

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**DİSTOPİK ROMANLARI BİYOPOLİTİK
İKTİDAR SORUNU BAĞLAMINDA
OKUMAK: CESUR YENİ DÜNYA VE
DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ ROMAN
ÖRNEKLERİ**

Sinem Deniz KADIOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
AĞUSTOS-2024**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**DİSTOPIK ROMANLARI BİYOPOLİTİK
İKTİDAR SORUNU BAĞLAMINDA
OKUMAK: CESUR YENİ DÜNYA VE
DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ ROMAN
ÖRNEKLERİ**

**DANIŞMAN : Dr. Öğr. Üyesi Selcen KÖK
JÜRİ : Prof. Dr. İbrahim Ethem TAŞ
JÜRİ : Dr. Öğr. Üyesi Belgin TARHAN**

Sinem Deniz KADIOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
AĞUSTOS-2024**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DİSTOPIK ROMANLARI BİYOPOLİTİK İKTİDAR SORUNU
BAĞLAMINDA OKUMAK: CESUR YENİ DÜNYA VE
DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ ROMAN ÖRNEKLERİ**

Sinem Deniz KADIOĞLU

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Selcen KÖK

Yıl : 2024, Sayfa: V+70

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Selcen KÖK (Başkan)
: Prof. Dr. İbrahim Ethem TAŞ (Üye)
: Dr. Öğr. Üyesi Belgin TARHAN (Üye)

Romanlar, kurgusal niteliğe sahip olmalarının yanında toplumsal tahlil ve temsil amacı taşıyan edebi metinlerdir. Distopik romanlar, modern toplumun açmazlarına işaret eden ve toplumun geleceğine dair uyarı niteliği taşıyan bir edebi tür olarak dikkat çekmektedir. Distopyalarda baskıcı bir merkezi sistem, hiyerarşik olarak örgütlenmiş bir toplumsal düzen, yeni bir inanç ve değerler sistemi kurulmakta, distopik coğrafyada yerleşik nüfus çeşitli mekanizmalarla denetlenmekte ve düzenlenmektedir. Bu çalışma distopik romanlarda tasarlanan bu toplumsal ve siyasal düzenin biyopolitik iktidar bağlamında okunabileceğini iddia etmektedir. Michel Foucault'nun kavramsallaştırdığı biyopolitik iktidar, hükmedilen topraklar ve tebaa üzerinde işleyen iktidardan farklıdır. Bu iktidar biçimi nüfus sorunuyla ilgilenir; nüfusun ekonomik ve demografik verimliliğini sağlamak için hayatın her alanını kuşatır, yeni söylemler ve stratejiler ile nüfusu düzenler ve siyasal iktidarın devamlılığı için toplumun kılcal damarlarına kadar nüfuz eder. Çalışma, bu iktidar biçimini distopik romanların en bilinen iki örneği olarak "Damızlık Kızın Öyküsü" ve "Cesur Yeni Dünya" romanları üzerinden söylem analizi aracılığıyla okumayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Biyopolitika, distopya, disiplinli iktidar, biyopolitik iktidar, pastoral iktidar, gözetim, direniş, cinsellik, söylem analizi

**DEPARTMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

**READING DYSTOPIC NOVELS IN THE CONTEXT OF THE BIOPOLITIC
POWER PROBLEM: THE BRAVE NEW WORLD AND THE HANDMAID'S
TALE NOVEL EXAMPLES**

Sinem Deniz KADIOĞLU

Supervisor : Assist. Prof. Dr. Selcen KÖK
Year : 2024, Sayfa: V+70
Jury : Assist. Prof. Dr Selcen KÖK (Chairperson)
: Prof. Dr. İbrahim Ethem TAŞ (Member)
: Assist. Prof. Dr Belgin TARHAN (Member)

Translated with novels are literary texts that, in addition to having a fictional character, aim at social analysis and representation. Dystopian novels stand out as a literary genre that points to the dilemmas of modern society and warns about the future of society. In dystopias, an oppressive central system, a hierarchically organized social order, a new system of beliefs and values are established, and the population residing in the dystopian geography is controlled and regulated by various mechanisms. This study argues that this social and political order envisioned in dystopian novels can be read in the context of biopolitical power. Biopolitical power, as conceptualized by Michel Foucault, is different from the power that operates over ruled lands and subjects. This form of power deals with the problem of population; it encompasses all spheres of life to ensure the economic and demographic productivity of the population, regulates the population with new discourses and strategies, and penetrates the capillaries of society for the continuity of political power. The study aims to read this form of power through discourse analysis of two of the most well-known examples of dystopian novels, “The Handmaid's Tale” and “Brave New World”.

Keywords: Biopolitics, dystopia, disciplinary power, biopolitical power, pastoral power, surveillance, resistance, sexuality, discourse analysis

ÖN SÖZ

Edebiyatı seven bir siyaset bilimi öğrencisi olarak politik romanlar her zaman ilgi odağında yer almıştır. Bu nedenle tez konusu seçerken politik romanlar üzerine yoğunlaştım. Distopik romanlar üzerinde düşünmenin, aslında insanın siyasal açmazları üzerine düşünmeyi ve gerek geçmişteki gerekse bugünkü yönetsel sorunları anlamayı mümkün kılan en iyi yollardan biri olduğunu fark ettim. Böylelikle, distopik edebiyatın bilinen iki örneği olarak “Cesur Yeni Dünya” ve “Damızlık Kızın Öyküsü”, üzerinde siyasal insanı açıkça okuyabildiğimiz örnekler olarak gördüm. Modern zamanların yönetim tarzını felsefi planda bize en iyi gösteren düşünürlerden Michel Foucault’nun kavramsallaştırması ise bu okuma sürecine rehberlik etti. Bu bağlamda bu roman örnekleri, Foucault’nun işaret ettiği iktidar kipleri ve bugünü anlamamıza yardımcı olan yeni iktidar kavrayışı temel alınarak analiz edildi.

Bu süreçte yüksek lisans eğitimime başladığım ilk günden itibaren sadece tez yazma sürecimde değil, hayatımda içinde bulunduğum birçok anda bana yol gösteren çok değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Selcen Kök’e ne kadar teşekkür etsem az kalacaktır. Bu sürecin bana kazandırdığı en önemli şey kendisi ile tanışmak ve yakın olarak çalışma şansı bulmak olmuştur.

Ayrıca yüksek lisans eğitimim sırasında derslerimden de yararlandığım Sayın Prof. Dr. İbrahim Ethem Taş hocam ile savunmama Aydın Adnan Menderes Üniversitesi’nden katılan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Belgin Tarhan hocamın çalışmaya getirdikleri eleştiriler, üzerinde çalışarak onu daha iyi hale getirmemi sağladı. Değerli katkıları için hocalarıma çok teşekkür ederim.

Tez hazırlama sürecinde bana olan inancı ve desteği hiç azalmayan ve tez konusunu en az benim kadar benimseyen, her zaman yanımda olan canım annem Ayla Kadioğlu; her zaman beni motive eden ve inanan canım babam Ahmet Kadioğlu; motivasyonum azaldığında her zaman bana inanan ve bu işi başarabileceğimi bana hissettiren, beni hep değerli hissettiren canım kardeşim Ayşe İrem Kadioğlu’na ne kadar teşekkür etsem azdır, iyi ki hayatımdasınız. Aynı şekilde bu süreçte başından itibaren birbirimize destek olduğumuz değerli arkadaşlarım Emine Baysak ve Belgin Atlıhan’a çok teşekkür ederim. Özellikle tezimi bitirme aşamasında bana fazlasıyla yardımcı ve motive kaynağı olan değerli arkadaşım Yaren Ozan ve bu süreçte ders çalışmam noktasında bana eşlik eden ve hep güvenen değerli arkadaşım Huri Selbi Şahin’e ne kadar teşekkür etsem azdır. Tüm bu süreçte bana desteği tartışılmaz olan ve benimle bu süreci paylaşan tüm tanıdıklarına teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Sinem Deniz KADIOĞLU
KAHRAMANMARAŞ-AGUSTOS-2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
1. GİRİŞ	1
2. DİSTOPYA VE SİYASAL DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ	3
2.1. Ütopya Kavramı ve Gelişim Süreci	3
2.2. Distopya Kavramı ve Tarihsel Gelişim Süreci	8
2.2.1. Distopyalar ve Tarihsel Gelişim Süreci	10
2.2.2. Distopya Edebiyatının Başlıca Özellikleri	13
2.3. Distopyalarda Modernite Eleştirisi	16
3. BİYOPOLİTİKA VE BİYOPOLİTİK İKTİDAR SORUNU	19
3.1. Foucault'nun İktidar Anlayışı	19
3.1.1. Pastoral İktidar	21
3.1.2. Beden Üzerinde Kurulan Tahakküm: Disiplinci İktidar	22
3.1.3. Nüfus Üzerinde Kurulan Tahakküm: Biyopolitik İktidar	26
4. MARGARET ATWOOD VE ALDOUS HUXLEY: YAZARLARIN DÜNYASI ...	32
4.1. Margaret Atwood	32
4.1.1. Atwood ve Feminizm: Atwood'un Feminist Dünyası ve Damızlık Kızın Öyküsü Romanı	34
4.2. Aldous Huxley	38
4.2.1. Aldous Huxley ve Karamsar Bir Gelecek: Cesur Yeni Dünya Romanı	39
5. "CESUR YENİ DÜNYA" VE "DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ" DİSTOPİK ROMANLARININ BİYOPOLİTİK İKTİDAR SORUNU BAĞLAMINDA ANALİZİ	45
5.1. Yöntem: Söylem Analizi	45
5.1.1. Söylem Kavramı	45
5.1.2. Söylem Analizi ve Çalışmanın Problemi	45

5.2. Söylem Analizi: Damızlık Kızın Öyküsü ve Cesur Yeni Dünya Romanlarında İktidar Sorunu.....	47
5.2.1. Pastoral İktidar.....	47
5.2.2. Disiplinci İktidar.....	49
5.2.3. Biyopolitik İktidar.....	53
6. SONUÇ.....	62
KAYNAKÇA.....	65
ÖZGEÇMİŞ	

1.GİRİŞ

İçinde bulunulan dönemin şartları nedeniyle daha iyi bir toplumda yaşama hayali on altıncı yüzyıldan itibaren süregelen bir istektir. Thomas More ile ilk örneklerini gördüğümüz daha iyi bir toplum yani ütopya tasviri yüzyıllar boyunca devam etmiştir. On dokuzuncu yüzyılın sonları yirminci yüzyılın başı ile ütopyanın iyimserliği artık başvurulacak bir sığınak halinden çıkmış ve distopya türü ve edebiyatı oluşmuştur. Distopya, karanlık bir gelecek tasviri sunan bir kelimedir ve edebi bir tür olarak yaygınlaşmıştır. Bu tür içinde önemli örnekler teşkil eden Cesur Yeni Dünya ve Damızlık Kızın Öyküsü, yazıldığı dönemde ve hala günümüzde önemini korumaktadır. İnsanlar, bireysel yalnızlıkları, endişeleri ve korkularının paylaşıldığını görmek ister ve korkutucu bir gelecek tasviri onlara ilginç gelmektedir. Çünkü ütopyaların onlara vaat ettiği mükemmel toplumun hiçbir zaman gerçek bir zemine ulaşamayacağını aradan geçen yüzyıllar içinde görmüşlerdir.

Damızlık Kızın Öyküsü ve Cesur Yeni Dünya eserleri, yazıldığı dönemin sosyal, kültürel ve siyasal yapılarını içermektedir. Buna ön ayak olan durum ise yazarlarının içinde bulunduğu dünya ve onların bu dünyayı algılama şeklidir. Eserler bir edebi kurgu olarak yazıya dökülmüştür ve her iki eserin de distopik eser olması açısından ortak olan duyguları geleceğe duyulan umutsuzluktur. Bu karamsar ortamda dikkat çeken bulgu ise eserlerde iktidarın ve toplumun konumlanış biçimidir. Eserlerin ortak noktası katı kurallara ve bu bağlamda şekillenen bir iktidar yapısına sahip olmasıdır. Bahsi geçen distopik eserlerin siyaset felsefesi bağlamında incelemesini yapmak için Michel Foucault'nun biyopolitika kavramına başvurulmuştur. Çalışmanın amacı, Foucault'nun ele aldığı ve yirminci yüzyılda ses getiren biyopolitika kavramı ile Damızlık Kızın Öyküsü ve Cesur Yeni Dünya eserlerinin pastoral, disiplinci ve biyopolitik iktidar sınıflandırılması aracılığı ile çözümleme yapılması amaçlanmıştır. Bu çözümleme yapılırken nitel araştırma yöntemlerinden biri olan "söylem analizi" kullanılmıştır. Bu yöntem, bahsi geçen metinlerin gerçeklik ile ilişki kurulması noktasında bir ayna görevi görmektedir. Bu açıdan, Damızlık Kızın Öyküsü ve Cesur Yeni Dünya eserleri çalışmanın verileri olarak önem arz etmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde distopya ve siyasal düşünce arasında bağ kurabilmek amacıyla distopya kavramına, tarihsel süreçte gelişimine ve distopyalardaki modernite eleştirisine yer verilmiştir. Ardından Foucault'nın iktidar kavramı üzerindeki düşüncelerine ve biyopolitika kavramı teorisine yer verilmiştir. Ardından Damızlık Kızın Öyküsü ve Cesur Yeni Dünya eserlerinin nasıl bir ortamda yazıldığını anlayabilmek amacıyla yazarların hayatı ve dünya görüşüne yer verildikten sonra eserlerin kısaca olay örgüsünden bahsedilmiştir. Çalışmanın son bölümünde çalışma yönteminden bahsedilmiş ve ardından bu iki roman üzerinden pastoral iktidarın izleri okunmaya çalışılmış ardından disiplinci iktidarın bireyleri nasıl kuşattığı üzerinde

durulmuş ve son olarak biyopolitika kavramı ile nüfusun nasıl şekillendiğine yer verilmiştir. Çalışmanın ana sorusu Damızlık Kızın Öyküsü ve Cesur Yeni Dünya distopik eserlerinde biyopolitik iktidar okuması yapılırken üç alt başlık ile çalışma derinleştirilmiştir. Bu alt başlıklar ile alt sorular oluşturulmuştur. Bahsi geçen iki romanın pastoral, disiplinci ve biyopolitik iktidar bağlamında irdelenmesi sağlanmıştır.

2. DİSTOPYA VE SİYASAL DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ

2.1.Ütopya Kavramı ve Gelişim Süreci

İnsanlık tarihi boyunca, bireyler gündelik hayatta karşılaştığı problemlerle, akıl ve deneyimlerinden yararlanarak bir yaşama becerisi geliştirmişlerdir. Toplumsal yaşamı kuşatan siyasal ve ekonomik sorunları kimi zaman karamsarlıkla karşılayan bireyler, kimi zaman da güvenli ve mutlu bir yaşam tahayyül etmiştir. Bu tahayyül, karşılığını ütopya bulmuştur. Ütopya, her birey için en ideal toplum düzenini amaçlayan, her düşün gerçekleşebildiği ve her arzunun yaşanabildiği bir toplum tasarısıdır.

Ütopya kavramının mucidi Thomas More¹'dur. More, eski Yunan şehirlerini örnek alarak Yunanca kökenli ütopya kavramını icat etmiştir. Ütopyalar, adil ve mutlu bir toplum kurgusu oluşturmaktadır. Kurgusal niteliğe sahip olmaları sebebiyle, ütopyalar gerçek dünyada işaret edilebilecek bir konuma sahip olmadıkları gibi, gerçek dünyadan bağımsız, kopuk da değildir. Örneğin, bu kurgularda tam da gerçek dünyanın sorunları olan baskıcı iktidar odaklarının ve kötülüğün varlığından ilhamla, baskı ve kötülüğe yer verilmemektedir (Desbazille, 2002, s.256-257).

Ütopyalar gerçekleşmesi istenen ve hayali olarak kurgulanan bir tür olarak “insanların daha iyi ve güzel bir hayat yaşama özleminin ürünüdür.” (akt: Kurtyılmaz, 2020, s.18). Bu haliyle ütopya “hem hiçbir yerdir (outopia) hem de iyi bir yerdir (eutopia)” diyen Kumar, yaptığı bu ütopya tanımı sonrasında, ütopyaların gerçekleşmesi ümit edilen bir düzen olduğunu, ancak yalnızca bir hayalden öteye geçemeyeceğini belirtmektedir. Çünkü ütopyalar toplumdan yalıtılmış ve yalnızca hayal iken güzel bir yerdir (Kumar, 2005, s.9). Cioran’a (2013, s.90) göre, başka bir dünya isteyenlerin coşkusu ütopyaların hammaddesidir ve gerçekleşemeyecek bir hayal olduğunun altını çizmek amacıyla “yokistan” kavramını kullanmıştır. Bu hayali ve ideal düzene ulaşma yolunda, insanlar bu isteğe karşı içlerinde bir dürtü duymaktadır. Bu dürtüyü, ütopyaların izini sürerken insanın kültüründe, faaliyetlerinde, bilincinde ve geleceğinde buluruz (Jameson, 2009, s.18).

Mannheim’a göre ütopya, bireyi çevreleyen varoluşla tezat halde olan bir bilinç, duruş sergilenmesi durumudur. Mannheim (2016, s.216-221), bu bakış açısıyla ütopyaların varoluş bakımından aşkın ve görel olduğunu, toplumun şimdiki düzeninden hareketle gerçekleşemeyecek bir idea olduğunu belirtmektedir. Sosyolojik açıdan bir başka tanımlama ise “kusursuz bir toplumu ya da ideal bir devleti ifade eden hayali bir

---

¹ “Neolojizmini yaratmak için iki Yunanca sözcüğe başvurdu More. “Değil/olmayan” anlamı taşıyan “u” sesine indirgenen ouk ile “yer” anlamına gelen topos sözcüklerine, yer bildiren ia eki de eklendi. Dolayısıyla etimolojik açıdan ütopya, olumlama ve yalanlamayı aynı and içeren bir hamleden doğan, aslında yer olmayan bir yerdi” (Vieria, 2021, s.5).

kurgu” şeklindedir (Tandaçgüneş, 2013, s.19). Ütopya konusunda geliştirilen farklı bakış açılarına rağmen hepsinin ortak bir kabulü yansıttığını söyleyebiliriz; ütopyalar kurgusu ve zengin düşünme biçimi ile gerçek dünyayı yok saymakta ve imgelem aracılığıyla yeni bir dünya inşa etmektedir.

Edebi bir tür olarak ütopyalar, toplumun psikolojik, sosyolojik ve politik değerlerini barındıran ve bu değerleri özgün bir kurgu içinde işleyerek okuyuculara edebi zevk veren bir yazın türüdür (Avcı, 2021, s.193). Bu türü özgün kılmaya olanak veren en önemli özellik zengin ve derin hayal gücünün ürünü olmasıdır. Yazar, kurgusunu hayal gücüyle işleyip zenginleştirirken, gündelik hayatta karşılaşılan problemlere de kayıtsız kalmamaktadır. Bu haliyle ütopyalar, toplumu değiştirip dönüştürecek itici gücü oluştururlar (Demir, 2019, s.447-448). Ütopyalarda sosyal ve ekonomik olarak her alanda bir iş birliği vaadi vardır ve bu bakımdan kadın-erkek arasında bir ayrımcılık gözetilmez. Her ne kadar eşitlikten bahseden bir anlayışa sahip olsa da ütopyalar, ataerkil ilişkilerin hâkim olduğu bir toplumsal yapıya sahiptir. Ancak günlük faaliyet alanında fayda gözetmek için kadınların iş birliğine ihtiyaç duyulmakta ve onlara bir alan açılmaktadır (Yıldırım, 2018, s.366-367). Ütopyalarda bireyler, hırslı ve bencil bir karaktere bürünmezler, her zaman toplum çıkarının gözetilmesi amaçlanır. Bu nedenle ütopya sakinleri iyi bir eğitim alma ve ahlaklı bir yaşam sürme edimini yerine getirmeye önem vermektedirler. Ütopyalar, kendine yeterli ve dışa kapalı bir toplum inşa eder. Bu dışa kapalı yapı ise toplumun gelecek ve geçmiş arasında köprü kurma işlevini yok eder. Bu haliyle ütopya, sadece şimdiki düşünmektedir (Desbazeille, 2003, s.259).

Thomas More’un sistematik hale getirip bir tür olarak hayatımıza kazandırdığı ütopya yazınının tarihi, birçok tarihçi tarafından tarih öncesi dönemlere kadar dayandırılmıştır. Sümerliler, Çin, Mısır, Roma ve Avrupa medeniyetlerinin mitlerinde ideal toplum tasvirine rastlanmaktadır. Antikçağ döneminde Platon’un Devlet adlı eseri, tartışmaya açık olsa da bilinen ilk ütopya örneği olarak gösterilmektedir. Ancak Heisiodos’un, “İşler ve Güçler” adlı eseri Platon’dan önce yazılmış, ideal toplum düzeninin tasvir edildiği Altınçağ mitosuna üzerine kurulu- bir metin olarak ilk ütopyalardan biri kabul edilmektedir (Bertrand, 2003, s.13).

Tüm toplumların bir başlangıcı, mutluluk içinde yaşadığı zamanlar vardır. Bu anılar, Altınçağ mitosuna olarak adlandırılır. Bu toplum tasvirinde kadın-erkek, herkes bolluk ve eşitlik içinde yaşar ve savaşın olmadığı, barış içinde geçen ve tabiat yasalarına bağlı, mutlu bir yaşamları vardır (Kumar,2005, s.13-14). Hindu Destanı Mahabharata’daki Krita Yuga, Avustralya yerlilerinin Hayal Zamanı ve Çinlilerin Taocu Mükemmel Erdem Çağı (Kumar,2005, s.14-15) ve Homeros’un Odysseia’sı Altınçağ mitosunu görebildiğimiz anlatılardır. Antik Çağ’ın ütopyaya önemli bir katkısı, ideal kent kavramıdır. İdeal kent anlayışında, doğaya hâkimiyet ve bireylerin doğa karşısındaki zaferi saklıdır (Kumar, 2005, s.17-26).

Batı'da Altın çağ mitosu, Cennet tasviri ve Âdem ile Havva'nın öyküsü, Cennet'e duyulan ilgiyi artırmakla beraber Altın çağ mitosuna yeni bir yorum katmıştır. Cennet anlatısı Altın çağı yeniden anmakla kalmaz, Cennet'e gidecek yolu açmayı sağlamak amacıyla dünyevi her zorluğun aşılması gerektiğini de belirtir. Hristiyanlık inancı da bu Cennet arzusunun izinden gitmiştir. Hristiyan inancı, cennetin fiziksel olarak dünyada bulunabileceğine inanmış ve yeni diyarları keşfetme isteğini beslemiştir karşı gelememiştir. Kristof Colomb'un Yeni Dünya insanları ile denk gelmesi sonucu cennete duyulan inanç artmış ve Binyılcılık inancının gelişimi, Cennet söylemi ile güçlü bir etkiye sahip olmuştur (Kumar, 2005, s.15-17). Multon'a (2003, s.41) göre Binyılcılık inancı, barış ve huzurun hâkim olduğu bir toplumsal düzenin, zamansal uzamda ve dini bir örgütlenme içinde hüküm sürdüğü bir ütopyadır. Altınçağ mitosu, Cennet tasviri, Binyılcılık inancı ve ideal kent anlayışı, ütopyanın arka planını oluşturmaktadır, ancak başlı başına bir ütopya karşılığı sayılmazlar. Çünkü ütopya ne Binyılcılık gibi sadece dini motiflerle kurulan bir türdür, ne de sadece Altınçağ ve cennet tasvirleri ile şekillenir. Bu bağlamda ütopyanın kendine özgü bir yaratıcılığı vardır (Kumar, 2005, s.35-62).

Antik Yunan ve Roma geleneğini devralan yeni bir klasik ütopya anlayışı, Thomas More'un "Ütopia" (1516) eseri ile başlamıştır. 16.Yüzyılda feodalitenin çözülmesi ile girilen yeni dönemde, krallıklar burjuvazinin de desteğini alarak toplum içinde hareket alanını genişletmiştir. Bu güçten destek alan krallıklar, mutlak bir güce sahip monarklara dönüşmüş ve bununla birlikte krallıklara gösterilen tepkiler de artmıştır (Ağaoğulları, 2015, s.357). Antik Yunan döneminden itibaren düşünülen ideal devlet ve toplum düzeni olan ütopyanın isim babası olan More, kavramı ilk kez Ütopya adlı eserinde kullanmış ve ütopyanın bir edebi tür olarak gelişiminde önemli bir başlangıç oluşturmuştur. More'un ardından bu geleneğin diğer önemli temsilcileri Tommaso Campanella ve Francis Bacon'dır.

Klasik geleneğin, yaşanılan döneme dair bulguları ele alma ve bu bulgular üzerine düşünme gibi bir misyonu vardır. Bu anlamda klasik ütopyalar tarihseldir ve eleştireldir. Bu ütopyalarda Rönesans ile ortaya çıkan hümanizm akımının güçlü bir etkiye sahip olduğu görülür. Bu bağlamda bu eserlerde insan aklının öne çıktığını görürüz. Aynı dönemde ortaya çıkan Reform hareketinin de ütopyalar üzerindeki etkisi tartışılmazdır. Bu hareketin yankıları ütopyalarda sağlam bir zemin bulmuş ve dinsel hareketlerin merkezi gücü kırılmak istenmiştir. Egemen dinsel görüş yerine, Rönesans ile benimsenen egemen akıl ilkesi öne çıkmıştır. Klasik ütopya geleneğinin bir diğer önemli özellikleri ise "iyi yaşam"ı olanaklı kılacak tüm ahlaki kodların ve davranışların ne olduğu üzerine kafa yormak ve bunları yaşama geçirmeyi hayal etmektir. Buna göre klasik gelenek ütopyalarının düşünme pratiğine ve ahlaka büyük önem verdiğini söylemek mümkün olmaktadır (Ören, 2015, s.366)

Klasik ütopya geleneğini başlatan More'un "Utopia"sı ile ilgili bilgiler, bu dönemi anlayabilmek açısından önemlidir. İnsan deneyiminin çok uzağında olan ve kusursuz bir toplum düzeni sunan ütopyanın (Ören, 2015, s.359; Marshall, 1999, s.780) More'un hayallerini süslemesi, yaşadığı dönemin sosyo-politik koşulları düşünüldüğünde tesadüfi değildir. Rönesans ve Reform hareketlerinin Batı'da kısılcımlarını göstermesi, kapitalizmin ortaya çıkışıyla eski sınıf düzeninin değişmesi, kırsaldan kentlere göç ile ortaya çıkan yoksul kitleler ve artan suç oranları, bireylerin kendileri için kaygı duymaya başlamaları ve ütopya düşüncesinin gelişiminde etkili olmuştur. Thomas More, 16.Yüzyıl Avrupası'nın geçirdiği bu dönüşümün etkisi ile Rönesansın yanında bir duruş sergilerken, dinsel reformasyona karşı çıkmıştır (Urgan, 2014, s.109). Çağının ünlü hümanistleri Thomas Linacre, William Grocyn ve John Colet ile yakın ilişkiler kurmuş olan More'un Erasmus ile dostluğu da bu dönemde başlamıştır (Urgan, 2014, s.112). Bu isimlerin aksine More'un dinsel reformasyon karşıtı olmasının nedeni, papalığın birleştirici gücüne olan inancıdır. 8.Henry'nin kral olmasının ardından danışmanlığını yapmaya başlayan More, diplomatik kariyerinde öne alınmaz bir yükselişe geçmiş ve "Lord High Chancellor"luğa atanmıştır (Urgan, 2014, s.131-135). İngiltere'de krallığın gücüne güç kattığı böyle bir dönemde, siyasal yaşamın merkezinde bürokrat olarak etkin rol oynayan More, 8. Henry'nin kişisel hırslarının gölgesinde olmaktan rahatsızlık duymaktadır. 8. Henry'nin yeniden bir evlilik birlikteliği kurabilmek için, İngiltere Katolik Kilisesine karşı Anglikan kilisesini kurması, More'un Katolik inancına ters düşmektedir. Kral'ın papalığa karşı seferberlik ilan etmesi ve kilisenin başı olarak kendisini görmesi, More'un bu duruma karşı çıkmasıyla ve infaz kararının verilmesiyle sonuçlanmıştır. More, yargılanma sürecinde dahi kralın kutsal bir merkezin başı olamayacağı düşüncesinden vazgeçmemiş ve 1532'de bu nedenle idam edilmiştir (Ören, 2015, s.363-364). Yaşadığı dönemde fikirlerinden ödün vermeyen ve bu fikirler doğrultusunda ölmeyi göze alan More için, daha adil, huzurlu, hırslardan arındırılmış ve mülkiyetsiz bir toplum düşüncesi –ki bu bir ütopya işaret ediyor- böyle bir dönemde filizlenmiştir.

More'un Latince yazdığı eseri iki bölümden oluşmaktadır. Eserin ilk olarak ikinci bölümü ardından birinci bölümü yazılmıştır. İkinci bölümde "Utopia"nın mükemmel toplum düzeni anlatılmakta, birinci bölümünde ise "Utopia" ile 16.yüzyıl Avrupası'nın toplum düzeni kıyaslanmaktadır (Urgan, 2014, s.155). Raphael Hytlodeo adlı hayali bir denizcinin ütopya adlı adayı tesadüfen keşfetmesi ile başlayan hikaye, onun anıları ile devam etmektedir. Eserde, elli dört şehirden oluşan ve din, dil, ırk ayrımının olmadığı herkesin eşit şartlar altında yaşadığı bir ada ülkesinden bahsedilmektedir. Eserde toplumsal faaliyetlerden, bireyler arası ilişkilerden, aile ilişkilerinden ve ahlaksal konulardan bahsedilmektedir. Bu eserde yaratılan ideal toplum tasarısı, aslında 16. Yüzyıl İngilteresi'nin eleştirel bir izdüşümüdür. Topluma yönelik bu eleştirel tavır, Klasik ütopya geleneğinin temsilcileri olan Tommaso Campanella'nın

“Güneş Ülkesi” (1602) ve Francis Bacon’ın “Yeni Atlantis” (1626) adlı eserlerinde de görülmektedir. Bu isimler, geleneğe yeni bir boyut kazandırmıştır. Campanella “Güneş Ülkesi”nde, ütopyasını Platon’un “Devleti”ni anımsatan bir hümanizmle ve gelenekçiliğin ve bilimselliğin bulunduğu bir zeminde yaratmıştır (Cevizci, 2009, s.654). İspanya kralına isyan etmesi ve dinden dönmesi nedeniyle işkence görmüş ve hapis yatmış olan Campanella, eserini tutuklu kaldığı sırada kaleme almıştır. Yazar, More’un “Utopiası”ndan etkilenmiştir. Bir ada ülkesi olan bu yeni dünyada yöneticiler astroloji ve bilimle ilgilenir, toplumun her alanında bilimsel gözlem yapar ve uygularlar. Bu ütopyada yönetim meşruiyetini tamamen bilimden almaktadır (Frajese, 2003, s.48-49). Campanella ve More’un ütopyalarında ihtiyaçların az tutulması ve bu doğrultuda üretimin düşük bir seviyede gerçekleşmesi amaçlanmıştır. Bu ütopyaların sakinleri, çalışma hayatına katılmakla birlikte, ancak hayatlarını idame ettirmeye yetecek kadar üretim yapmaktadır. Böylelikle zamanlarını birikim için değil, kendilerini geliştirmek için kullanmaktadırlar. Böylelikle Campanella, bilimsel gelişmeleri hafife almamak gerektiğini belirterek, bilimi ilk kez ütopyaların bir konusu haline getirmiştir (Ören, 2015, s. 378). Ayrıca, Campanella’nın ütopyası Mesihçidir. Yani, tüm insanlığı tek bir çatı altında toplayacak bir pastorallik güdüsü, “Güneş Ülkesi”nin temel arayışıdır (Frajese, 2003, s.52).

Klasik ütopya geleneğinin diğer bir temsilcisi olan Bacon, tabiata egemen olmak ve ideal düzeni yaratabilmek için bilimsel gelişmenin önemini yadsımamıştır. Onun felsefesine göre bireyler gerçeğe bilim ile ulaşabileceklerdir. Bu bağlamda, Yeni Atlantis adlı eserinde toplum denetimi ve düzeni adına bilimin gücünü meşru bir düzene oturtmuştur. Bacon eserinde, İngiliz emperyalizmini savunmakla beraber yine İngilizlerin ideal toplum düzenini gerçekleştireceğini savunur. Eserinin en göze çarpan tarafı ise teknolojik yenilikler ve bu yeniliklere duyulan sonsuz güvendir (Cevizci, 2009, s.756-760). Bacon, bilimselliği ön plana koyan bu tavrı ile tanrıtanımazlık suçlamasına ve birçok eleştiriye maruz kalsa da eser, bilimsel tavrın önemli bir yazını hale gelmiştir (Kumar, 2005, s.88). Bahsedilen bu üç eser, yeni bir ütopya geleneği başlatmaları ve devamında yazılacak olan eserleri etkilemeleri açısından önemlidir. Bu eserler hemen hemen aynı siyasal, toplumsal ve ekonomik düzeni anlatmaktadır. En temelde bu ütopyaların amacı, toplumsal huzur ve mutluluğu daim kılmaktır. Mutlu bir toplum ise dünyevi amaca hizmet eden eylemlerden arınmış ve mülkiyet sahibi olmayan bireylerden meydana gelmektedir (Ören, 2015, s.364).

More ile Batı’da on altıncı ve on yedinci yüzyıl, ütopyalar açısından çok zengin bir dönem haline gelmiştir ve büyük bir ütopya geleneği başlamıştır. On sekizinci yüzyılın sonları ve on dokuzuncu yüzyıl ile ütopyaya toplumsal-bilimsel teori geliştirme görevi uygun görülmüştür (Kumar, 2005, s.97). Fransız Devrimi sonrası ütopya, Fransız soylusu Saint-Simon (1760-1825), İngiliz sanayici Robert Owen (1771-1858) ve Fransız iktisatçısı Charles Fourier (1772-1837) ile bir propaganda ve komünalleşme

aracı haline gelmiştir (Koçak, 2005, s.661). Karl Marx (1818-1883) ve Friedrich Engels (1820-1895) tarafından bu isimler, ütöpik sosyalistler² olarak adlandırılmış ve gerçek dünya koşullarını göz önüne alarak yeni bir ütöpik tasarı oluşturmuşlardır. Marx ve Engels, ütöpik sosyalistleri eleştirerek bilimsel sosyalizm fikrini Komünist Manifesto adlı ortak eserlerinde ortaya atmışlardır. (Bal, 2010, s.4). On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, Marx, Engels, Owen, Comte, Spencer, Fourier, Saint-Simon gibi düşünürler, oluşturmuş oldukları yeni sosyal teori ile geleneksel ütopya biçimine karşı çıkmışlar ve bilim ve sosyalizm aracılığı ile kusursuz bir toplum olmasa da gerçekçi bir düzen kurmaya yönelik adım atmışlardır. Ütopyanın gerçekleşmesi ancak bu şekilde mümkün olabilir (Kumar, 2006, s.87-88).

Yirminci yüzyılın başlarında, bilimin ve umudun, dünyayı daha iyi bir hale getireceği düşüncesi artık etkisini kaybetmiştir, çünkü Birinci Dünya Savaşı ile silahlanma yarışı ve kitlesel ölümler yaşanmıştır (Demir, 2019, s.448). Böylelikle, on dokuzuncu yüzyılın ütopya kaynağı olan sosyalizm, darvinizm ve bilimsel ve teknolojik yeniliklerin başka bir amaca, distopyaya hizmet ettiği görülmeye başlamıştır (Ağkaya, 2016, s.28-29).

2.2. Distopya Kavramı ve Tarihsel Gelişim Süreci

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, ütopyanın tam zıttı olarak kabul edilen ve Türkçede anti-ütopya, karşıütopya, negatif ütopya, kötü yer kurgusu gibi karşılıklara denk gelen distopya kavramı (Atasoy, 2020, s.1140), modern toplumun açmazlarına dikkat çeken ve geleceğe dair uyarı niteliği taşıyan edebi bir tür olarak ortaya çıkmıştır. Savaş, hastalık, soykırım, baskıcı iktidar rejimleri, çevre tahribatı gibi nedenler sonucu, ütopyanın vaat ettiği düzenin gerçek olamayacağı ile dönemin toplumsal ve sosyo-ekonomik şartlarında yüzleşilmiştir. Bunun sonucunda, karşımıza tekelleşmiş sermaye, seri üretim ve gelişmiş ulaşım ağları ile gücünü dikte eden modern devlet eleştirisi olarak distopyalar çıkmıştır (Moylan, 2018, s.11).

Distopya kavramı ortaya atılmadan önce, ütopyaların eleştirisine yönelik olarak anti-ütopya ve hicvi ütopya kavramlarının ortaya çıktığı görülmüştür. On sekizinci yüzyılda hayali yerlere olan inancın yitirilmesi ve endişelerin artması ile anti-ütopyaların doğuşuna tanık olunmuştur (Vieira, 2021, s.21). Anti-ütopya geleneğinin savunucularından Karl Popper'in (1989, s.158-159) ütopyacılıkla ilgili eleştirisinde değindiği nokta, toplumda bütünsel bir değişikliğin gerçekleşemeyeceği ve bu değişikliği sağlayacak yeterli donanımımızın olmadığı yönündedir. Ayrıca ütopya uğrunda yapılacak olan tüm çabalar, bir süre sonra baskıcı iktidar rejimlerinin doğmasına sebep olmaktadır. Anti-ütopya ile ilgili olarak Kolakowski (1999, s.201-205) de benzer şekilde ütopyanın önemli basamaklarını oluşturan kardeşlik, eşitlik,

² Ütöpik sosyalistler hakkında detaylı bilgi için bkz. (Riot-Sarcey,2003,s.91-95,184-185,204-206).

mükemmel toplum, yeryüzünde cennet fikirlerinin diktatörlükle sonuçlanacağını iddia etmiştir. Ayrıca, ütopyaları alaya almak için yazılan hicvi ütopyaların öncüsü, Jonathan Swift Gulliver'in Gezileri adlı eserinde, bilimsel ütopyayı alaya almış ve eleştirmiştir. Swift'in bıraktığı eleştiri geleneğini devralan Samuel Butler ise Erewhon adlı eserinde, Darwinizme ve ütopya formuna alaycı yaklaşan bir yönelim göstermiştir (Kumar, 2006, s.117).

1818 yılında Jeremy Bentham tarafından icat edilen ve kötü yer anlamına gelen kako-topya kavramı, distopya kavramı ile eş anlamlıdır (Çörekçioğlu, 2015, s.28; Vieira, 2021, s.22). Ardından, 1868 yılında Westminster Parlamento Üyesi olan John Stuart Mill, distopya kavramını Avam Kamarası'nda yaptığı bir konuşmada ortaya atmıştır ve muhalifleri ile şu şekilde alay etmiştir: “Onlara ütopyacı demek fazla bir iltifat olacaktır, onlara daha çok distopyacı ya da kako-topyacı demek gerekir. Genelde distopyacı denilen şey, gerçekleşmesi için fazla iyi olan şeydir, ama onların hoşlanırlar gördükleri şey gerçekleşmesi için fazla kötüdür” (Akt: Kumar, 2006, s.172). Distopya kavramının, ön eki "dys" Grekçe kökenlidir ve kelimeye kötü, istenmeyen, fena gibi negatif bir anlam katar. Bu haliyle kelime, “kötü yer” anlamına gelmektedir. (Çörekçioğlu, 2015, s.28).

Yirminci yüzyılda distopya kavramının yanı sıra kavramla aynı anlama denk gelen ya da benzeyen birçok kavram ortaya çıkmıştır. Karşı-ütopya (anti-ütopya), kara ütopya, satirik ütopya, eleştirel ütopya kavramları bu duruma örnektir. Bu kavramlar olumsuz gelecek tasarıları için kullanılmaktadır. Ütopya kelimesinden türeyen karşı-ütopya (anti-ütopya) ve distopya kavramlarını birbirinden ayırmak ya da eş tutmak noktasında ortak bir karara varılamamıştır (Dağ, 2020, s.61). Örnek olarak, ütopyalar ve distopyalarla ilgili değerli çalışmaları bulunan sosyolog Krishan Kumar (2006, s.172), distopya kavramı yerine karşı-ütopya kavramını kullanmakta ve şöyle dile getirmektedir: “Karşı-ütopyayı genel bir terim olarak, bazen ‘distopya’ ya da -nadiren- ‘kako-topya’ denilen şeyi içine alacak biçimde kullanıyorum”. Görüldüğü üzere Kumar bu kavramları eş anlamlı olarak kullanmaktadır. Çörekçioğlu (2015, s.32) da benzer şekilde anti-ütopyaların ütopya eleştiri geleneğini sürdürdüğünü ve “anti-ütopya ile distopya arasında hemen hemen hiçbir fark olmadığını” belirtmektedir. Claeys'a (2021, s.156) göre, distopya veya anti-ütopya kavramlarının aynı anlamda kullanılmasında bir sakınca yoktur çünkü ikisinde de amaç, ütopyaların eleştirisi ve toplumun gerçek yüzünün açığa çıkarılması noktasında her daim ortaktır.

İcat edildiği andan itibaren distopyalar, farklı yorumlara açık hale gelmiştir ve distopyalardan bahsederken ütopyaları da anma gerekliliği duyulmuştur. Çünkü ütopyalar, göreceli ve yoruma açık bir edebi tür olması nedeniyle bireylerin algılayış şekline göre distopya olarak da değerlendirilebilmektedir (Atasoy, 2020, s.1140). Nail Bezel'e (1993, s.17) göre bir yeryüzü cenneti yaratmaya çalışan ütopyaların aksine distopyalar, bu cennetvari tasarıların yol açtığı cehennemi gözler önüne sermektedir.

Distopyalarda ideal toplum düzeninin ardında yatan korku ve umutsuzluk duyguları anlatılır. Stableford'a (2017, s.359) göre distopya, azınlığın mutluluğu uğruna inşa edilen çoğunluğun kabusudur. Bu yönüyle distopya ve ütopya, bir madalyonun iki yüzünü oluştururlar. Distopyalarda toplumun büyük bir kısmı temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekmekteyken, yönetici sınıfını oluşturan seçkin azınlık ihtiyaçlarını karşılama noktasında sınırsız bir kaynağa sahip olabilmektedirler. Bu yönüyle bir toplumda sosyal sınıflara göre distopya ve ütopya algısı değişebilmektedir (Demir, 2019, s.449). Kumar'a (2006, s.172) göre, distopya kaynağını ütopya almaktadır ve her dönem onu sinsice takip etmiştir. Ütopya orijinaldir ancak distopya onu, reddedici bir tavırla yeniden kurgular. Atwood'a (2017, s.77-97) göre, distopya ve ütopya birbirini tamamlayan kavramlardır ve yazar herhangi bir ayrıma gitmeden bu iki kavramı *üstopya* adı altında birleştirmiştir. Ona göre, ütopya ve distopyalar, yin yang misali birbirlerinden az da olsa bir parça bulundurmaktadır.

Distopyalar geçmişte ve günümüzde yazılan ütopyaların izini sürerken, geleceğe dair bir uyarı niteliği de taşımaktadır. More'un döneminden itibaren yazılan ütopyalar ideal toplum düzenini yansıtmaya çalışmıştır ancak distopyalar, mevcut düzenden hareketle oluşabilecek kötü toplum tasarıları kurarak insanlığı uarmayı amaçlar (Koşmak, 2019, s.45). Distopyalar otoriter ve totaliter yapıları, toplumsal tabakalaşmayı, teknolojik ve bilimsel ilerlemeleri, ataerkil zihniyeti ve toplumsal yozlaşmayı merceğine alır ve bu durumların gelecekte yaratabileceği sonuçları öngörerek kurgusal bir evren yaratır (Ülger, 2018, s.13). Buradan hareketle bu türdeki eserlerin geleceğe yönelik olmalarıyla beraber, yazarının içinde bulunduğu dönemin ve toplumun mevcut koşullarını göz ardı etmeden yazıldığını söylemek mümkündür.

2.2.1. Distopyalar ve Tarihsel Gelişim Süreci

Distopyalar, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıksa da yirminci yüzyılın gözde bir edebi yazını haline gelmiştir. On dokuzuncu yüzyılın ütopyasına ilham kaynağı olan bilim, sosyalizm ve demokrasi, yirminci yüzyılın distopyasına modern bir cehennem hazırlamıştır. Ütopyanın belirsiz hayalleri karşısında distopya, dünyanın gerçeklerine odaklanırken zamanın yeniliklerinin olumsuz sonuçlarından rahatsızdır. Bunun bir sonucu olarak distopyalar, Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi ve Aydınlanma fikrinin ikiyüzlü idealizmi ters yüz eden ve ilerleme fikrini eleştirel bir kurgu içinde işleyen bir türdür (Kumar, 2006, s.187-190).

More'un zamanından beri distopyalar sistemli bir şekilde olmasa da taşlama şeklinde kendini belli etmiştir. Bu şekilde içinde hem ütopya hem distopya eğilimleri barındırmıştır. Ancak distopyaya asıl gücünü kazandıran iki şey, ütopyaların bel bağladığı sosyalizm düşüncesi ve bilimsel ilerleme anlayışıdır. Distopyalar bu iki şeyden hareketle geleceğe bakmak yerine, dönemin toplumsal ve siyasal olaylarıyla

ilgilenmiş ve bu düşüncelerin ve olayların yaşamı götürdüğü yön üzerine düşünmüştür. Bu bağlamda ütopyaların idealizmi terk edilmiş, distopyaların realizmi başlamıştır (Kumar, 2006, s.179, s.187-188). Kumar'a göre (2006, s.188-189), ütopya ile distopya karşıtlığı sosyalizmin, bilimin ve demokrasinin kötü yöne evrilmesinden kaynaklıdır. Çünkü ona göre "her girişim vaat ettiğinin grotesk aksi ile sonuçlanıyordu; demokrasi despotizmi, bilim barbarlığı ve akıl akıldışılığı üretti". Distopyaların ütopyaları geçersiz kılmaları noktasında ihtiyacı olan kanıtları da, bu ideallerin reel dünyadaki karşılıkları vermiştir. Bu bağlamda Alman Nazizmi, Sovyet sosyalizmi ve Birinci Dünya Savaşı'nda görülen askeri ve bilimsel icatlar, ütopyaları geçersiz kılan gerçeklikler olarak karşımıza çıkmıştır.

1920'ler ile ütopyalar sessizliğe bürünmeye başlamıştır. Özellikle dönemin önemli ütopya savunucularından olan Herbert George Wells, kitlesini kaybetmekle karşı karşıya gelmiştir. Wells'in gözden düşüşü ve akıl ve bilimin geleceğe yönelik saptırılmış hedefleri (Kumar, 2006, s.358), distopyanın yıllardır kendini göstermeyi beklediği zemini hazırlamıştır. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Jack London'ın "Demir Ökçe"si (1907), E. M. Forster'in "Makine Duruyor"u (1909), Owen Gregory'nin "Meccania"sı (1918), Karel Capek'in "R.U.R.", Rossum'un "Evrensel Robotlar"ı (1921) ve Yevgeni Zamyatin'in "Biz"i (1924), distopya türünün ilk örnekleri arasındadır (Omay, 2009, 10). Olaf Stapledon'un kaleme aldığı "Son ve İlk İnsanlar" (1930) adlı eseri, öjeni ve iktidar tahakkümü gibi distopyacı konuları ele almıştır. Faşizmin yıkıcılığını ve zulmünü anlatmak amacıyla yazılan Katharine Burdekin'in "Swastika Geceleri" (1937), modern zamanların eleştirisini taşımaktadır (Claeys, 2021, s.185).

Modern zamanların ürünü olan Holokost, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı gibi olaylar distopyaların beslendiği kaynaklar haline gelmiştir. Ayrıca bireylerin dönemin toplumsal ve siyasal olaylarına ilgi duyması ve endişelerinin körüklenmesi ile distopya türüne duyulan merak da artmıştır. Bireyleri bilim ve teknolojik yeniliklerin kötüye kullanılmasından hareketle ilerleme fikrine olan güvenlerini kaybetmiş, kötümser bir gelecek senaryosuna inanmaya başlamış ve distopyaların gelecek anlatılarına kulak vermişlerdir (Atasoy, 2020, s.1140-1141). Böylelikle günümüze değin distopyaların etkisi ağırlıklı olarak sinemada ve edebiyatta kendini göstermiştir. Distopyalar, görüldüğü üzere önceki dönemlerde yazılan alaycı ve eleştirel ütopya – Gulliver'in Gezileri- türündeki eserlerden, daha köktenci olmasıyla ayrılmaktadır (Vattimo, 2012, s.98)

Vattimo (2012, s.98-99), distopyaların ortaya çıkmasında, Birinci Dünya Savaşı ve ardından Avrupa'da görülen faşizm ve Stalinci totalitarizmin etkisiyle birlikte daha evrensel bir olguya gönderme yapmaktadır. Ona göre bilimsel ilerleme noktasında kullanılan akıl, giderek mükemmelleştirilerek, daha iyiye yönelik olan umutların aleyhinde kullanılmıştır. Bu açıdan distopyalar, bilimsel ilerleme sonucu görülen

bireylerin küstahlığını hedef almaktadır ve bu yönüyle distopyalar uzun ömürlü bir felsefeye sahiptir (Kumar, 2006, s.178).

On dokuzuncu yüzyıl ütopyalarının temel kaynağı sosyalizm fikriydi. Marx ve Engels'in, sosyalizmi ütopya adı altında sunmaya çalışan Owen, Fourier ve Simon'a karşı eleştirilerine rağmen, sosyalizm ideali bu dönemde ütopyaların önemli bir materyali haline geldi. Bellamy'in "Geriye Bakış" adlı meşhur sosyalist ütopyası, ütopya ve distopya gerilimini yaratması açısından önemlidir. Bu noktada Kumar (2006, s.214), "Geriye Bakış"ın distopyaları yaratan asıl güç olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmiştir. Distopya ve ütopya arasındaki gerilimi yaratan bir diğer etken ise, Wells'in, ilk olarak distopyacı eğilim taşıyan yazın hayatının sonrasında ütopyacı karaktere dönüşmesidir. Wells'in ilk dönem yazınları arasında Zaman Makinesi, Dünyalar Savaşı ve Aydaki İlk İnsanlar vardır. Sonraki yıllarda Bellamy'in geleceğe yönelik umudunu örnek alan Wells, "Modern Bir Ütopya" ve "Tanrılar Gibi İnsanlar" adlı ütopya eserlerini yaratır. Bu dönüşüm, dönemin önemli distopik eserleri olan Aldous Huxley'in "Cesur Yeni Dünya"sında ve George Orwell'in 1984'ünde şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır (Kumar, 2006, s.216). Dönemin diğer önemli distopik eserleri olan Zamyatin'in "Biz"i, Arthur Koestler'in "Öğleden Sonra Karanlık"ı da geleceğe yönelik karamsarlığı ve otoriter rejimleri eleştirmek için kaleme alınmıştır (Kumar, 2006, s.358).

1940'lı yılların sonları çelişkili gelişmelere sahne olmuştur. Faşizm eski gücünü yitirirken İkinci Dünya Savaşı sonrası soğuk savaş dönemi başlamıştır. Dünya genelinde toplumsal örgütlemeler kurulurken aynı zamanda silahlanma da artmıştır. Bu dönemde Huxley, "Ape and Essence" adlı distopyasını kaleme almıştır (Kumar, 2006, s.602). William Golding'in "Sineklerin Tanrısı" (1954) ve "Mirasçılar" (1955) adlı eserleri, insan türünün doğasına ilişkin distopyalardır. Golding insanın karanlık yönlerini ortaya çıkarmak amacıyla eserler yazmıştır (Kumar, 2006, s.629). 1950'li yıllarda yazılan distopyaların önemli özellikleri arasında nükleer saldırı ve polis devleti eleştirisinden bahsedilmektedir. Buna örnek olarak dönemin önemli distopyası Ray Bradbury'nin "Fahrenheit 451"i gösterilebilir (Fitting, 2021, s.202). 1960'lı yıllar ise, ekolojik tahribat, modernleşme sancuları ve kıyamet senaryolarını konu alan distopyalar tarafından kuşatılmıştır. Anthony Burgess'in "Otomatik Portakal" (1962) ve Pierre Boulle'ün "Maymunlar Gezegeni" (1963), distopik edebiyatın önemli eserleri arasındadır (Claeys, 2021, s.96). J.G.Ballard'ın kaleme aldığı "Boğulmuş Dünya" (1962) ve "Kristal Dünya" (1966), küresel ısınmaya dikkat çeken kıyamet sonrası dünyayı konu alan eserlerdir. Harry Harrison "Yer Açın! Yer Açın!" (1966) adlı eserinde nüfus artışı, kıtlık ve küresel ısınma felaketlerini boğucu bir hava ile işlemiştir. Frank Herbert'in "Dune"u (1965), John Brunner'in "Stand on Zanzibar" (1969) ve "The Sheep Look Up"ı (1972) ekolojik tahribat konusunu işleyerek toplumun bilinçlenmesini amaçlayan distopyalardır (Kumar, 2006, s.627). Stanislaw Lem'in "Gelecekbilim

Kongresi” (1971), gelecekte geçen, zihin kontrolünü konu edinen bir distopya eseridir. Ursula K. Le Guin’in “Mülksüzler” (1974) romanı önemli bir bilimkurgu ve distopya türünde bir eser olarak yazılmıştır. William Gibson, 1984 yılında siberpunk distopya türünün öncüsü olan bir üçleme kaleme almıştır; “Neuromancer” (1984), “Kont Sıfır” (1986), “Mona Lisa Aşırı Yükleme” (1988), Marge Piercy’nin “Zamanın Kıyısındaki Kadın”ı (1976) ve Margaret Atwood’un “Damızlık Kızın Öyküsü” (1986) ise, feminist distopyanın önde gelen eserleridir. Yirmi birinci yüzyıla gelindiğinde, Kazuo Ishiguro’nun “Beni Asla Bırakma” (2005), J.G. Ballard’ın “Öteki Dünya” (2006), Suzanne Collins’in “Açlık Oyunları” (2008), Zülfü Livaneli’nin “Son Ada” (2008), Veronica Roth’un “Uyumsuz”(2011) ve Laline Paull’un “Kovan” (2014) adlı eserleri önemli distopyalar arasına girmiştir.

2.2.2. Distopya Edebiyatının Başlıca Özellikleri

Distopya edebiyatının ortaya çıkış nedeni, edebi zevk kaygısından öte toplumun gidişatından duyulan endişe ve geleceğe dair oluşan karamsarlık duygusudur. Bireyler, modern dünyanın getirileri sonucu anlam duygusunu yitirmekten ve her an hissedilen gözetim ve denetim durumundan muzdarip haldedir. Bu sebeple distopyalar toplumsal ve siyasal ölçekte yazılan, hayatın gerçeklerini göz ardı etmeyen, özgün ve eleştirel bir yazın türü olarak edebiyat dünyasında yer edinmiştir.

Yirminci yüzyılın başlarında patlak veren savaşlar, sanayileşme, faşist iktidar rejimleri, insan bedeninin metalaşması gibi olgular, toplumları kaosa sürüklerken, filozof ve yazarları bu sorunlar üzerinde düşünmeye itmiştir. Distopik romanların toplumların merak duygusunu besleyen bir tür haline dönüşmesinin altında, bu düşünme biçiminin ve yeni bir gerçeklik ve anlam arayışının yattığını söyleyebiliriz. Nitekim zamanla distopyalara karşı toplumun her kesiminden ilgi büyümeye başlamıştır. Bu yeni tür, okuyucunun ilgisini sürekli kılabilme amacıyla, güncel toplumsal olayları çekici bir kurgu çerçevesinde işlemeye devam etmiştir. Bu sebeple distopyalar, kendi içinde çok ve farklı alt türleri barındırmaktadır; bilimkurgu, siberpunk, feminist, solcu, kültürel ve fantastik ve biyopolitik (Çelik, 2015, s.61).

Distopik romanlar fütüristik ve içinde sınırsız hayal gücü barındıran bir yazın türü olsa da bu eserlerin iletmek istediği mesajlar çoğu zaman ortaktır ve bu sayede distopyaların genel bir çerçevesi çizilebilmektedir. Bu çerçeve, bir felaket sonrası oluşturulan otoriter/totaliter rejim, yeni bir inanç ve değerler sistemi, katı bir toplumsal tabakalaşma ve sisteme karşı direniş temaları ile çizilmektedir. Bahsedilen ana temaları destekleyen konular ise bireyselliğin yok edilmesi, iktidarın manipülasyon kullanımı, gözetim ve denetim olgusu, bireylerin mevcut düzene direniş göstermesi, feminizm, ekolojik tahribat, salgın hastalıklar şeklinde çeşitlilik gösterebilmektedir (Atasoy, 2020, s.1141; Çelik, 2015, s.63).

Distopyaların en dikkat çeken özelliği, yaşanan bir salgın, devrim ya da savaş sonrası toplumu kontrol altına almaya çalışan, bir kişi ya da grubun oluşturduğu otoriter/totaliter rejimi konu almasıdır. Bu iktidar erki, baskı gücünü dini ya da felsefi bir ideolojiden, teknolojiden, ekonomik bir sistemden sağlamaktadır. Atwood'un "Damızlık Kızın Öyküsü" adlı eserinde, devlete yönelik gerçekleşen bir devrim sonucu, kendilerine "Yakub'un Evlatları" adını veren Hristiyan köktenci bir grup, Gilead Cumhuriyeti adı altında bir diktatörlük rejimi kurarak nüfus artışını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu köktenci grup, toplumu her an denetim altında tutarak kadınların özgürlüğünü kısıtlarken, çeşitli dini ve cinsel ayinler ile kadın bedeninin bir doğurganlık objesi olarak kullanılmasına izin vermektedir. Aldous Huxley'nin kaleme aldığı "Cesur Yeni Dünya" romanında hikâye, Dokuz Yıl Savaşlarından sonra, seri üretim bandı kurucusu Henry Ford'dan ilham alınarak kurulan Yeni Dünya adı verilen bir devlette geçmektedir. Bu eserde Ford öncesi döneme dair her şey yasaklanmıştır. Mutlu bir dünya düzeni amacıyla kurulan Yeni Dünya'nın arka planında faşist rejimin izleri okunmaktadır. Eserde ulus kavramına ve hükümetlerin izine rastlanmaz, sadece tüm dünyayı üretim ve tüketim zevki uğruna denetleyen on kişi sorumluluk sahibidir. Bu sistemde bilimsel gelişmelere ve teknolojiye çok fazla önem verildiği ve devletin şirketleştiği görülmektedir. Jack London'un "Demir Ökçe", adlı eserinde ise Amerika Birleşik Devletlerinin başına geçen ve tek güç oluşturan tröst adındaki kapitallerin ve devrimci işçi sınıfının mücadeleleri anlatılmaktadır.

Distopyalarda yönetim erki, gelenekselliğin izlerini ortadan kaldıran yeni bir inanç ve değerler sistemi yaratmaktadır. Yönetimi zorla devralan yöneticiler, toplumsal uyumu sağlamak amacıyla bu yeni inanç sistemlerini sıkı bir şekilde uygulamaya koymaktadır (Çelik, 2015, s.71). Özellikle propaganda, ikna ve sansür uygulamaları, bireyleri manipüle etme ve gerçeklik algıları ile oynama distopyaların vazgeçilmez yönetsel araçlarıdır. George Orwell'in "1984" adlı eserinde propaganda uygulamalarına sıklıkla yer verilmiştir. Eserde, geçmişle bağları koparmak amacıyla "Yeni Söylem" adında dil devrimi yapılmış ve bireylerin zengin kelime dağarcığı kullanması ve düşünmesi yasaklanmıştır. "Nefret Saati" ile bireylere hâkim ideoloji aşılınmaya çalışılırken, "Tele-ekran" uygulaması ile de bireyler gün boyu gözetim altında tutulmaktadır. Cesur Yeni Dünya'da, bireylerin yeni düzene uyumu ve bağlılığını sağlamak adına, tüplerde üretilen bebekler eğitimden geçmekte ve sonrasında Hipnopedya adlı uykuda öğrenme sistemi uygulanmaktadır. Laline Paull'un "Kovan" (2014) adlı eserinde bir kovanda yaşayan arılar, yönetim ve işleyişi istikrarlı kılmak için "İtaat Et, Kabul Et, Hizmet Et" sloganı üzerinden sisteme boyun eğmektedir. Orwell'in "Hayvan Çiftliği"nde (2017), ana karakterler hayvanlardan oluşmaktadır ve hikaye bir çiftlikte geçmektedir. İnsanlara karşı bir muhalefet oluşturan hayvanlar, iktidar gücünü ele geçirmiş ve hayvanlar arasında eşitlik vaat eden "Yedi Emir" isimli bir kurallar sistemi oluşturmuştur. Ancak tüm hayvanlar için eşitlik ve özgürlük getireceği iddia

edilen bu kurallar sistemi, domuzların diğer hayvanlar üzerinde baskı kurması ile bozulmuş, vaat edilen eşitlik, yerini eşitsiz güç ilişkisine bırakmıştır.

Distopyalarda, keskin çizgilerle birbirinden ayrılan katı bir toplumsal tabakalaşma görülmektedir. İktidar erkine sahip olan yöneticiler, toplumun her noktasına sızmıştır ve bireylerin üzerinde baskı gücüne sahiptir. Toplum, bireylerin becerileri ve kapasitelerine göre katmanlara ayrılmıştır. İktidar sahipleri sistemin devamlılığı adına sosyal ilişkileri yok etmiş ve bireylerin önceliği aile ve arkadaşlık ilişkileri değil düzenin devamlılığı olmuştur. Bu noktadan hareketle distopyalarda, bireyselleşmenin ön plana çıktığı görülmektedir (Çelik, 2015, s.68-69). Bireyselleşme sonucu, toplumda kolektif ilişkiler ve değerlerin yok edilmesi ile bireylerin yönlendirilmesi (Yıldırım, 2018, s.368) ve rıza üretimi meşru bir zemine kavuşmaktadır. “Cesur Yeni Dünya”da toplum, “Alfalar”, “Betalar”, “Gamalar”, “Deltalar” ve “Epsilonlar” olmak üzere sınıflandırılmıştır. Bu toplumsal grupların, şartlandırma yöntemi ile kendi sınıflarına uyumu ve bağlılığı artırılmıştır. “Damızlık Kızın Öyküsü”nde ise toplumda cinsiyete dayalı bir tabakalaşma görülmektedir. Erkekler “Komutanlar” ve “Muhafızlar”; kadınlar “Eşler”, “Damızlık Kızlar”, “Teyzeler”, “Ekonokadınlar” ve “Marthalar” olmak üzere sınıflandırılmışlardır. Yevgeni Zamyatin’in “Biz” eserinde devlet, Velinimet adlı karakter tarafından yönetilmektedir. Yönetilenlerin ise numaralar ile isimlendirildiği ve bu sayede kimlik kaybına uğrayarak devlete tam itaat sağladıkları görülmektedir.

Son olarak, direniş teması, distopyalarda yaratılan sisteme karşı en büyük tehdidi oluşturmaktadır. Distopyalarda iktidar yeni kurulan sisteme büyük bir güven duyarken; sistemin tahakkümü altında kendine direnme olanağı bulan bireyler, sistemi en kırılgan yönlerinden yakalayarak parçalamayı amaçlamaktadır. Distopyalarda direniş kimi zaman eserin tamamına yayılırken ve iktidarı alaşağı ederken, kimi zaman kısa bir süreliğine etkili olabilmekte ya da hiçbir karşılık bulamamaktadır. Bradbury’nin “Fahrenheit 451” adlı eserinde, kitap okumak ve düşünmek yasaklanmış, bu sebeple kitapların yakıldığı bir distopya kurgulanmıştır. Eserde mesleği itfaiyeci olan ana karakterin görevi kitapları yakmaktır. Ancak hayatının anlamını bulmak istemesi ile gizlice kitapları keşfetmesi sonucu, eserde çoğunlukla bir direniş teması gözler önüne serilmektedir. Bu distopyada yaratılan en büyük direniş, kitap okumaya ve düşünmeye cesaret etmek olmuştur. Ishiguro, “Beni Asla Bırakma” adlı eserinde, gelecekte organlarından faydalanmak amacıyla bireylerin kopyalanmasını ve bu kopya bireylerin bir hastanede her şeyden habersiz yaşamaya mahkûm edilmesini anlatmaktadır. Geçmişe dair anısı ve geleceğe dair bir beklentisi olmayan bu kopya bireylere Lucy isimli bir gözetmen gerçekleri açıklamış ancak Lucy sistemden atılmış ve direnişin etkisi kırılmıştır. Huxley’in “Cesur Yeni Dünyası”nda ise, Yeni Dünya adıyla kurulan sistemde, aile ve toplumsal gelenek kavramları yeryüzünden silinmiş ve bireylerin sistemin istikrarı adına kaygısız, mutlu bireyler olarak üretimi amaçlanmıştır. Bu haliyle

hedonizme hizmet eden ve insanların algısıyla oynayan bir iktidar yaratılmıştır. Bu sistemin dışında geleneksel yaşam koşullarını benimsemiş bir hayat süren Vahşi karakterinin yolu Yeni Dünya'ya düşmüş ve bu yapay dünyanın esaretine boyun eğmemiştir. Anlam duygusunu kaybetmektense ölmeyi göze alan Vahşi, kitabın sonunda intihar ederek direnişin en büyük örneğini temsil etmiştir.

2.3. Distopyalarda Modernite Eleştirisi

Distopyaların doğuşuna zemin hazırlayan dünya savaşları, faşist rejimler ve sanayileşme ile aynı zamanda moderniteye olan inanç ve güven azalmıştır. Modern düşünce tarihinde, bu güvenin inşasında etkili olan olayların öncüsü Rönesans düşüncesi olmuştur. Orta Çağ'ın skolastik düşünce biçiminden ve klasik bilim ve felsefe anlayışından kopuşu temsil eden Rönesans düşüncesi, felsefe, siyaset ve ahlakta yaşanan birey merkezli dönüşümü temsil etmektedir (Cevizci ve Küçükalp, 2010, s.110-112). Ardından yaşanan Reform hareketi ve Aydınlanma Düşüncesi ile modernitenin düşünsel ve felsefi temelleri atılırken, Fransız Devrimi ile siyasal ve sanayi Devrimi ile sosyo-ekonomik temelleri atılmıştır (Erol, 2016, s.50).

Modernite, kapitalizmin ortaya çıkışı, Rönesans, Reform ve bilimsel devrimin yarattığı köklü değişiklikler ile, geleneğe ve Orta Çağ otorite şekline karşı büyük bir eleştiri ve karşı duruş geliştirmiştir. Aydınlanma düşüncesi ile modernistlerin ilerlemeciliğine sağlam bir zemin hazırlayan insan aklı önem kazanmış ve doğa, toplum, ekonomi ve bürokrasi alanlarını denetlemek üzere araçsallaştırılmıştır. Bu sayede, on sekizinci yüzyıl sonrasında, rasyonel yetiler ile güvenilir, kesin ve evrensel sonuçlar elde edilebileceğine inanılmıştır. Ancak 1830 ve 1848 devrimleri ile modernitenin ilk sancuları başlamış, Birinci Dünya Savaşı ile moderniteye ve Aydınlanma'nın pozitivist duruşuna karşı kuşku derinleşmiştir (Berktaş, 2012, s.143-149). Modernitenin özlemlerinin gerçek dünyada kendine yer bulamaması ve çözülüşü ile, distopyalar da ona karşı gelişen felsefi kuşkuya katılmış, eleştirel bir duruş sergilemiştir. Distopyaların sergilediği bu karşı duruş, sanayileşmenin getirisi olan makineleşme ve bunun sonucunda modern insanın sürüklendiği anlam kaybı ve bunalıma yönelik olmuştur.

Simmel'e göre, on dokuzuncu yüzyıl ile modern birey, bilimsel çağın doruklarında olduğu zamanlarda, modern hayatın getirileri sonucu kapana sıkışmış, huzursuzluk ve telaş duygusuna kapılmıştır (akt. Frisby, 2013, s.21). Böylelikle, modern devlet toplumsal düzeni istikrarlı kılabilmek amacıyla, bireyleri denetim altına alan bir güç olmuştur ve modern bireyin varoluşu, yönetimin etkisi altında kalmaya ve manipüle edilmeye devam etmiştir (Bauman, 2014, s.20,37). Distopyaların temelini, bireyin bu kuşatılmışlık hissi oluşturmaktadır. Distopyalarda, iktidarın bireyi kendine bağımlı kılmak için oluşturduğu yeni kural ve söylemler, sürekli gözetim ve denetim faktörleri, her alanda görülen uzmanlık ile bireyselleşme yaratılmıştır. Bu durum bireyin kendini

toplumdan soyutlamasına yol açmıştır. Weber (1997, s.159) modernite ile görülen bu durumu, “demir kafes” benzetmesi ile metaforlaştırmıştır. Touraine (2002, s.110), modernite ile gelenekselliğin izlerinin yok olduğunu ve bunun sonucunda yeni rejimlerin, sermaye birikiminin ve denetim araçlarının çoğaldığını belirtmektedir. Distopyalar, gelenekselliğin yok edilmesi ve yeni inanç sistemlerinin yaratılması sonucu kurulan bu düzen aracılığıyla, günümüz toplumunu hedef almaktadır.

Modernitenin önemli bir basamağını, gözetim olgusu oluşturmaktadır. Michel Foucault on sekizinci yüzyıl ile görülen korku havasını, insan yaşamının karanlık bir nokta kalmayacak şekilde, çeşitli pratiklerle gözetim altına alınmasına bağlamıştır. Foucault bu gözetim pratiklerini, Jeremy Bentham’ın icat ettiği bir kavram olan Panoptikon metaforu ile ilişkilendirmektedir. Mimari bir biçim olan Panoptikon, merkezi bir noktadan tüm kurumu denetim ve gözetim altında tutmaya yaramaktadır (Foucault, 2019, s.95). Ardından Bauman, “Akışkan Gözetim” (2016, s.123) adlı kitabında, modern dünyada bireylerin tek bir boşluk bırakmayana kadar gözetlendiğini savunmakta ve öncü distopya yazarları Orwell, Huxley ve Zamyatin’in eserlerinin mezbahaya usulca yürüyen koyunlara karşı bir gözetim-denetim uyarısı niteliğinde yazıldığını belirtmektedir. Distopyalarda yoğun gözetim pratikleri sonucunda toplumun, kendilerine atfedilen kimlikleri ve görevleri yerine getirdikçe bireyselleşmesinin arttığı görülmektedir. Bauman’a (2015, s.192) göre dünyadaki küreselleşme ve bireyselleşmenin bir sonucu olarak, yeni kimlikler ortaya çıkmakta ve bu kimlikler seçim sonucu değil zorunlu olarak bireye dayatılmaktadır. Bu sebeple distopyalar, her bireye ayrı ayrı nüfuz ederek sistemin devamlılığını sağlamayı amaçlamıştır. Distopyalarda, bireylerin ve toplumun yeniden üretiminde etkili olan propaganda araçlarının ve ikna yöntemlerinin güçlü bir etkisi vardır. Bu noktada Louis Althusser’in ideoloji ile ilgili açıklamaları önem kazanmaktadır. Ona göre ideoloji, bireye veya topluma nüfuz eden fikirler ve tasarımlardır. İdeoloji üretiminde Devletin İdeolojik Aygıtları önemli bir işleve sahiptir. Aile, ekonomizm, okul ve din egemen sınıfın ideolojisini yayma noktasında önemli ideolojik araçlardır (Althusser, 2000, s.43-47). Böylece Althusser, bireylerin yeniden üretiminin sistem tarafından nasıl sağlandığını göstererek, bir kapitalist düzen eleştirisi yapmaktadır. Vattimo da (2012, s.77), toplumun genelinde görülen tek tipleşme, iletişim ağlarının gelişmişliği ve uzmanlaşmayı kitle iletişim araçlarının bir sonucu olarak görmekle birlikte, bu araçların baskıcı bir ikna türü ve sert bir gerçeklik anlayışının oluşmasını engelleyerek sistemin topluma nüfuzunu arttırdığını iddia etmektedir.

Modernitenin teknoloji ve üretim ayağını oluşturan Sanayi Devrimi, toplumun her alanında görülen makineleşme ve teknolojik yenilikleri arttırması sonucu yeni eleştirel söylemleri de beraberinde getirmiştir. Baudrillard (2008, s.98) sanayileşme dönemini, yeni bir gerçeklik algısının yaratıldığı bir simülasyon evrenine benzetmektedir. Bu simülasyon yeni bir gerçeklik/hakikat üretmektedir. Bir modernite

eleştirisi olarak distopyalar, teknolojik yenilikleri hayal gücüyle işleyerek ve bireyleri bu sanal dünyanın içine yerleştirerek, tam da Baudrillard'ın işaret ettiği bu yeni gerçekliğe işaret etmektedir.

Modern dönemin bir ürünü olan ütopyalar, var olmayan bir yeri işaret etmesi bakımından siyasal düşünce içinde iktidarın baskıcı gücünü yok sayarak, arzulanabilir bir hayali dünya kurmaktadır. Bu bağlamda, kavramın zıt kutbunu oluşturan distopyalar ise, iktidarın her alanda gösterdiği etkinliği gözler önüne sermek amacıyla yazılmaktadır. Bu sebeple iktidarın hem canlı yaşamına hem de tüm zamana ve mekâna yayılımını anlayabilmek bakımından, distopyaları biyopolitika kavramı eşliğinde düşünmek ufuk açıcı görünmektedir. Biyopolitik distopyalar, günlük yaşamı ve toplumsal cinsiyetleri ele alarak, iktidar mekanizmalarının içine yayılan karmaşık ilişkiler vasıtasıyla özneyi iktidara bağımlı kılmayı hedeflemektedir (Kartal, 2018, s.100-101). Distopyalarda, biyopolitika nosyonu vasıtasıyla, karakterler; genetik, totalitarizm, biyo-teknoloji, cinsellik ve üreme çerçevesi içinde analiz edilmektedir. Çalışmanın sonraki konusu Foucault perspektifinde biyopolitika ve biyopolitik iktidar problemini incelemek olacaktır.

3. BİYOPOLİTİKA VE BİYOPOLİTİK İKTİDAR SORUNU

Eski Yunan’da, “*hayat*” sözcüğünü karşılayacak olan tek bir ifade kullanılmamıştır. Bunun yerine, biçim ve anlam açısından farklı olan iki kavram kullanılmıştır. Tüm canlıların yalın yaşama olgusuna vurgu yapan “*zoe*” ve bir birey veya grubun hayat tarzına vurgu yapan “*bios*” olmak üzere ayırım yapılmıştır. Platon ve Aristoteles’in de doğal hayatı değil, belli bir yaşam tarzını ele alan *bios* kavramını kullandıkları görülmüştür (Agamben, 2001, s.9-10). Yaşamın nasıl düzenlenmesi gerektiği sorununu ele alan düşünürler, hayat ve politika arasında ilişki kurarak biyopolitika üzerinden inceleme yapmışlardır. Biyopolitika bağlamında ele alınan cinsellik, sağlık, doğum, çocuk bakımı ve eğitim başlıkları onlar için yönetimin de ana taşlarından biridir (Ojakangas, 2016, s.30). Görüldüğü üzere biyopolitika, modern dönemin bir icadı değil temelleri Antik Yunan’a kadar dayanan bir yönetim biçimidir. 1970’li yıllarda Foucault, biyopolitika üzerine olan araştırmalarında politikanın strateji ve araçlar ile yaşamı kısılcasına alan bu yönetim biçimini tarihsel süreç içerisinde incelemiştir. Tarihi dışlamayan ve biyolojik belirleyicileri eksenine alan yapıları göz ardı eden biyopolitika kavramı ile iktidar, kendine farklı bir uygulama alanı bulmuştur. (Lemke, 2017, s.53).

3.1. Foucault’nun İktidar Anlayışı

Ünlü Siyaset bilimci Steven Lukes, iktidarın farklı çatışmalar ve anlayışları barındıran bir düşünce olduğunu belirtmiştir. Ona göre, Batı’nın klasik siyaset anlayışında iki farklı iktidar anlayışı ortaya çıkmıştır. İlki, iktidarı bir konsensüs ve iş birliğine bağlı olarak gören gelenektir. Bu geleneğin temsilcileri Platon, Parsons ve Hannah Arendt gibi önemli isimlerdir. İkinci anlayış ise Karl Marx, Max Weber, Thomas Hobbes tarafından temsil edilen ve iktidarı bir tahakküm ve baskı aracı olarak gören gelenektir. Ancak Foucault’nun iktidar kavramı üzerinden çığır açan anlayışı; uzlaş, baskı ve şiddet gibi nosyonlardan ve tüm iktidar sınıflandırmalarından arınmıştır (Lemke, 2015, s.13-14). Foucault’nun özgün kılınmasını sağlayan ve onun sosyolojisinde iktidar nosyonunu temel yapı taşı haline getiren şey, iktidarı çok boyutlu olarak görmesi ve tarihsel ve toplumsal süreç içerisinde iktidarın dağılımını incelemek olmuştur.

Foucault, ilk kitabı “Deliliğin Tarihi”nde (1961), tıbbi ve psikiyatrik kurumların incelemesini yaptıktan sonra sırasıyla doğa tarihi, ekonomi, dilbilgisi ve ampirik bilimleri inceleme alanına sokmuştur. Foucault (2019, s.168), uzun süre boyunca tüm bu incelemelerin nedenini kurumları, hastalıkları, doğayı bilme isteğine bağladığını, ayrı ayrı bilgiler edinme ve analiz etme olduğunu sanmıştır. Ancak sonradan söylediği üzere, tüm bu istemlerin sebebi herkesin ortak problemi olan iktidardır. İktidar, salt

siyasi yapı, hükümet, hâkim bir toplumsal sınıf ve yapıların uyguladığı güçten ibaret değildir. Onun sosyolojisinde iktidar, geleneksel iktidar anlayışlarının aksine sahip olunamayan ve evrensel nitelikli olmayan güç ilişkileridir. Bu güç ilişkileri bireylerin eylemleri üzerinden açığa çıkmaktadır. Burada anlatılmak istenilen şey tüm insan ilişkilerinde bir iktidar ilişkisinin ortaya çıkma potansiyelinin olmasıdır. Aile içinde karı-koca ve baba ile çocuklar, kadın ile erkek, patron ile işçi, doktor ile hasta ve öğretmen ile öğrenci arasında açığa çıkan ilişkilerin tümü mikro iktidar ilişkilerine örnektir (Foucault, 2019c, s.228-229; Keskin, 2019c, s.20-21; Foucault, 2019b, s.175-176). Bu sebeple bu iktidar biçimi nominalist bir yapıya sahiptir. Yani, herhangi bir çağa ait olmayan, sürekli bir akış içinde olan, toplumun kılcal damarlarına kadar ulaşan bu iktidar anlayışı dinamiktir ve teknoloji ve stratejiler ile topluma yayılmış karmaşık bir yumaktır (Tekelioğlu, 2003, s.150).

İktidar uygulama alanını söylemler ve bilgi aracılığıyla eyleyen özneler üzerinde kendini göstermektedir. Eyleyen öznelerin davranışlarını iktidar ilişkileri kontrol etmekte, yönlendirmekte, kısıtlamakta, kışkırtmakta ya da engellemektedir (Foucault, 2019c, s.73). İktidar, uygulama alanını öznelere baskı kurmadan ve rıza beklemeden uygulamasının yolu “söylem”den geçmektedir. İktidarın işleyişini afişe eden söylem; hukuk, tıp, bilim dalları aracılığıyla toplumun her alanına kadar ulaşmaktadır. Foucault’ya göre iktidarı anlamının yolu bu söylem kanallarını da anlamaktan geçmektedir (Bingöl, 2019, s.329-330). Söylemler, bireyin gündelik hayatında doğruyu ya da yanlışını veya iyiyi ya da kötüyü algılaması üzerinde yönlendirme gücüne sahip olmaktadır. Söylemin kendini somutlaştırdığı ve etkisini gösterdiği alan bireyin eylemlerinde saklıdır. Söylemler bu yönüyle iktidarın varlığını meşrulaştırmaktadır (Bingöl, 2019, s.330). Bu söylem kanalları aracılığıyla toplumda bilgi-iktidar gücü yaratılmakta ve özne, bu bilgi aracılığıyla yaratılan hakikat dünyasının oyuncağı haline gelmektedir.

Foucault’a göre (2019b, s.39) iktidarın yapısı, tarihi süreçte iktidarı elinde tutan üst yapının incelemesinden öteye gidememiştir. İktidarın nasıl elde edildiği ve iktidarı elinde tutan mekanizmanın iktisadi kuramı haricinde iktidarın mekanizması ayrıntılı bir şekilde irdelenmemiştir. İktidar mekanizmasının incelemesi iktidar-bilgi anlayışı üzerinden yürümektedir. Bilgi, iktidar söylemleri ile gelişen ve iktidar ve iktidar ilişkilerini ayakta tutan, onu denetleyen bir olgudur (Akgündüz, 2013, s.4). İktidar, bilgiyi üretir ve aralarında birbirini çevreleyen bir ilişki mevcuttur.

Foucault, bu iktidar ilişkilerinin nasıl ortaya çıktığını göstermek için toplumsal etkinlikler ve arka planını dahil edecek biçimde analizler gerçekleştirmiş ve iktidar tipleri ortaya koymuştur. Farklı dönemlerde ortaya çıkan ve birbirlerine eklemeli bir yapıda bulunan bu iktidar tipleri, ana inceleme alanımız olan biyoiktidar nosyonunu da anlama noktasında önemlidir.

3.1.1. Pastoral İktidar

Michel Foucault, 1970’li yıllarda biyopolitika alanına eğilim göstermiştir. Düşünür, biyopolitika nosyonu üzerinde analizlerini yürütürken, Orta Çağ Hristiyan teolojisi ve tarihini başlangıç noktası olarak almıştır (Siisiainen, 2016, s.83).

Foucault (2019c, s.64), Avrupa toplumlarında on altıncı yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan ve yeni bir siyasi iktidar biçimi olan devletten, toplumu bütünlendirici ve çıkarlarını gözetten bir iktidar biçimi olarak bahsetmektedir. Bireyselleştirici özelliğe sahip bir iktidar biçimi olarak devlet ise temelini, Orta Çağ Hristiyanlık döneminden almaktadır. Bu dönemde kullanılan ve günümüz modern toplumlarına zemin olan eski iktidar biçimi pastoral³ iktidar olarak adlandırılmıştır. Orta Çağ’dan itibaren var olagelen ancak siyasi ve hukuki bir bağlamı olmayan pastoral iktidar, canlı yaşamını doğumdan ölüme kadar ayrıntılarıyla denetleyen ve gözeten bireyleri doğru yola kavuşturmak için zorlayan dinsel karakterli bir iktidar tipidir (Foucault, 2016, s.208-209).

Pastorallık -sürünün çobanın peşinden gitmesi, ilahi güç, kral- fikri antik batı toplumlarında görülmeyen ancak antik doğu toplumlarında –Mısır, İbrani, Asur- rastlanılan bir sürü metaforudur. Örneğin Firavun taç giyme töreniyle sürüyü güdecek çoban görevini de üstlenmiştir. Babil monarkları da sürüyü güden çoban anlayışıyla hareket etmiştir. Ve daha önemlisi Tanrı, insanları yönlendirecek ve besleyecek bir çobandır. Buradan hareketle tanrı ve kralın eş görevlere sahip olduğu ve insanları götüktükleri anlayışı ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle Foucault, antik batı toplumlarının ve Yunan siyasal düşüncesinin temelinde olmayan pastoral iktidar türünün nasıl Hristiyanlık ile ortaya çıktığını ve modern batı toplumlarını etkilediğini araştırma eğiliminde olmuştur (Foucault, 2019c, s.28-29).

Antik Yunan döneminde, tanrılar toprağın sahibiydi ve bu mülkiyet anlayışı, tanrılar ve insanlar arasındaki ilişkiyi de belirlemiştir. Ancak çobanın toprak üzerinde bir iktidarı yoktur. Onun görevi toprağın üzerinde yaşayan insanlarla ilişki kurmaktır. Çoban sürüyü bir araya toplamakla ve onları yönlendirmekle görevlidir. Bu duruma Yunan sitelerinde de rastlanmaktadır ancak çoban gittiğinde sürü dağılır selamet kaybolur; Yunan siteleri, mimarları ortada olmamasına rağmen yasalara dayanan kuvvetli bir yapıdır. Yunanlılarda, tanrının insanlığa bolluk bereket getirdiğine inanılmıştır fakat bireysel bir şefkat gösterilmemiştir. Çoban ise, sürüye selamet getirmekle birlikte bireylerin tek tek refahını sağlamak ve sürekli refahını gözetmekle yükümlüdür. En önemlisi ise, iktidarın kullanımıdır. Yunanlı önderler, iyi bir lider olabilmek amacıyla yaşayıp, toplumun çıkarına göre hareket edip ve gerektiğinde

---

³ Foucault’nun kullandığı “pastorship” (Fransızca “pastorat”, Türkçe “pastoral”) kelimesi, “pastor” kelimesinden geliyor; “pastor” ise çoban, papaz, yönlendirici, yol gösterici anlamlarını taşıyor. Bknz. (Foucault, 2019c, s.27).

savaşlarda ölümü göze alıp ölümsüzlükle ödüllendirilmişlerdir. Ancak çoban kendisini sürüsüne adanmış, iktidarı bir görev olarak görmemiştir. Sürünün her daim yanında olup, ihtiyaçlarını karşılamış ve onları ayrı ayrı gözetip denetlemiştir. Eski Yunan toplumlarının pastoral iktidar anlayışıyla ayrıldığı noktada, Hristiyanlığın etkisiyle batı toplumları gerek orta Çağ'da gerekse modern dönemlerde pastoral iktidar dönüşümüne büyük önem vermiştir. Kısacası pastoral teknoloji, antik dönemin izlerini silip süpürmüştür (Foucault, 2019c, s.28-31).

Hristiyanlık ile pastoral iktidar, bireyin selametini sadece yaşadığı sürece değil öldükten sonraki sürecinde de gözetmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla çoban, sürünün tüm eylemlerinden haberdar olur ve dahası, günah ve sevaplarını tartarak onları sonraki yaşamlarına hazırlamıştır. Bunun sebebi, sürünün tüm eylem ve dini yükümlülüklerinin çobana da yüklenmesidir (Foucault, 2019c, s.65, 37). Hristiyanlık inancı ile çoban ve koyun arasında, hiçbir yasanın giremeyeceği tam bir bağımlılık ve itaat söz konusu olmuştur (Foucault, 2019c, s.38). Bu itaat ise bireyselleştirme yani her koyunun özel bilgisini edinmekle gerçekleşmiştir. Çoban, sürünün tek tek her eylemini, ihtiyacını, günahlarını ve ruhlarını bilmek zorundadır. Bunu gerçekleştirmek amacıyla Hristiyanlık, Helenistik dönemden kalan vicdan muhasebesi ve vicdanın yönlendirilmesi araçlarına sahip çıkmıştır. Çobanın bu noktada en önemli görevi vicdan yönlendirmesi yapmaktır. Bunun sonucunda bireylere gerçekleri itiraf ettirmek, vicdan muhasebesi yaptırmak ve en önemlisi onları hakikate yönlendirmek asıl amaç haline gelmiştir (Foucault, 2019c, s.38-40). Bu hakikat üretimi; Tanrı'nın buyrukları, ilahi kitap ve papaz tarafından gerçekleştirilmektedir (Foucault, 2016, s.226-227). Böylelikle, çoban ile koyun arasında kalıcı bir bağ kurmak ve koyunun tüm yaşamına sızmak sağlanmaktadır (Foucault, 2019c, s.38-40).

Tüm bu açıklamalar sonucu Foucault (2016, s.225), Hristiyanlık inancı ile gelişen pastoral iktidarın, modern batı devletlerinin siyasal düşünce ve cinsellik teknolojilerini geliştirdiği kanısında olmuştur. Bu iktidar biçimi, on sekizinci yüzyıl ile kilise kurumunun ortadan kalkmasıyla yok olmuş ancak kurumun işlevleri her dönem gelişerek devam etmiştir (Foucault, 2019c, s.65)

3.1.2. Beden Üzerinde Kurulan Tahakküm: Disiplinci İktidar

Foucault (2002, s.37-38), iktidarın iki uç kısmını oluşturan hakikat ve hukuk kurallarını inceleyerek iktidarın “nasılı”nı ortaya koymaya çalışmaktadır. Bir tarafta iktidarı sınırlayan yasa, kural ve düzenlemeler varken diğer tarafta iktidarın ürettiği ve toplumun her alanına yayılan gerçeklik vardır. Foucault bu noktada, gerçekliği üreten söylemlerin yaratılmasında iktidarın başvurduğu hukuk kurallarına merak salmıştır (Urhan, 2013, s.206-207).

Toplumun her tarafına yayılan, toplumsal kitleyi belirleyen, etkisi altına alan iktidar ilişkileri; söylemin gücü, üretimi ve birikimi olmadan etkili olmamaktadır. Böylelikle iktidar, bir hakikat üretimi yaratmakta ve toplumsal kitlenin bu üretimin merkezinde edilgen olmasını sağlamaktadır. Foucault (2002, s.38-39) bu noktada iktidar ve hukuk ilişkileri arasında bir süreklilik olduğunu savunmaktadır. Batı toplumlarında hukuk kuralları ve iktidar ilişkisi, Orta Çağ'dan itibaren sürmektedir. Hukuk kuralları kralın iktidarı çevresinde oluşmakta ve ona hizmet etmek amacıyla yükselmektedir (Urhan, 2013, s.207). Dolayısıyla, hukuk kuralları krallığa hizmet etmektedir. Foucault (2002, s.40), Batı toplumlarında kralın, Orta Çağ'dan bu yana hukuk kuralları sayesinde iktidarını elinde tutmakta ve iktidarının meşruluğunu sağlamakta olduğunu savunmaktadır. Burada ortaya çıkan sorun ise hükümlanlıktır. Hükümlanlık, hukuk sisteminde önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Hükümdarın yasal hakları korunurken bir yandan halkın yasal olarak hukuka boyun eğmesi gerekmektedir. Böylelikle kralın egemenliği maskelenmekte ve meşru bir zemine oturmakta yani hukuk sistemi krala hizmet etmektedir (Urhan, 2013, s.208; Foucault, 2002, s.40).

Hukuksal iktidar –siyasal hükümlanlık- iktidarı hukuki şemalarla donatırken; yasak, sansür ve zor kullanma ile gücünü göstermektedir. Bu iktidar modelinde iktidar, sözleşme şeklinde oluşmakta ve özneler kendileriyle ilgili kararları egemen olana devretmektedir. Sözleşmenin ihlal edilmesi durumunda iktidar, özneyi özgürlükten mahrum bırakmakla, zor kullanmakla tehdit etmektedir. Bu durumda iktidar bir meta olarak görülmekte ve güçlü sınıfların elinde tuttuğu bir güç haline gelmektedir. Devlette yoğunlaşan bu iktidar, merkezden tabana doğru işlemekte ve özneleri yasal bir zeminden meşruluk olarak şiddetle etkisi altına almaktadır. Ayrıca her durumda iktidar, toprağın korunmasına ve üretimin sürekliliğine hizmet etmektedir. Hukuksal iktidar modeli, Foucault'nun savunduğu iktidarın kompleks ilişkilerden oluşma olgusuna tamamen yabancıdır. Hukuksal iktidar, feodal monarşilerin meşruluğunu sağlamak için tesis edilmiştir. (Lemke, 2016, s.144-146).

Foucault (2002, s.48) Roma hukukunu yeniden diriltmek isteyen ve hükümdarın meşruiyetine zemin hazırlayan Hukuksal iktidar kuramından uzak durulması gerektiğini belirtirken, bu iktidar türünün tarihsel süreç içindeki önemli görevlerini de açıklamaktadır. İlk olarak, feodal monarşinin sahip olduğu bir iktidar mekanizmasıyla karşımıza çıkmaktadır. Ardından, büyük monarşilerin kurulmasına hizmet etmektedir. On altıncı yüzyıl ve en önemlisi on yedinci yüzyıl ile birlikte, din savaşları dönemlerinde bir araç olarak hizmet etmektedir. Yani hükümlanlık kuramı, sürekli saf değiştirmekte ve Katoliklerin ya da Protestanların elinde bir silah olarak hanedanın değişimine hizmet etmekte ya da krallık iktidarının safında bulunmaktadır. Hükümlanlık, iktidar çevrelerinin savaşlarında bir gereç olarak kullanılmaktadır. Son olarak, on sekizinci yüzyılda Sanayi Devrimi ile, monarşiye karşı parlamenter demokrasilerin kurulmasına hizmet etmektedir (Foucault, 2002, s.48,49). Foucault'ya

göre (2002, s.49), bu dört görevin izi sürüldüğünde feodal toplum tipi etkisini sürdürdüğü zaman boyunca, hukuksal iktidar kuramının ele aldığı sorunların, iktidarın işleyişi ve mekanizmasını da kapsadığı görülmektedir.

On yedinci ve on sekizinci yüzyıl ile birlikte tarihsel süreç içerisinde önemli bir gelişme yaşanmıştır. Hukuksal iktidar kuramıyla özdeşleşemeyecek ve yeni usul ve araçlara sahip olan bir iktidar türünün icadı görülmektedir. Bu yeni iktidar tipi, toprak ve verdiği ürünü değil bedeni ilgi alanına almaktadır. Mal ve zenginlik birikimini değil bedenini verebileceği maksimum verimi dert edinmektedir. Hukuk sistemine tabii olan vergi ödevi ve hizmetle tebaayı denetim altına almaktan çok gözetleme yoluyla varlığını göstermektedir. İzdırap ve idam ile değil hapsetme ile cezalandırmaktadır. Hukuksal iktidar, hükümdarın varlığıyla eşdeğerken; bu yeni iktidar tipi, dar güvenlik alanlarında kendini göstermektedir. Hükümlanlığa tamamen yabancı olan bu iktidar tipi disiplinci iktidardır (Foucault, 2002, s.49-50).

Foucault'ya göre (2016, s.72) monarşi, iktidarı sayesinde Orta Çağ boyunca hukuksal olarak meşruluğunu sağlarken savaflara ve yağmaya izin vermekte ya da son verebilmektedir. Böylece hukuki dayanaklar sayesinde ayakta kalabilirken iktidarını korumak için de sınırlarını aşabilmektedir. Hükümlan bir hakem görevi görerek kendi çıkarlarını gözetmeyi başarırken oluşturulan yasalar ve tüm yasaklar daha geniş bir hukuk sistemine hizmet etmektedir. Ancak siyaset felsefesi hala hükümlanın kişiliğine bağlı kalan iktidar sisteminden bağımsız değildir. Bu noktada yapılması gereken kralın kellesini uçurmaktır. Fakat bu başarılamamıştır çünkü yerine daha sistematik bir model olan disiplinci iktidar gelmiştir. Hapishanenin Doğuşu adlı eserinden itibaren Batı'da hâkim olan yeni disiplin ve gözetim mekanizmalarını inceleyen Foucault, öznenin nesneleşme sürecini analiz etmiştir. Disiplinci iktidar modelinde iktidar, bireyi tek tek incelemiş ve disiplin altına almıştır. Disiplin aracılığıyla birey üretilmiş ve onları sürekli gözetim altında tutarak kontrol altına almıştır (Akay, 1995, s.14).

Klasik dönem boyunca keşfedilen en önemli unsur bedenin iktidar tekeline alınmasıdır. Beden; uysallaştırılan, çalışma verimi artırılan, kolaylıkla manipüle edilebilen ve itaatkâr hale getirilen bir nesne haline getirilmektedir. Bedeni önceki dönemlerden farklı kılan unsur onun sürekli olarak denetim altına alınması, incelenmesi, tabi kılınması olurken bu yöntemler ile beden disiplinler adı altında şekillendirilmiştir. Ancak disiplin yeni bir icat değildir. Yüzyıllardır orduda, manastırda, atölyelerde de disiplin farklı birçok usulle uygulanmaktadır. Klasik dönemde disiplini farklı kılan şey onun beden üzerinde yeni bir iktidar biçimi olarak icat edilmesi olmaktadır. Disiplin öncelikle bedenleri bir mekân içine dağıtmaktadır. Yoksulların ve başıbozukların kapatılması, yatılı okul sistemiyle manastır modeline bir eğilim görülmesi, kışlada ordunun sıkı bir düzenin içine alınması ve atölyelerin yanı sıra fabrikalarda da giriş çıkış saatlerinin kontrol altında tutulması ve üretimin gözetim altına alınması bu duruma örnektir. Burada önemli görülen noktalardan biri de her

bireye bir alan tanımak ve denetim altına alınamayan grupları ayrıştırmak olmaktadır. Disiplinler mekân üretirken, onları hiyerarşik ve işlevsel olarak donatmakta ve bireylerin bağlılığını garanti altına almaktadır (Foucault, 2019a, s.168-183). Kısacası disiplin bedenleri denetlerken onları mekanlara dağıtmakta, faaliyet üretmekte, zamanı verimli hale getirmekte ve güçleri birleştirmektedir. Bu sayede beden bireyselleştirilmiştir (Foucault, 2019a, s.168-208).

Disiplinci iktidar bedenleri itaatkâr hale getirirken onlardan faydalanmak amacıyla terbiye etme görevini de kendine yüklemektedir. Tabii kılınmaları kitlesel olarak terbiyeden geçirmek yerine onları ayrıştırmakta, bireyselleştirmekte ve azami verimi elde etmektedir. Böylece disiplin bireyi üretmektedir. Bunu yaparken de normleştirici yaptırım, gözetim ve sınav gibi kendi usul ve teknikleri olan aletlerden faydalanmaktadır (Foucault, 2019a, 213-214).

Klasik çağ en önemli gözetim ve denetim yolunu hapisane sistemi oluşturmaktadır. Hapisane uygulaması, on sekizinci yüzyıldan önce yasal bir ceza olarak uygulanmamıştır. Amacı, bireyleri cezalandırmak değil dava öncesi onları el altında bulundurmaktır yani kaçmalarını engellemek olmuştur (Foucault, 2019c, s.149). Uygulanan ceza pratikleri, bedene ızdırap çektirmeye yönelik olmakla birlikte bu pratik herkese ibret olması için seyirlik yapılmaktadır. Yani klasik dönem öncesi ceza anlayışı bireyin bedenini kızgın demirle damgalamak, kelepçeleyerek işkence çektirmek ve seyirlik bir alanda idam etmek olmuştur (Öztürk, 2012, s.137). Ancak on sekizinci yüzyıl ile hapisanenin; baskıcı ve cezai bir araç olarak yeni bir görünüme kavuşması amaçlanmıştır. Disiplinci iktidarın önemli bir vaadi olan bireyleri yeniden üretme olgusu ise hapisanelerde işlev kazanmaktadır. Hapisane, bireyleri hem topluma kazandıran bir eğitim sistemi olmakta hem de bireyleri itaatkâr ve uysal bir görünüme kavuşturmaktadır (Foucault, 2019c, s.149). Foucault'ya göre (2019a, s.338), hapisanenin kendinden önceki ceza uygulamalarının yerini almasının sebebi, bir askeri kışla gibi disiplinli, bir okul gibi müsamahasız ve bir atölye gibi kasvetli olmasından kaynaklanmaktadır. Hapisane hem ekonomik bir dayanağa sahiptir hem de teknik ve stratejilerle donatılmaktadır. Bu sebeple hapisane, on dokuzuncu yüzyılın gözde cezalandırma ve kapatma uygulaması haline gelmiş ve hala popülerliğini sürdürmektedir. Hapisane; bireyin çalışma verimini, terbiye edilmesini ve tüm gündelik alışkanlıklarını, eğilimlerini ve ahlakını gözetmektedir. Her alanda bir disiplin mevcuttur ve dışarı çıkana kadar birey bu disiplin ile kuşatılmaktadır (Foucault, 2019a, s.342).

Hapisanenin doğuşu, 19. Yüzyıl ile keşfedilen panoptizmin içinde köklü bir şekilde kendine yer edinmektedir. Mutlak anlamda böyle bir sistemin yayılması, on yedinci ve on sekizinci yüzyılda görülen deli, vebalı ve cüzzamlıları dışlama ve kapatma yoluyla gerçekleşmiştir. Bu dışlama usulünde tüm bireyler bir mekânda konumlandırılmakta ve gün boyunca gözetlenmektedir (Foucault, 2016, s.181). Bu

sayede hiyerarşik ve sürekli bir gözetim ve denetim olanağı sunan panoptizm, disiplinsel iktidarı güçlendirmekte ve yeni araçlar sağlamaktadır (Foucault, 2019a, 263). Foucault'nun (2019b, s.87-88), klinik tıp incelemeleri yaptığı sırada keşfettiği Bentham'ın Panopticon metaforu, başta hastaneler olmak üzere toplumun geneline yayılan mimari bir bakış açısı sunmaktadır. Bedenleri ve şeyleri tek bir noktada görünür kılmayı amaçlayan bu iktidar biçimi ve mimari düzen; uzamları bölmekte, bireyleri ayırmakta ve bireyselleştirici bir gözetim yaratmaktadır. Panopticon'un temel ilkesi şu şekildedir: halka biçiminde bir bina ve merkezinde bir kule bulunmaktadır. Kule, halkanın iç pencerelerine bakmaktadır ve bina hücrelerden oluşmaktadır. Kulede bir gözetmen bulunmakta ve hücrelere mahkûm, deli, hasta veya öğrenciler yerleştirilebilmektedir. Bu mimarinin en önemli özelliklerinden biri hücrelerde bir kişinin bulunması ve sürekli çevreyi görebilir durumda olmasıdır. Böylelikle bireyi hücrede karanlıkta bırakma ve saklama ilkesi tamamen kaldırılmakta ve gözetmenin bireyi her anında yakalaması sağlanmaktadır. Sonuç olarak birey, görünür olması sayesinde bir bilgi nesnesi haline gelmekte ve görünürlük onun için bir tuzak olmaktadır (Foucault, 2019a, s.295-296). Toplumun geneline yayılan bu gözetim metaforu, ceza sistemini etkileyerek hapisanelerde kendini göstermektedir (Foucault, 2020a, s.130-131). Panoptikon bireyi hem gözetim altında tutma hem de bireyselleştirme ve soyutlama ilkesiyle en verimli uygulama alanını hapisanede bulmuştur (Foucault, 2019a, s.361). Bauman'a göre (2015, s.19-20), Foucault, Panoptikon'un modern dönemde nasıl bir güç haline geldiğini ve iktidar organlarının asıl amacının gözetleme olduğunu ortaya çıkarmakla birlikte onun gerçek doğasını ortaya koymuştur.

18.yüzyılda, disiplinci iktidar yalnızca bireyi verimli ve itaatkâr bir hale getirmekle kalmaz aynı zamanda bireyden bilgi üretmeyi amaçlamaktadır. İktidar mekanizmalarının gelişmesi ile bilgi birikiminin artması ve iktidarın bireyin her alanında etkili olması sağlanmıştır. Tüm kurumlarda disiplinin artması ile bilgiye ihtiyaç duyulmuş ve üretilmiştir (Lemke, 2016, s.118).

Disiplinci iktidar, hükümlerlik döneminde olduğu gibi bireylerden bir şeylerini alıp bırakmakla kalmamakta daha fazlasını alabilmek için onları terbiye etmektedir. Kendine bağımlı olan bireyleri kitleler halinde kendine bağlı kılmak yerine onları sınıflandırmakta, bireyselleştirmekte ve farklılaştırmaktadır. Hükümlerliğin sahip olduğu görkemli cezalandırma törenlerine ya da büyük devlet aygıtlarına ihtiyaç duymadan sinsice ve temkinli bir şekilde iktidarını yayan disiplinci iktidar, ekonomik hareket etmekte ve uysal bireyler imal etmektedir (Foucault, 2019a, s.213-214).

3.1.3. Nüfus Üzerinde Kurulan Tahakküm: Biyopolitik İktidar

Yirminci yüzyıla gelindiğinde iktidar kavramının güç, devlet ve meşruluk gibi modern siyasal düşünce kavramlarıyla bağdaştırılması noktasında kırılmalar

yaşanmıştır. Bu süreçte artık iktidar kendine yeni bir yaşama alanı bulmuştur. Gündelik yaşama sızan ve insan üzerine farklı bir noktadan bakmamızı sağlayan bir kavrayış alanı doğmuştur (Kök, 2014, s.89-80). Hükümlerlik iktidarında görülen bireyi hayatta bırakma ya da öldürme hakkını tamamlayan ve geliştiren bir anlayış ortaya çıkmıştır. Buna göre hükümlerlik döneminde insanların hayatıyla ilgili verilen karar mekanizması değişerek ve gelişerek yerini yeni bir iktidar mekanizmasına bırakmıştır. Bu yeni iktidar mekanizması bireyi yaşatma ya da ölüme bırakma hakkını elinde tutmaktadır. On sekizinci yüzyılda disiplinci iktidar tekniğini dışlamayan ancak ona nüfuz eden ve onun içine yerleşen bir iktidar teknolojisi doğmuştur (Foucault, 2002, s.246-248). Bu yeni iktidar teknolojisi biyopolitik iktidardır. Biyopolitika kavramının yüz yıllık bir tarihi bulunmaktadır. 19.yüzyılın ikinci yarısında Lebensphilosophie⁴ eğilimi Avrupa'da görülmeye başlandı. Buna göre hayatın farklı bir şekilde değerlendirme alanına girdiği görülmektedir. Hayatın ölçütü insanların sağlıklı ve iyi bir yaşam sürmesiyle değerlendirilir hale gelmiştir. Hayatın sadece ölüm ve yaşam arasında kalan bir süreç değil ayrıca bireylerin içgüdü, duygu, deneyimleri olarak anlaşılması gerektiği savunulmuştur. Bu eğilimin temsilcileri Arthur Schopenhauer ve Friedrich Nietzsche'dir (Lemke, 2017, s.25-26). Dönemin temsilcileri ve zamanla büyüyen bu entelektüel tartışma ortamında biyopolitika kavramına yeni bir yön veren ve çalışmalarının merkezi haline getiren Foucault, biyopolitika kavramının anlaşılmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Foucault, biyolojik belirleyenlerin peşinden giden ve bunların analizini gerçekleştiren yapıların eleştirisini yapmıştır. Ona göre biyopolitika bunun tam tersi olarak politik yapıların merkezi olan yaşam aracılığıyla tarihsel sürecin incelenmesidir. Bu açıdan biyopolitika kavramına yeni ve özel bir iktidar mekanizması olarak değer biçmektedir (Lemke, 2017, s.53). Biyopolitika, egemen olanın karşılığı demek değildir. Nüfusun yaşam sürecini iyileştirmeyi ve düzenlemeyi amaçlamaktadır. Tekil olarak insanları merceğine almayan biyopolitika, nüfus düzeyinde ölçülebilecek olan biyolojik yapılarla ilgilenmektedir. Bu sebeple biyopolitika; istatistik, biyoloji ve demografi gibi disiplinlerle iç içedir. Bu disiplinler aracılığı ile hayata dair birçok süreç -doğum, ölüm, cinsellik, sağlık, aile vs.- nüfus düzeyinde ele alınmakta ve düzenleme, normalleştirme, disiplin altına alma yöntemleri ile yönetmeyi uygun hale getirmektedir (Lemke, 2017, s.19-20).

Foucault'ya göre iktidar hayata iki şekilde sızmaktadır. Birincisi, insan bedenini merkeze alan ve onu disiplin altına almaya çalışan disiplinci iktidardır. Bedeni disipline eden, verimini arttıran ve uysallaştıran bu iktidar modeli bedenin anatomo politiği olarak da adlandırılmaktadır. İkincisi ise, nüfusu düzenleyen ve normalleştiren bir model olarak bedene biyolojik açıdan yaklaşan biyopolitik iktidardır. Kapitalizmin getirileri sonucu insan bedeninin bir makine olarak görülmesi ile iktidar, bireyi uysallaştıran ve kendine tabi kıldıran bir güç haline gelmiştir. Ancak biyoiktidar,

---

⁴ Hayat felsefesi

bireyler üzerinde tahakküm kurarken sınırlayıcı ve şiddet eğilimi gösteren bir noktadan uzak durmaktadır. Bireylerin yaşamına ve sahip olduklarına negatif bir eğilim göstermek yerine bunları güçlendirmeyi, düzenlemeyi ve kullanmayı amaçlamaktadır. Biyopolitikanın yaşamın en derinlerine sızdığı ve stratejilerini geliştirdiği noktada insan hayatı, siyasetin bir uğraşı ve modernliğin yeni bir getirisi haline gelmektedir (Keskin, 1997, s.16-17). Foucault'ya göre (2002, s.249-250), on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında ekonomik ve siyasal sorunlarla ilişkili olarak biyopolitikanın uğraşları arasına giren konular doğum, ölüm, sağlıklı ve uzun ömürlü bir yaşam oranları yer almaktadır. Doğum konusunda, toplumda var olan veya tasarlanan süreçler incelenmeye başlanmış ve doğum kontrol süreçleri iktidar ilişkileri içinde yakın mercek içine alınmıştır. Doğuma teşvik edici ya da bu sürece ve oranlara müdahale eden bir siyaset anlayışı doğmuştur. Bu duruma ters olarak Orta Çağ'dan itibaren iktidarların uğraşı haline gelen salgın hastalık sorunu da yeni bir biçimde ele alınmaktadır. On sekizinci yüzyıl ile yalnızca salgın hastalıklar değil hastalıklılık sorunu yapısıyla, şiddetiyle, doğasıyla ele alınan bir konu haline gelmiştir. Salgın hastalık gibi toplumun en derinine sızan ve yok edilmesi zor olan bir sorun olarak görülmeyen hastalık problemi başka bir boyutta ele alınmaktadır. Hastalık bireyin gücünü azalttığı, verimliliği ve çalışma süresini düşürdüğü, beraberinde ekonomik maliyetleri artırdığı bir döngüde inceleme alanına alınmıştır. Buradaki esas nokta, hastalığın yaşama sızan ve bireyi zayıflatan bir nüfus görünüşü haline gelmesidir. Bunun sonucunda ise, anormal durumları azaltmak amacıyla daha etkili mekanizma ve güvenlik kurumlarının yaygınlaşması nüfusun verimliliği adına olağan bir durum haline gelmiştir. Görüldüğü üzere hukuksal iktidar ve disiplinci iktidarın beden üzerinde kurduğu tahakkümden farklı olarak biyopolitik iktidar ile hem siyasal hem bireysel olarak nüfus problemi üzerinde durulmaktadır.

Nüfusun denetlenmesi ve düzenlenmesi alanında cinsellik 18.yüzyılda önemli bir uğraş alanı haline gelmiştir. Cinsellik artık mahkûm edilmemekte, verimlilik dahilinde değerlendirilmekte ve hoş görülmektedir. İktidar düzeni dahilinde cinsellik nüfusunda merkezinde yer alırken; doğum oranı, evlilik, cinsel ilişkiler ve kontrolü de mercek altına alınan konular haline gelmektedir. Söylemler, itiraf, gözlem ve bilgilerden oluşan bir iktidar düzeni cinselliği kuşatır hale gelmiştir (Foucault, 2020, s.24-26). Cinselliğin iktidar düzenine tabi olması hakikatin itirafı ile gerçekleşmektedir. Batı'da Orta Çağ'dan itibaren itirafın hakikati şekillendirmesinde geleneksel ritüeller yer almıştır. Tanıklıklar, sınamalar ve geleneksel otoritenin gücü ile itirafın üretimi gerçekleşmiştir. Ancak modern zamanlarda daha teknik ve bilimsel yöntemler ile itirafın hakikati ürettiği gözlemlenmektedir. Bu sayede suçlar, günahlar, düşünceler, hastalıklar, arzular itiraf edilirken adalet, tıp, eğitim ve özel ilişkiler gibi kamusal ve özel alanda büyük bir hakikat düzeneği oluşmuştur (Foucault, 2020b, s.47-48). Bu noktada Foucault, Hristiyanlık geleneğinden itibaren cinselliğin saklanan bir olgu değil aksine itiraf edilen bir şey olduğunu savunmaktadır. İtiraf; günah çıkarma geleneği,

Protestanlık, 18.yüzyıl eğitim bilimi ve 19.yüzyıl tıbbi tekniklerine kadar farklı söylem biçimlerinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Böylelikle, 18.yüzyıldan itibaren sorgu, anlatılar, muayene gibi farklı biçimler sayesinde bireylerden bilgi edinilmiş ve tüm bunlar kaydedilip, yorumlanmıştır. Cinselliğin itiraf edilmesini gerçekleştiren bu sistemin bilimsel temeller adı altında gerçekleştirilmesi ise klinik ortamda konuşma, cinselliğin gizlilik ilkesi ile konumlandırılması, yorumlama, itirafları tıbbileştirme ile mümkün olmaktadır. Sonuç olarak cinsellik olgusu ile birlikte iki sürecin geliştiği görülmektedir. Birincisi bireyin derinliklerinde gömülü olan hakikatin itirafı diğeri ise özne bilgisinin oluşturulmasıdır. Özne kendine ait olanı itiraf ederken dinleyici ise özneye hakikatini aktarmaktadır. Öznenin bilinçaltındaki boyutu, kendi içindeki keşfedemediği şeylerin bilgisi cinsellik ile birlikte kendini gösterme alanı bulmuştur. Böylelikle özneye ait olan ama öznenin kendinden kaçmasına neden olan bu bilginin Batı'da yeni bir iktidar biçimi oluşturması, Batı'nın itiraf geleneği açısından şaşırtıcı bir gelişme olmamıştır (Foucault, 2020b, s.49-56).

18.yüzyıl ile birlikte, cinselliğin örtbas edilmesi veya cinselliğe karşı bir mücadele yerine cinselliğin üretilmesi söz konusu olmuştur. Cinsellik ile bedenler uyarılmış, özne itirafa kısıktırılmış, bilgiler edinilmiş ve yeni denetim mekanizmaları oluşmuştur (Foucault, 2020b, s.77). Bu sayede iktidar kendine yeni bir alan açarak öznenin en mahrem alanlarına girebilmeyi amaçlamış ve nüfusu bir bütün halinde incelemeyi başarmıştır. Biyoiktidar, cinsellik sayesinde öznenin bedenine ve ruhuna söylemleri sayesinde sızmayı başarmıştır (Akay, 1995, s.106). Beden ile nüfusun birleştiği bir nokta olan cinsellik ile iktidar, ölüm tehdidini azaltarak yaşamın düzenlenmesine katkıda bulunmaya çalışmıştır (Foucault, 2020b, s.105). Cinsellik toplumun her alanında insan kişiliğine dair açıklayıcı bir dispozitif haline gelmiştir (Foucault, 2019b, s.265).

19.yüzyıl ile özne ve öteki ilişkisi kadar özne ve mekân ilişkisi de değişmeye başlamıştır. Mekân ve özne ilişkisi modernite bağlamında değerlendirilirken heterotopya kavramının önem kazandığı görülmektedir. Heterotopyalar insanın insanla ilişkisinin nasıl değiştiğini ve şekillendiğini gösteren bir kavramdır (Nakıboğlu, 2015, s.382). Foucault'nun söz konusu ettiği durum dış mekanlardır. İçinde yaşanan, tarihin ve zamanın aşınmaya uğradığı bu dış mekanlarda birbirine indirgenemez olan bir bütün içinde yaşanılmaktadır. Buna örnek olarak ilginç bir heterotopya türü mezarlıklardır. Mezarlıklar, şehrin ilişki içinde olduğu ve bireylerin yakınlarının bulunduğu uzamlardır. On sekizinci yüzyıla kadar, mezarlarda hiyerarşi görülmüştür. Ölümlere dair hiçbir izin kalmadığı kemiklikler ya da basit anıtlar mevcuttur. On dokuzuncu yüzyıldan sonra ise ölümlerin kendine ait bir kutuya sahip olması hakkı doğdu ve mezarlıklar şehrin merkezine değil şehrin dışına yerleştirildi. Ölümlerden hastalık yayılmasına karşı duyulan korku sonucu şehirden soyutlanan bu mekanlar, her ailenin sahip olduğu diğer bir dünya haline gelmiştir. Heterotopyalar mezarlıklar gibi zamanın bölünmesine bağlı olurken,

bazı heterotopyalar da zamanın sonsuza kadar birikmesine bağlıdır. Müze ve kütüphaneler, zamanın yığıldığı ve arşivleme ihtiyacının doğduğu mekanlardır. On dokuzuncu yüzyıla kadar müze ve kütüphaneler kişisel tercihin bir yansıması olmuştur. Sonraki dönemlerde ise her şeyi biriktirme ve bir mekâna kapama fikri doğmuştur. Bu mekanlarda sonsuza kadar yaşayacak olan batıya özgü bir heterotopya var olmuştur. Ancak bu heterotopyaların tam zıddı şekilde geçici ve ezeli olmayan mekanlar da bulunmaktadır. Panayırlar gibi şehrin ucuna kurulan eğlence mekanları gibi, tatil köyleri gibi kronik heterotopyalar da mevcuttur. Bir diğer heterotopya türü ise açılma ve kapanma sistemine mevcuttur. Buralara herkes kolaylıkla girip çıkamamaktadır. Hapishane ve kışla gibi mekanlarda bireylerin kurallara boyun eğmesi ve bir arınma sürecinden geçmesi gerekmektedir. Foucault mekanlar arasında bu şekilde ayırım yaparken, mekanlara farklı boyutlar kazandırarak, toplumsal ilişkiler alanında yeni ufuklar açmayı amaçlamıştır (Foucault, 2019c, s.286-291).

1978 yılında Foucault “Yönetimsellik” kavramı üzerine düşünmeye başlamıştır. College de France derslerinde yönetimsellik kavramından bahseden Foucault, devlet ve özneleştirilme süreçleri için bir analizden ve savaşımlı bir iktidarın ötesinde bir anlayıştan bahsetmektedir (Lemke, 2015, s.19). İdare kavramının tarihsel sürecini incelemiştir. Ancak düşünürün analizlerinde idare yerine iktidar kavramının ağırlığı öne çıkmaktadır. 1970’lerin başlangıcında Foucault için iktidar, bilgi ve öznellik ile örülmüş bir mekanizmadır. Yönetimsellik ise, bilgi, iktidar ve öznellik süreçleri arasında kurulan bir ilişkidir. Yönetim, öznelere üzerinde bilgi ile kurulmaktadır. Bu noktada Foucault, iktidarın kendisini yaratan süreçlerin içinde bir direniş fikrinin yayılmasını mümkün görmemektedir. Ancak yönetim formlarına direnişin gerçekleşebileceğini düşünmektedir. Yönetilmek, idare edilmek reddedilebilir ve yeni teoriler oluşturulabilir. Burada anlatılmak istenen direniş mekanizmalarının devreye sokulması olarak düşünülmüştür. (Gros, 2021, s.84-85).

Direniş mekanizmaları, devlet mekanizmasının gelişmesi ile birlikte güç kazanmaktadır. Bir modern devlet göstergesi olarak doğan biyopolitik iktidar, bireyin tüm haklarının devlete bırakıldığı bir anlayışı reddetmektedir. Birey ancak, iktidar tarafından kurulan bir hakikat dünyasında anlam kazanmaktadır. Devlet bireyi özgürleştirmez onu söylemsel pratiklerle en küçük noktada yani bedeninde yakalayıp yeniden oluşturur. Bir tür disiplin ve düzenleme pratikleri ile yönetilmeye çalışılan birey, direniş mekanizmalarının da merkezi haline gelmektedir (Tekelioğlu, 2003, s.241). İktidar var olduğu sürece özneleşen bireyi kapsar, onu dışlamaz. Özne tüm bu iktidar teknolojisi içinde var oldukça kendisine bir direniş noktası da bulmaktadır (Akgündüz, 2013, s.4). Foucault’ya göre (2019b, s.176-177), iktidar ilişkisi olmadan direniş var olamaz. Bu direniş tıpkı iktidar gibi toplumun en ince ayrıntısına kadar sızabilecek durumdadır. Ve ekler, bir çocuğun anne babasını kızdırmak için yemek yememesi bile buna bir örnektir. Çalışmanın son bölümünde, Foucault’nun iktidar

BİYOPOLİTİKA VE BİYOPOLİTİK İKTİDAR SORUNU Sinem Deniz KADIOĞLU

perspektifi göz önüne alınarak “Damızlık Kızın Öyküsü” ve “Cesur Yeni Dünya” romanlarının incelemesi yapılacaktır.

4. MARGARET ATWOOD VE ALDOUS HUXLEY: YAZARLARIN DÜNYASI

4.1. Margaret Atwood

Margaret Atwood, 1939 yılında İkinci Dünya Savaş çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Arazi ve Orman Bakanlığı'nda bilim adamlığı görevini yerine getirmiştir. Annesi ise Atwood'a göre iyi bir hikaye anlatıcısıydı. Atwood'un başarılı bir anlatıcı olmasında küçük yaşlardan itibaren dinlediği anlatıların etkisi büyük olmuştur (Sullivan, 2013, s.11-12). Yazarın çocukluğu iki ayrı dünyada şekillenmiştir: babasının mesleği gereği hayatlarını geçirdikleri orman evi ve Ottawa'da hayat sürdürdükleri şehir yaşamı. Orman evinde geçirdiği günler Atwood'un "Gerçek Yıllar" adlı makalesine de konu olmuştur. Atwood'un çocukluğunda en yakın arkadaşları kitaplar olmuştur. Grimm Masalları onun en çok okuduğu çocukluk kitaplarından biridir. Okuduğu masallar ile hayal dünyasının kapıları aralanan yazar, kitap bağımlısı olmuştur. "Define Adası", "Gulliver'in Gezileri", "Junior Nurse", "Bobbsey Twins" sıkça okuduğu çocukluk kitaplarıdır (Sullivan, 2013, s.19-31).

Atwood'un gençlik yıllarında Ellsworth Jacger'un "Wildwood Wisdom" adlı eseri onu etkileyen ilk kitapların başında gelmektedir. Ormancı olmak isteyenlerin ilgi duyacağı bir kitap olan Wildwood Wisdom, Atwood'un gençlik hayatına ışık tutan bir kitap olmuştur. Yazarın diğer bir etkilendiği kişi ise Ernest Thompson Seton'dur. Seton, Viktorya dönemi yazarıdır. Aynı zamanda bir doğa bilimci olan yazar, bu yönüyle Atwood'un dikkatini çekmiştir. Atwood'un bilim tutkusu ise Mary Shelley'in "Frankenstein" eseriyle sınırlarını zorlamaya başlamıştır (Sullivan, 2013, s.50-55).

Atwood, 1952 yılında Leaside Lisesi'ne yazılmıştır. Lisede kendi dünyasını kurmak isteyen yazar, okul gazetesinde kendi köşe yazılarını yazmaya başlamıştır. İlgiyle okuduğu klasikler olan "Uğultulu Tepeler", "Tess", "Kıyıdağı Değirmen" yazarın ait olduğu dünyayı şekillendiren kitaplar olmuştur (Sullivan, 2013, s.69-71). Atwood 1957 yılında Toronto Üniversitesi'ne girmeye hak kazanmıştır. Victoria Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde kendini bilen ve geçindirebilen kadınlarla bir arada olmak Atwood'un dünyasına uygun bir durumdur. Atwood üniversitedeki üçüncü yılında şiir ve hikayelerinin yayımlandığı köşe yazıları haricinde kendi serigrafi işini de kurmuştur. Ayrıca yazar eleştirel yazılarını ise M.E. Atwood ismi altında yazmaya devam etmiştir. Yazarın potansiyeli ise 1958'de yayımlanan "Kutsal Yolculuk" adlı genç bir kızı anlatan hikayede kendini göstermiştir. 1958 yılının sonlarına doğru ise Atwood, Acta dergisinde yazı işleri müdürü olmuştur. 1960 yılında kadınların yazarlık mesleği yapmasına karşı duyulan önyargı ortamı içinde kendi içindeki aydınlığa sığınmayı tercih etmiştir. 1961 yılında ilk şiir kitabı olan "Double Persephone" nun tasarımını yapmıştır. (Sullivan, 2013, s. 83-127).

Atwood üniversiteden mezun olduğunda gazetecilik alanında kariyer yapmayı düşündü. Fakat bu işteki riski fark edince bir hocasının da önerisiyle Harvard'da yüksek lisans yapmaya karar vermiştir. 1962 yılında genel sınavı geçerek yüksek lisans diploması almaya hak kazanan Atwood, iş bulamayınca kasiyerlik yapmaya başlamıştır. Yazar Harvard'a dönünce kendi yazılarına odaklanmaya ve yeni yazı formları denemeye başlamıştır. Yazar, şiir denemelerinin yanında roman ve hikaye de yazmaya karar vermiştir. Bu sebeple, on dokuzuncu yüzyıl romanlarının kurgularını incelemeye başlamıştır. Romanlar onun için toplumsal gözlem yapmanın en önemli aracı haline gelmiştir (Sullivan, 2013, s.151-155). Atwood, 1963 yılında Cambridge'de yaşanan cinayet ve terör havası ve Küba Füze Krizinin yarattığı gerginlik ortamından kaçmak için Toronto'ya dönmeye karar vermiştir. Yazara göre bu sancılı günler onun yazma eğiliminin politik yanını da ortaya koymaktadır. Atwood Toronto'da Canadian Facts adlı piyasa araştırma şirketinde işe başlamıştır. Buradaki çalışmaları ileride yayımlanacak olan Evlenilecek Kadın romanı için de malzeme olmuştur (Sullivan, 2013, s.163-167).

Sonraki zamanlarda yazar, Vancouver British Columbia Üniversitesi'nde okutman olarak göreve başlamıştır ancak yazmaya ara vermemiştir. Atwood boş zamanlarında Evlenilecek Kadın adlı romanını tamamlamaya devam etmiştir. Kitap, Marian isimli genç bir kadının tüketim alışkanlığının zararlı yönlerini keşfetmesi ve bunun hayatındaki etkilerini keşfetmesine odaklanmaktadır. 1965 yılında patlak veren Hippi olayları ile birlikte kitap 1969 yılında basılabildiği görülmüştür. Yazar Vancouver'daki bir yıl içinde ilk kitabı olan "Halka Oyunu"nu tamamlamıştır. Bu kitap ise 1966 yılında basılacak ve yayımlanan ilk eseri olacaktır (Sullivan, 2013, s.172-198).

Atwood, doktora devam edebilmek için 1965 yılında Harvard'a dönmüştür. Bu dönemde Vietnam Savaşı karşıtlığı yükselmiştir ve bölgede gergin bir hava hâkimdir. Çok geçmeden bu gerin hava üniversiteyi de kapsamaya başlamıştır. Öğrenciler savaş karşıtı protesto ve eylemlere başlamıştır. Bu dönemde yaşadıklarının etkisi ve diktatörlerin tavırlarının yankısı "Damızlık Kızın Öyküsü" adlı eserine malzeme olmuştur. 1966 yılında ise "Halka Oyunu" adlı şiir kitabı Contact adlı yayınevinde basılmıştır. Kitabıyla ilgili olarak Atwood, çevresinden olumlu eleştiriler almıştır. 1967 yılında ise "Halka Oyunu" kitabı ile Governor General Ödülü'nü kazanmıştır (Sullivan, 2013, s.203-223).

Atwood, 1967 yılında Montreal Sir George Williams Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak göreve başlamış, kitabı olan ve evli bir kadındı. Yazar daha fazla ders vermek istemediği ve eşinin iş durumundan dolayı 1968 yılında Edmonton'a taşınmışlardır. Yazar bu süreçte İngilizce Bölümü'nde ders vermeye başlamıştır. Evlenilecek Kadın romanı ise McClelland and Stewart adlı yayınevinde yayımlanmıştır. Eser birçok olumlu eleştiri almıştır. Atwood için asıl sürpriz ise romanın bir film şirketi tarafından satın alınması olmuştur. "Evlenilecek Kadın"ın uluslararası alanda başarı

sağlaması ve film sözleşmesi yapılması ise Atwood'un hayallerinin ötesinde bir durum olmuştur. Ardından film hazırlıkları için Atwood ve eşi, İngiltere'ye taşınmak için Kanada'dan ayrılmıştır. Atwood bu süreç içinde kitabı ile ilgili aldığı eleştiriler sonucu feminist olarak anılmaya başlamıştır. (Sullivan, 2013, s.236-291).

1972'de Film hazırlıkları ise iptal olunca Atwood ve eşi Kanada'ya dönmüştür. Yazar, York Üniversitesi'nde iş teklifi almıştır. Atwood ve eşi geçirdikleri zor dönemlerin ardından ayrı yaşamaya başlamışlardır. 1977'de ise boşanacaklardır. Bu ilişki üzerine ise 1975 yılında yazar "Hair Jewelry" adlı bir hikaye yayımlamıştır. Hikaye yazarın eşi Jim ile olan beraberliğine dayanan bir konuya sahiptir. (Sullivan, 2013, s.310-314).

Atwood 1973'te yayımlanan "Survival" ve "Surfacing" adlı eserlerinin yayımlanmasının ardından kadınlardan ve erkeklerden nefret etme suçuyla karşı karşıya kalmış ve yazdıklarıyla karıştırılmasının onu rahatsız ettiğini belirtmiştir. Atwood 1974'te onuncu kitabı olan "You Are Happy" adlı kitabı çıkararak ona iliştilen bu etiketi ortadan kaldırmayı denemiştir. (Sullivan, 2013, s.352-370).

Atwood hiçbir zaman yazmaya ara vermeyen bir yazar olmuştur. İnsanların hayatlarının tam ortasında olan meselelerle ilgili yazmaya ve gerçek dünya ile ilişki kurmaya önem vermiştir. Yazarlık onun için hayatının merkezi haline gelmiştir. 1978'te "Lady Oracle" adlı hikayesini de bir kadının hayalleri ve gerçek dünyayla ilişkisi üzerine oluşturmuştur. Kitap uzun süre çok satanlar arasında yerini korumuştur. 1981'de yayımlanan "Bodily Harm" adlı eserinde ise beden kavramı ve kültürel ortamda bedenin yeri üzerine inceleme yapmıştır. Atwood 1985 yılında "Damızlık Kızın Öyküsü" adlı çok satan romanını yayımlamıştır. Totaliter bir rejim üzerine yazma dürtüsü yazarın genç kızlık okumalarına kadar dayanmaktadır. Bu tip rejimleri ilgi çekici bulan yazar, başlangıçta endişe içinde kalsa da romanını yayımlayabilmiştir. Atwood, geleneksel diktatörlük biçimleri üzerinde düşünürken sorunu başka bir yöne yani çevre kirliliğinin açacağı bir tarafa yönlendirmiştir. Böyle bir problemin yol açacağı kısırlık durumunda köktenci grupların yöneteceği bir diktatörlük rejiminin hayalini kurarak romanını yazmıştır. Yazar eseri ile dünya çapında ün kazanmış ve The New York Times'ın çok satanlar listesinde uzun süre yerini korumuştur. Atwood 1993'te "The Robber Bride" romanını, 1995'te ise "Yanan Evde Sabah" adlı şiir kitabını yayımlamıştır. Yazdığı onlara eser sonucu Atwood, Kanada'da başarılı bir kadın yazarın çıkabileceğini kanıtlamıştır. Ancak bu sıfat onun için hep korktuğu bir yük olarak kalmıştır (Sullivan, 2013, s.395-403). Buna rağmen yazmaya devam etmiş ve yeni eserleri merakla beklenen bir yazar olmuştur.

4.1.1. Atwood ve Feminizm: Atwood'un Feminist Dünyası ve Damızlık Kızın Öyküsü Romanı

Feminizm, on sekizinci yüzyılda İngiltere’de doğan ve kadın haklarının arttırmaya, kadın-erkek arasındaki eşitliği sağlamaya çalışan toplumsal bir harekettir. On dokuzuncu yüzyılın sonunda kadınların oy kullanma hakkına sahip olması ve sosyal-ekonomik haklara sahip olması ile kamusal ve özel alanda kadın-erkek ilişkileri arasındaki gerilim artmıştır (Marshall, 1999, s.240). Atwood, genç kızlık döneminde cinsiyetlerin belirleyici bir rol oynadığı bir aile içinde büyümemiştir. Yazar, kadınlara atfedilen geleneksel rollerin dışında kalan ve bu kalıpları yadırgayan bir ideolojiye sahip olarak büyümüştür (Sullivan, 2013, s.33-34). 1950’li yıllarda lise döneminde Atwood, kadınların ev işleri yapması gerektiği ve evlenince çalışmamaları gerektiği düşünülen sistemde kendini yalnız hissetmeye başlamıştır. Bu dönemde evliliği kültürünün dayatılması onun için ölüm anlamına gelmeye başlamıştır (Sullivan, 2013, s.77-78).

1960’lı yıllar ile birlikte feminizm anlayışı güçlenmiştir. Amerika’da Ulusal Kadın Örgütü kurulmuştur. Evli ve çocuklu kadınların sorunlarına bu örgüt ile çözüm aranmaya başlanmıştır (Sevim, 2005, s.51). Bu dönemde kadınların güvenli doğum yapmalarını sağlayan teknolojik gelişmeler yaşanmıştır. Kadınların bu dönemde hakları yasalarla garanti altına alınmış olsa da gündelik yaşamda ataerkil sistemin baskısı hissedilmiştir. Ancak feministler ideolojik, kültürel ve siyasal alanda mücadeleye devam etmiştir. Bu süreçte örgütlenme ve eylemler de artmıştır (Taş, 2016, s.169-171). Atwood bu süreçte kültürel alanda etkili bir isim olmak isteyen bir genç kızdı ancak dönemin getirdiği cinsel politika ve baskılar ilerlemesine engel olmuştur (Sullivan, 2013, s.122). Üniversiteye başladığı dönemde ise yazarlık hayallerinden bahsetmesi onun garip ve olağandışı görünmesine yol açmaya başlamıştır. Dönemin toplumsal algısında yazma işi sadece erkeklerin başarabileceği bir uğraş olarak görülmüştür (Sullivan, 2013, s.141). Altmışlı yılların ortasında kapitalist toplumda kadın bir meta haline gelmiştir (Sullivan, 2013, s.236). Atwood, bu tartışmalar ortasında yazmaya ara vermeden kendi dünyasına kapanmış bir şekilde kadınları ve toplumdaki yerini gözlemlemeye devam etmiştir. 1969’da yayımlana *Edible Woman* adlı eseriyle yazar ilk kez feminist olarak etiketlemeye başlamıştır (Sullivan, 2013, s.291). Ancak yazar kendini feminist olarak görse de ideolojik olarak bu hareketin kendisine mal edilmesinden rahatsızlık duymuştur (Sullivan, 2013, s.299).

Altmışlı yılların sonu ve yetmişli yılların başında kadın-erkek eşitliğinin toplumsal alanda yerleşmesinin güçlüğüne ek olarak kadının cinsel özerkliği meselesi de dahil olmuştur (Fougeyrollas-Schwebel, 2015, s.157). Atwood bu dönemde üniversitede ders verdiği bir süreçteyken cinsel önyargıyı inceleyen bir projede yer almıştır. Projede kadınların cinsel önyargının var olduğuna olan inancı erkeklerden daha fazla çıkmıştır (Sullivan, 2013, s.371). 1985’te yayımlanan “*Damızlık Kızın Öyküsü*” adlı romanında Atwood, cinsel kimlik ve cinsel özgürlük adına bir feminist distopya yaratmıştır.

Eserde, özgürlüklerle dolu Amerika devletinin darbe sonucu yıkılması ve askeri diktatörlüğün hâkim olduğu bir toplum düzeni anlatılmaktadır. Bu diktatörlüğü besleyen şey ise Hristiyanlığın etkisiyle birlikte görülen teokratik yönetimdir. Bu toplum düzeninde kadınların tüm haklarının ellerinden alındığı görülmektedir. Darbe esnasında doğurganlık hastalık ve kimyasal kirlilik nedeniyle azalmıştır bu sebeple kadınların damızlık olarak kullanılması meselesi ortaya çıkmıştır. Hikayede anlatıcı olarak karşımıza çıkan karakter damızlık bir kız olan Fredinki⁵'dir. Eserde çoğunlukla Fredinki'nin eğitim merkezinde geçirdiği süreçten sonra damızlık olarak getirildiği üçüncü yer olan komutanın evinde geçmektedir. Komutan ve karısı -eski opera sanatçısı Serena Joy- Marthalar, Teyzeler, Melekler, Muhafızlar, Gözler- gizli ajanlar- hikayede başlıca yer verilen karakterlerdir. Fredinki'nin gözünden karakterlerin birbiriyle ilişkisi ve gündelik yaşamın nasıl geçtiği anlatılmaktadır. Evin dışında geçen dünyada damızlık kadınlar hariç Ekonokadınlar, Ekonomi Bölgesi kadınlarıdır ve fakir erkeklerle evlidirler. Evlerinde Martha ya da damızlık kadın bulunmamakla birlikte ev işlerinin yükümlülüğü kendilerine aittir. Jezebeller, hayat kadını olarak nitelendirilir ve cinsel bir köle halinde yaşamaktadır. Gayri-kadınlar, hastalıklı ve doğurganlığını kaybetmiş kadınlar olup; gayri-bebekler engelli olan ve düzene hizmet edemeyeceği düşünülen, nerede oldukları belirsiz bebeklerdir.

Eser mekânsal açıdan da önem taşımaktadır. Rahel ve Lea Eğitim Merkezi eski bir spor salonu olarak Gilead ideolojisinin aşılandığı önemli bir alandır. Kilisenin karşısında bulunan "Duvar", suçluların öldürülüp ders niteliği taşıması için asıldıkları mekandır. İlgi çekici bir şekilde tasviri yapılan diğer bir mekân ise "Dua Silindirleri"dir. Bu dükkân rejime bağlılığı sürdürmek için önemli bir hizmet alanıdır. Dükkânda bulunan bir makine seçilen duaları robotik bir sesle okumakta ve dışarıdan duyulması sağlanmaktadır. Son olarak "Koloniler" ise tarım işlerinin yapıldığı ya da cesetlerin yakıldığı bir mekân tasviridir.

Kadınların çalışmadığı ve mülkiyet haklarının olmadığı bir düzen yaratılmak istenmesi sonucu Fredinki kocası ve çocuğu ile kaçmaya çalışmış ancak yakalanmaları sonucu Fredinki bir daha ailesini görememiştir. Fredinki, yakalanmasının ardından Rahel ve Lea Eğitim Merkezi'ne götürülür ve Teyze ismi verilen kadınlar tarafından Gilead yönetiminin ideolojisi ile damızlık kız adayı haline getirilmesi amaçlanmıştır. Teyze Lydia, en önemli Gilead ideolojisinin kadınların erkeklere bağlı hale getirilmesi ve dünyaya çocuk getirilmesi olduğunu savunmaktadır. Böyle bir düzende kadınların sahibi tarafından korunacağı ve güvenliklerinin tam donanımlı olacağını iddia etmektedir. Bina, Melekler adı verilen muhafızlar tarafından dışarıdan korunmaktadır ve bu muhafızlar silahlıdır. İçeride denetimi sağlayan Marthalar ise silahsızdır. Bu durum kadınlara hiçbir şekilde güvenilmemesi gerektiğini gösteren bir işarettir.

⁵ Türkçe karşılığı Fredinki olan isim orijinalde Offred olarak geçmektedir. Komutanın isminin önüne "of" eki getirilmesi ile damızlık kız komutana ait bir eşya olarak isimlendirilmektedir.

Eğitiminin ardından bir Komutan Evi'ne atanan Fredinki, gündelik yaşamını bu evde geçirmeye başlar. Günlük alışveriş rutini de kendisinin görevidir. Dışarı bir izin belgesi ile çıkabilir ve karne ile alışveriş yapabilir. Alışverişini esnasında kendisine başka bir damızlık kız eşlik eder. Günlük rutinleri bu şekildedir. Birgün gündelik gezintileri esnasında bir grup Japon turist ile karşılaşılır. Mevcut düzenin gelenekselliğinin dışında modern bir grup insan, damızlık kızlarla fotoğraf çekilip bir sergide gibi etrafi hayretle izlerler. Fredinki, zamanının çoğunu evde geçirir. Martha olan Rita ve Cora ile muhabbeti ağırlıklı olsa da Serene Joy ile neredeyse hiçbir iletişimi yoktur. Joy, bu iletişimi gereksiz bulur ve vaktini evin bahçesi ile ilgilenmek üzere geçirmektedir.

Fredinki bir damızlık kız olması sebebiyle ayda bir kez doktora gitmekte ve muayene olmaktadır. Burada doktorun kendisine komutan ile ilişkisinden bir çocuk sahibi olamayacağını isterse ona bu konuda yardım edebileceğini ileterek cinsel ilişki teklifinde bulunur. Fredinki, bunun bir tuzak olduğunu düşünür ve kabul etmez. Komutan ile olan cinsel ilişki bir ayın şeklinde gerçekleşmektedir. Evde yaşayan herkes bir odada toplanır. Komutan gelene kadar Serene Joy televizyonda haberleri izlemektedir. Komutan geldiği zaman İncil'den bölümler okur. Ardından ayine geçilir, bu esnada herkes aynı odadır. Fredinki, başını Serene Joy'un karnına başını koyduğu esnada cinsel birleşim yaşanır. Görev bittiğinde herkes odadan ayrılır. Gece vakti, Fredinki odasından çıkar ve holde gezinmeye başlar. O esnada evi korumakla görevli olan muhafız Nick ile karşılaşır. Tamamen yasadışı olan bu durum karşısında Fredinki endişelenir. Nick ona yarın akşam için Komutan'ın kendisini görmek istediğini söyler ve uzaklaşır. Ertesi gün Fredinki, yolda kırmızı bir doğum arabası görür. Warreninki doğum yapacaktır. Doğumun gerçekleşeceği eve doğum arabası ile gidilmesi zorunludur. Damızlık kızlar ve eşler ayrı arabada yola çıkarlar. Warreninki yani Janine, eşler önünde gezdirilir, tebrikleri kabul eder. Civardaki herkes doğum anında bir odaya toplanır ve geleneksel yolla gerçekleşen doğum anını birlikte seyrederek. Warreninki bir kız çocuğu dünyaya getirir. Bunun anlamı artık başka bir eve hizmet etmeye gidebileceği ama asla gayri-kadın olmayacağı ve kolonilere gitmeyeceğidir. Ve en önemlisi kendi bebeğine artık annelik yapamayacaktır çünkü bebek komutan ve eşine teslim edilir. Akşam saat 09:00'da Fredinki, komutanın odasına gider çünkü Serene Joy henüz eve gelmemiştir. Komutan onunla Scrabble oynamayı, gerçek bir öpücük vermesini ve onunla sohbet etmeyi ister. Bu görüşmeler artık sıkça tekrarlanır hale gelecektir. Haftada yaklaşık iki ya da üç gece görüşmeye başlarlar. Alışveriş sonrası eğer Nick, arabayı parlatıyorsa ya da şapkası eğri duruyorsa bu komutanın müsait olduğu ve onu beklediği anlamına gelen bir işarettir.

Birgün Fredinki, Gleninki olan alışveriş zamanında yolda yürürlerken Gleninki ona bir örgütten bahseder. Örgütün ismi Mayday'dir. Onlara katılabileceğini ve özgür olabileceğini ima eder. Ancak Fredinki, buna inanmakta güçlük çeker. Böyle bir

örgütün işe yarayabilmesini bu dünya içinde olanaksız görür ancak düşüncelerini Gleninki'ye söylemez. Eve döndüğünde Serena Joy onu görür ve yanına çağır. Ona Nick ile cinsel ilişki yaşamasını, dünyaya bir bebek getirmesini ve karşılığında ise küçük kızının resmini ona vereceğini söyler. Bu tamamen yasadışı olsa da Fredinki kabul etmek zorunda kalır. Fredinki'nin bu esnada komutan ile olan yasak görüşmesi de devam eder. Komutan bir gece ona dışarı çıkacaklarını ve eskiden bir otel olan Jezebel'in Yeri'ne gideceklerini söyler. Ona geçmiş zamandan kalma bir kadın giysisi ve topuklu ayakkabı verir. Fredinki bunların karaborsa malı olduğunu düşünür. Kıyafeti giyer ve dışarı çıkarlar. Jezebel'in Yeri, subayların, kıdemli memurların sıklıkla gittiği bir mekandır. Burada fahişe olarak hayatına devam etmeyi tercih eden kadınlar vardır. Fredinki burada eski arkadaşı Moira ile karşılaşır. Tuvalete gidip burada gizlice konuşmaya başlarlar. Moira, Kızıl Merkez'den kaçtıktan sonra bir süre saklandığını, yeraltında zaman geçirdiğini bir örgüte katıldığını anlatır. Bir süre sonra tam kaçacakken yakalandığından bahseder. Sonunda, Koloniler'e gitmek yerine Jezebel'in Yeri'ne gitmeyi tercih eder. Fredinki, komutanın beklediğini düşünerek oradan ayrılır. Ve birlikte eskiden otel olan bu binanın bir odasına giderler.

Bir gün Serena Joy gece vakti Fredinki'nin yanına gelir, Nick'in garajda olduğunu ve onu beklediğini söyler. Fredinki ve Nick'in buluşmaları bu şekilde başlar ve Fredinki artık Serena Joy'un haberi olmadan Nick ile buluşmalarına devam eder. Bir gün Fredinki, alışveriş esnasında kendisine eşlik eden Gleninki yerine farklı bir damızlık kızın geldiğini görür. Fredinki, Gleninki'nin başına bir iş geldiğini düşünür ve kendini örgütü bilmesinden ve bunu bildirmemesinden kaynaklı tedirgin hissetmeye başlar. Yeni Gleninki ona, Gleninki'nin kendisi için gelen otobüsü gördükten sonra kendisini astığını söyler ve yürümeye devam eder. Bu şokla eve dönen Fredinki, Serena Joy ile karşılaşır. Komutan'ın gömleğinde ruj izi bulduğunu söyler ve güvenini sarsmasından dolayı ona sinirlenir. Fredinki Nick'i görür ve hızla ona koşup sarılmayı ister. Ancak sessiz şekilde odasına çıkıp beklemeye başlar. Gece eve bir siyah minibüsün geldiğini görür. İki adam minibüsten çıkıp evin zilini çalar. Nick o esnada Fredinki'nin odasına gelir. Her şeyin yolunda olduğunu, Mayday örgütünden geldiklerini ve onlarla gitmesi gerektiğini söyler. O esnada adamlar, Komutan'a ulusal sırlara ihanet suçlamasıyla Fredinki'yi alacaklarını ifade eder. Fredinki, Nick'e güvenmek zorunda kalır ve minibüse biner. Eser burada sona ermektedir.

Atwood, Fredinki'nin bu yeni dünya düzenine uyum göstermeyi amaçlayıp akıllı davranarak direnişi gerçekleştirebileceğini kadınlara göstermek istemektedir. Eser feminist edebiyatta önemli bir eleştiri örneği ve feminizm için yol gösterici bir değişim çağrısıdır. Atwood'a göre bu değişim kadınların örgütlenmesiyle mümkün olabilecektir.

4.2. Aldous Huxley

Aldous Leonard Huxley, 1894 yılında zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Dedesi ve kız kardeşi biyolog olan Huxley'nin annesi Oxford mezunudur ve babası edebiyat dergisi yöneticisidir. Yazarın bilime ve edebiyata olan ilgisi aileden kendisine kalan bir miras olarak görülmektedir. Ailesinden aldığı eğitimi okul hayatında da devam ettiren yazar önemli bir okul olan Eton'da eğitimine devam etmiştir. 1908 ve 1914 yılları arasında, annesinin ölümü sonrası Huxley'nin babasıyla arası açılmıştır ve göz rahatsızlığı sonucunda tıp okuma hayalini gerçekleştirememiştir. Kardeşinin intihar etmesi sonucunda yazar, kendi iç dünyasını keşfetmeye olanaklı hale gelmiştir. Göz rahatsızlığı nedeniyle Birinci Dünya Savaşı'na katılamayan Huxley ilerleyen yıllarda savaş karşıtı bir tutum benimsemiştir. Oxford'dan mezun olan Huxley bir süre geçim sıkıntısı yaşamış ve zamanla burjuvaziye eleştiren ürünler kaleme almıştır (Küçük, 2019, s.143).

Huxley henüz yirmili yaşlarında edebiyata adım atmıştır. İlk ürünleri şiir ve öykü denemeleri olmuştur. 1920 yılında "Limbodan" adlı öykü kitabını yayımlayan yazar "Krom Sarısı" (1921) adlı kitabıyla yazın dünyasında dikkat çekmiştir. Bu yıllarda Huxley, T.S.Elliot, D.H.Lawrence ve Virginia Woolf gibi yazarlarla tanışmıştır. 1925 yılında "Şu Kısır Yapraklar" adlı eserini felsefi temel alarak kaleme almıştır. 1928 yılında "Ses Sese Karşı" romanıyla ünü pekişen yazar asıl ününü 1932 yılında kaleme aldığı "Cesur Yeni Dünya" adlı romanıyla yakalamıştır (Küçük, 2019, s.144). Kapitalist düzen ve tüketim toplumunun insan üzerindeki etkilerini anlatan roman distopya yazınında kendine önemli bir yer edinmiştir.

Kimlik arayışı kaygısı içinde olan Huxley, içinde bulunduğu manevi boşluğu Khrisnamurti öğretisiyle doldurmaya çalışmıştır. Cesur Yeni Dünya'da mutluluk verici ilaçlara yer veren Huxley 1955 yılında LSD dozu almış ve etkilerinden bahsettiği "Algı Kapıları" adlı makalesi 1960'lı yıllarda hippiler tarafından kutsal bir kitap olarak kabul edilmiştir. 1958 yılında Cesur Yeni Dünya'ya Ziyaret isimli kitabında yazarın umutsuzluğunun azaldığı görülmektedir. Kitabında toplum düzeni adına önerilerden bahsedilmiştir. Huxley bu tavrını 1962 yılında yazdığı son romanı olan "Ada" adlı eserine taşımıştır. Eserde bireyin iç kaygılarından kurtulduğu ve huzura erdiği bir kurguyu anlatan yazar, bu yönüyle birlikte ütopya geleneğine uygun bir eser ortaya koymuştur. Huxley 22 Kasım 1963 yılında kanser hastalığı sebebiyle vefat etmiştir.

4.2.1. Aldous Huxley ve Karamsar Bir Gelecek: Cesur Yeni Dünya Romanı

Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaş yıllarının etkisiyle kitlesel işsizlik ve baskıcı iktidarların izi görülmüştür. On yedinci yüzyıldan bu yana yaşanan bilimsel ve endüstriyel devrimler sonucunda bilim ve akıl yükseliş içinde olmuştur. Ancak görülmüştür ki tüm bunlar bir ütopya yaratmak yerine cennetin tam tersi bir dünya ortaya çıkmıştır. H.G.Wells'in ütopyacılığı etkisini yitirirken umutsuzluğun hâkim

olduğu bu ortamda distopyalar kendine bir yer edinmiştir. Ancak Huxley için Wells etkisini tam olarak kaybetmemiştir. Wells'in tüm eserlerini okuyan Huxley, ilk eserlerinde ona sıkça yer vermiştir (Kumar, 2006, s.359). Böylelikle Cesur Yeni Dünya ile Huxley kitlelerin gözündeki önemini Wellsyen miras ile ettiği kaçınılmazdır. Yine de Wells'in ütopyik düşünceleri ile alay etmekten kaçınmaz. Huxley'in kaleme aldığı "Wellsgil Ütopya'nın dehşeti ve ona karşı bir başkaldırı üzerine" isimli romanı Wells'in ütopyik eserlerine karşı alaycı bir tutumla kaleme aldığı bir eserdir (Bradshaw, 1993, s.260). Ancak her nasılsa olsun Huxley'nin Wells ile ortak yönü halk için mesaj anlamı taşıyan eserler ortaya koymasındır.

Huxley, bir gün Amerika yolculuğu sırasında gemiye ait kütüphanede Henry Ford'un bir eserine rastlamıştır. Eserde anlatılanla Amerika'da gördüğü hayatın nasıl uyduğunu görmek onu kitabını yazmasında önemli bir kıvılcım olmuştur (Bradshaw, 1993, s.260). Savaş sonrası Amerika'nın yükselişi ile yeni bir kültür, mimari, ekonomi ve eğlence anlayışı ortaya çıkmıştır. Huxley'nin gerçekleştirmiş olduğu kısa bir Los Angeles turunda, hedonizmin etkisinde kalan bir dünya ve her açıdan farklı bir kültür ile karşılaşmıştır (Kumar, 2006, s.390). Huxley, insanların içinde bulunduğu bu yeni dünya düzeninden hareketle Cesur Yeni Dünya romanını kaleme almıştır.

1920'li yılların sonunda yaşanan gelişmeler Huxley'nin iç dünyasında umutsuzluk yaşamasına zemin hazırlamıştır. Kitlese işsizlik, Wall Street'in düşüşü ile oluşan ekonomik buhran, Parlamento'da ortaya çıkan siyasi krizler yazarın umutsuzluğunu derinleştirmiştir (Küçük, 2019, s.144-145). İnsan hayatına müdahale eden tüm bu olaylar karşısında Huxley, bireyin kendi doğal ortamından çıkarılıp yapay bir dünyaya hapsedildiğini, bilim ve teknoloji yoluyla değer yargılarının azaldığını savunarak gelecek dünyayı öngören ve hiciv yoluyla yazılmış bir eleştirel eser ortaya koymuştur.

Eserde, Dokuz Yıl Savaşları'nın ardından bilimin öncülüğünde kurulan, totaliter bir iktidar biçiminin hâkim olduğu "Dünya Devleti" anlatılmaktadır. Bu Dünya Devleti'nde hastalıkların olmadığı ve refah seviyesinin yükseldiği bir toplum oluşturulması hedeflenmektedir. "Cemaat, Özdeşlik, İstikrar" sloganı ile toplumda bu yeni düzenin sürekliliği amaçlanmaktadır. Eserde Bernard Marx, Lenina Crowne, Thomas, Henry Foster, Fanny Crowne, Mustafa Mond, Vahşi John, Helmholtz Watson ve Linda önemli ismi geçen önemli karakterlerdir. Bunun yanında toplum düzeni beş ana sınıfa bölünmüştür ve aralarında bir hiyerarşi mevcuttur. Eserdeki mekân tasvirleri de önem arz etmektedir. Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi, Fordson Cemaat İlahievi, Ölecek Hastalar Hastanesi, İzlanda, Vahşi Ayrıbölge (New Mexico), ve Duygu Mühendisliği Üniversitesi, Propaganda Büroları, Sentetik Ses ve Müzik Büroları, Üç Gazete Matbaası Büroları'nın toplandığı altmış katlı bina eserde yer verilen mekânlardır.

Eser, Ford Sonrası (F.S.) 632 yılında geçmektedir. Bahsedilen Ford, seri üretim mekanizmasını devreye koyan Henry Ford'tur. Ford, eserde bir yaratıcı olarak

görülmektedir. Ford'un üretim mekanizması dikkate alınarak, bireylerin biyolojik yolla dünyaya gelmesi yasaklanmış olup bunun yerine laboratuvar ortamında toplum ihtiyacına göre üretilen ve klonlanan bebekler dünyaya gelmektedir. Eser, Müdür Thomas'ın kurumdaki çocuklara eğitim vermek amacıyla Londra Merkez Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi'nde gerçekleştirilen işlem odalarının gezilmesi ile başlamaktadır. Döllenme odasında kuluçka makinelerinde yumurtaların döllenme ve yumurtaların tomurcuklanarak çoğaltılması işlemi yapılmaktadır. Bu işlemin adı "Bokanovskileştirme"dir. Bu işlem toplum istikrarını korumak adına yapılan bilimsel bir adımdır. Müdür, döllenme odası çalışanı Bay Foster ile karşılaşır ve bir sonraki rotaları olan Şişeleme Odası'na geçerler. Burada yumurtaların tüplerden çıkarılarak farklı kaplara aktarılması ve kalıtım, üreme süreçleri belirlenip etiketleme safhasına geçilir. Şişeleme Odası'ndan sonra Sosyal Belirleme Odası ve ardından Şişeden Alım Odası'na geçiş yaparlar. Bu süreç içerisinde döllenmiş yumurta hangi sınıf, isim, zekâ, yetenek, cinsiyette olacağına karar verilmiş olarak dünyaya gelir.

Müdür, Bay Foster'ı Şişeden Alım Odası'nda bırakıp öğrenciler ile birlikte Çocuk Yuvalarının olduğu kata çıkarlar. Ardından, Müdür ve öğrenciler bahçeye çıkarlar. Burada çocukların oyun oynadığı görülmektedir. Merkezkaçlı Zıplayan Kukla ve çocuklara özel bir seks oyunu gibi aktiviteler yapılmaktadır. Müdür bir çocuğun erotik oyuna olan isteksizliği görüp endişelenir ve hemşireyle konuşur, her ikisi de çocuğun Psikoloji Müfettişi'ne götürülmesi gerektiğini onaylar. Bu sırada Müdür bu durumdan hareketle öğrencilere Ford'dan önce erotizm ve cinselliğin etik dışı olduğundan ve yirmili yaşlara kadar bu duruma izin verilmediğinden bahseder. Bu sırada Mustafa Mond isimindeki Denetçi'nin geldiği görülür. Aynı anda kurum çalışanlarını vardiya değişim saati hoparlörden duyulur. Henry Foster soyunma odasına giderken Psikoloji Bürosu çalışanı Bernard Marx'ı görmezden gelir aynı sırada Lenina Crowne isimli Embriyo Deposu çalışanı da soyunma odasına doğru ilerler. Fordhazretleri Mustafa Mond, On Dünya Denetçisi'nden biri ve Batı Avrupa Bölge Denetçisidir. Öğrenciler yöneticiyi görüp şaşkınlık içinde ona bakarken Mustafa Mond güçlü hitabetiyle Ford'un vahiy ettiği bir deyişten bahseder: "Tarih saçmalıktır". Lenina soyunma odasında Fanny Crowne ile karşılaşır. Fanny, Şişeleme Odası'nda çalışmaktadır. Aynı soyadlarını paylaşmaları bir tesadüf değildir çünkü dünyadaki iki milyar insan on bin soyadını paylaşmaktadır. Lenina banyodan çıkıp lavabo üzerinde sekiz farklı parfüm seçeneğinin bulunduğu musluklardan soldan üçüncüsünü açıp ellerine sürer. Bu esnada Mustafa Mond ve Müdür arasında geçen konuşmalar da eş zamanlı olarak anlatılmaktadır. Mond, ev ve aile yaşamının rutininden bahsetmez. Bir ev hayatının boğucu ve hapisane gibi bir mekân tasarısı olduğunu belirtirken aile üyeleri arasındaki bağın müstehcenliğinden bahseder. Bu esnada Lenina ve Fanny arasında görüştüğü erkekler hakkında konuşmaya başlarlar. Lenina Henry Foster ile görüştüğünden bahseder. Eş zamanlı olarak Mond, eski dünyadaki tek eşlilik

düzeninden ve aradaki romantik ilişkiden rahatsızlığını “Herkes, herkese aittir.” Söylemiyle tamamlar. Öğrenciler ise kafalarını sallayarak hemfikir olduklarını belirtirler. Lenina, Henry ile dört aydır görüşüğünü ifade ederken Fanny tek bir adamla takılmanın ve KŞM Müdürü’nün bu durumu öğrenmesinin tehlikeli olabileceğini belirtir. Çünkü müdürün uzun, sürekli ve yoğun ilişkilere tavrı oldukça açıktır. Denetçi, “İstikrar” der, toplumsal istikrar ile uygarlıkların devam edebileceğini savunur. Lenina laf arasında Fanny’e Bernard Marx’tan bahseder. Bernard bir Alfa-Artı’dır ancak oyun oynamayı pek sevmemesi, tek başına takılması sebebiyle kötü bir şöhrete sahip olan bir çalışandır. Üstelik Lenina, Bernard’ın kendisine Vahşi Ayrıbölge’ye gitmeyi teklif ettiğini söyler.

Eş zamanlı olarak Henry Foster ve Sosyal Belirleme Müdür Yardımcısı ise Lenina hakkında konuşmaktadır. Foster, onun muhteşem ve etine dolgun bir kız olduğundan bahseder ve arkadaşının nasıl daha önce onunla bir ilişki yaşamadığına şaşırıldığını ifade eder. Onları dinleyen Bernard, Lenina’nın bir et parçası gibi bahsedilmesine sinirlenir. Fanny, Bernard’ı tiksindirici bulmaktadır çünkü o ufak tefektir ve şişedeyken kanına yanlışlıkla alkol katıldığı söylentilerinde hemfikirdir. Sosyal Belirleme Müdür Yardımcısı ve Foster koridarda Marx’ı görürler. Bernard’ın sinirli olduğu farkedip ona bir gram soma almasının faydası olacağını söyler ve uzaklaşırlar.

Lenina, soyunma odasından çıktıktan sonra asansörde Bernard ile karşılaşır. Asansörde diğer insanların da duyacağını düşünerek New Mexico’ya gitme planlarından bahseder. Böylece sadece Henry ile görüşmediğini herkese kanıtlama çabasındadır. Bernard bu konunun herkes içinde konuşulmasından rahatsızlık duyar. Çatı katına vardıklarında Lenina, Henry ile buluşmak üzere helikopter ile oradan ayrılır. Bernard, Lenina’nın ardından onun vücudu hakkında yapılan konuşmaların verdiği rahatsızlık ile uçağına doğru ilerler. Alt sınıfta çalışan Epsilonlara makineyi çalıştırmaları için kibirli bir ses tonuyla emir verir. Kendisini dışlanmış hissettiğinde fiziksel görünümüne önyargı besler ve kini büyürdü bu durum ise yalnızlık hissini arttırmaktadır. Emirlerinin yerine getirilmesi için bağırmasına gerek kalmadan işlerini halledebilen, sistem içinde bir balığın suda yaşaması gibi kolayca hareket edebilen Alfa’lara özeniyordu. Bernard uçağı ile havada hareket halindeyken Propaganda Büroları, Duygu Mühendisliği Üniversitesi ve radyo-gazete büroları, Sentetik Ses ve Müzikle Propaganda Büroları’nın toplandığı bir binanın üstünden geçer. Propaganda Binası’nın çatısına iniş yapar. Gama-Artı kapıcıya Helmholtz Watson’ı çatıda beklediği haberinin verilmesini emreder. Helmholtz, Duygu Mühendisliği Üniversitesi’nde hoca ve senaryo yazarıdır. Helmholtz, üstleri tarafından çok zeki ve yetkin biri olarak takdir edilir. Bernard fiziksel görünümü, Helmholtz ise aşırı yetenekli olması nedeniyle kendilerinin yalnız ve dışlanmış hissederler. İkisinin ortak yönü bireysel farkındalıklarıdır. Zihinsel aşırılık kasti bir yalnızlığa ve suni zevklerden uzaklaşmaya yol açabiliyordu. Helmholtz’da görülen

durum ise tam anlamıyla böyledir. İki adam kendilerinin farkında olarak konuştuktan sonra ayrılırlar.

Lenina, Henry ile buluştan sonra soma alarak Westminster Kabaresi'ne giderler. Sentetik müzikler ve somanın etkisi eşliğinde dans etmeye başlarlar. Gecenin sonunda Henry'nin evine giderler ve Lenina şişeden dünyaya gelen bir tür olması ve soma almasına rağmen tüm hipnopedya süreci ve Malthus alıştırmaları onu otomatik olarak doğum kontrol önlemlerini almasına itmektedir. Lenina, Bernard ile de görüşmeye devam etmektedir. Onunla Fordson Cemaat İlahievi'ne gider burada soma alarak Ford'a saygılarını sundukları bir ayin gerçekleştirirler. Bunun ardından Lenina, Bernard ile Vahşi Ayrıbölge'ye gitme konusunda daha istekli hale gelir. Gerekli izinlerin alınması için Bernard, Müdür ile görüşmeye gider. Müdür ona Vahşi Bölge ile ilgili bir anısını anlatır. Müdür yıllar önce flört ettiği bir kız ile bu bölgeye gittiğini ancak kız arkadaşının orada kaybolduğundan bahseder. Müdür bu anısını neden anlattığının farkında değildir. İzin kağıtlarını imzalar ve Bernard oradan ayrılır. Bu süreçten sonra Lenina ve Bernard, Vahşi Bölge'ye adımlarını atarlar. Dünya Devleti düzeni bu şekilde ilerlerken geleneksel dünyanın izlerini barındıran "Ayrı Bölge" adındaki toplumda sisteme uyum sağlayamayan bireylerin hayatına devam ettiği belirtilmektedir. Burada Hristiyanlık dini ve aile kavramı geleneksel şekilde devam eder. Lenina bu düzen içerisinde bulunmaktan oldukça rahatsızdır. Sürekli olarak soma kullanma ihtiyacı duyar. Tanrı'ya kurban sunma ayininde Lenina ve Bernard, John ile tanışır. John onlara hayatından bahsetmeye başlar. Annesi Linda'nın eskiden, kendisi daha doğmadan önce, Diğer Taraf'tan babasıyla birlikte geldiğini, Linda'nın bir gün yürüyüş esnasında düşüp yaralandığını ve bir daha babasını görmediğini anlatır. Daha sonra Linda'yı ziyaret amaçlı John onları evine götürür. Linda hala eski günlerini hasretle anmaktadır. John'un hayali de yaşadığı toplumda dışlanması ve yalnız hissetmesinden dolayı Diğer Taraf'ı görmektir. Bernard, Linda ve Müdür'ün anlattığı hikayelerin benzerliğinden dolayı John'u, Diğer Taraf'a götürmeyi teklif eder. Bernard ertesi sabah Lenina'ya haber vermeden Diğer Taraf'a gider. Mustafa Mond'a bu hikayeyi anlatır ve Linda ile John'un bu bölgeye getirilmesi için gerekli izinlerin düzenlenmesini halleder. Tekrar Vahşi Bölge'ye döner. Bir uçakla birlikte bölgeye giden Bernard, Linda, John ve Lenina'yı alarak Diğer Taraf'a doğru yol alır. Müdür, Döllenme Odası'nda öğrencilerine ders anlatırken Bernard gelir. Müdür, onun topluma aykırı düşünme ve davranışları sebebiyle görevinden alınması gerektiğini savunur. Bernard o esnada Linda'yı herkesin içine çıkarır. Linda, içeri girerek Müdür'e doğru yürür, bir çocukları olduğunu söyler. Ardından John içeri gelir ve babasına seslenir. Tüm bunlara katlanamayan Müdür odayı terkeder. Müdür bu yaşanan rezalet sonrası istifa etmek zorunda kalır. Linda hastalıkları ve yaşlılığı sebebiyle hastaneye kaldırılır. Yüksek dozda soma alma ihtiyacı duyar. John ise herkesin gözdesi haline gelmiştir. John kalabalığa karışmak yerine odasında Shakespeare okumaktadır. Onu ziyarete gelen

Bernard ve Helmholtz'un yanında da okumalarını sürdürür. Bir gün John yine odasında iken Lenina ziyarete gelir. John ona karşı hislerinden ve aile kurmak istediğinden bahseder. Lenina tüm bunları gereksiz bulur ve ona temasta bulunmaya başlar. John duygularına karşılık böyle bir tepki alması sonucu çıldırır ve ona tokat atar. O esnada bir telefon alır. Linda'nın durumunun ciddi olduğu ve hastaneye gelmesi gerektiği söylenir. John hastaneye vardığında Linda'nın bilincinin kapalı olduğunu ve Vahşi Bölgedeki sevgilisi Pope'u sayıklaması sonucu deliye döner. John annesini boğarak öldürür. Asansörle binanın giriş katına inen John, muhasebeci tarafından hastane çalışanlarına soma dağıtıldığını görür. John çıldırma aşamasına onlara bu maddenin zehir olduğunu, almamaları gerektiğini söyler. Bu esnada Bernard ve Helmholtz, John'un hastanede olduğunu öğrenirler ve oraya gitmeye karar verirler. Hastaneye vardıklarında John, onları özgür kılacağını söyleyerek somaları fırlatmaya başlar. Bu esnada içeri polisler girer. Soma buharı püskürtürler ve Sentetik Müzik Kutusu'nu çalıştırırlar. Polisler, John'u ve arkadaşları olması sebebiyle Bernard ile Helmholtz'u alıp polis arabasına yönelirler. Üçlü, Denetçi'nin odasına götürülürler. Denetçi, Bernard ve Helmholtz'un adalara gönderilmesine karar verir. Ancak John'un diğer ikisine göre özgürlük konusundaki daha ısrarcı ve tehlikeli görüşleri olması açısından onu bir süre gözetimde tutmak ister. John buna asla izin vermeyeceğini ilerek sonunda onun inzivaya çekilmesi için çok uzaklarda bir tepede bulunan fenere götürülmesine karar verilir. Bu süreçte onu muhabirler ziyaret etmeye ve helikopterler fenerin etrafında keşif turu atıp dönmeye başlar. Bu esnada John, Lenina'nın hayalini kafasında somutlaştırmaya başlar. Lenina'nın hayali karşısına dikilip "beni kollarına sar" dedikçe John delirir ve bir kırbaç alıp kendini kırbaçlamaya başlar. Kendisine vurduğu her darbeye Lenina'nın güzel ve mis kokulu vücudunu kırbaçladığını hayal eder. John'un kendini kırbaçlama anını görüntüleyen Duyusal Filmler Şirketi fotoğrafçısı Danvin Bonaparte, elde ettiği görüntüleri "Surrey Vahşisi" filmi adı altında gösterime koyar. Büyük etki yaratan film sonrası John'un ziyaretçileri hızla artmaya başlar. Herkes ondan kırbaç gösterisi beklemektedir. John toplanan kalabalığı tehdit etmeye başlar. O esnada helikopterden bir kadın ve erkek iner. Kadın, John'a gülümser ve ona doğru yürümeye başlar. John, onu görünce irkilip beti benzi atar. John ona saldırıp "şehvet düşkünü kadın, yan" diyerek ve hakaretler ederek kırbağı savurur. Kızın arkadaşı Henry ise korkusundan helikopterin arkasına saklanır. Kalabalık, yaşananların büyüğü ve içlerinden gelen şartlandırmanın etkisiyle John'u taklit etmeye başlar. John, kendisine ve günahkarlık timsali kadına vurdukça, kalabalık da birbirine vurmaya başlar. Bir süre sonra somayla sersemlemiş olan John, uyandığında her şeyi hatırlamaya başlar. Gece yaşanan olaylar ve ardından kalabalığın toplu seks yapması ve aynı zamanda birbirlerini dövmelemleri ile ilgili haber yapmaya gelenler, fenerin açık kapısından içeri doğru girerler. Merdiven boşluğunda sallanan bir çift ayak görür ve seslenirler: "Bay Vahşi". Eser bu şekilde noktalanmaktadır.

5. “CESUR YENİ DÜNYA” VE “DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ” DİSTOPİK ROMANLARININ BİYOPOLİTİK İKTİDAR SORUNU BAĞLAMINDA ANALİZİ

5.1. Yöntem: Söylem Analizi

Çalışmanın konusu olan Cesur Yeni Dünya ve Damızlık Kızın Öyküsü romanları nitel araştırma yönteminin söylem analizi yaklaşımı benimsenerek çözümlenmektedir. Bunun için roman metinleri bütüncül kodlamaya tabi tutulmuş, bu doğrultuda temalar ve alt kodlar çıkarılmıştır. Daha sonra tema ve kodlar eşliğinde metnin söylemsel çözümlemesi yapılarak değerlendirilmiştir.

5.1.1. Söylem Kavramı

Söylem kavramı, günlük ve bilimsel dilde kullanılan ve birçok karşılığı olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Söylem ile ilgili tek bir açıklamaya ulaşmak mümkün değildir. Çünkü antropoloji, felsefe, sosyoloji gibi sosyal bilimlerde birçok karşılığı bulunmaktadır bu sebeple tek bir söylem açıklanmasına ulaşmak ve yorum yapmak pek mümkün değildir.

Söylem terimi, dilin neden kullanıldığına ve kullanıldığı sosyal bağlama dikkat çeken bir kavramdır. Söylem birey tarafından gerçekleştirilen tüm eylem ve olayları düzenler ve hayatın her noktasına parmak basmaktadır (Punch, 2005, s.214). Söylem sayesinde dil sosyal alanda pratik olarak kullanılmaktadır. Söylem, dünyayı temsil eder ve insan faaliyetlerini koordine etmeye yardımcı olmaktadır (Ercan ve Marsh, 2016, s.417). Söylem, söyleyen kişinin yani bir konuşmacı veya yazarın tüm hayat görüşünü ortaya koymaktadır. Söylemde gizli olan bu mesajlar nedeniyle ideolojik bir yapıya sahiptir. Bu yapı yazılı, sesli ve görsel işaretlerle de ifade edilebilmektedir (Doğuran, 2018, s.307).

5.1.2. Söylem Analizi ve Çalışmanın Problemi

Söylem analizinde dil ve kullanılan bağlam arasındaki ilişki incelenmektedir ve bu sayede anlamın değişkenliği araştırılmaktadır. Söylem analizi, bir konuya yönelik söylenen ve yazılan açıklamaların incelenmesini amaçlayan bir yöntemdir (Ekiz, 2017, s.77). Silverman'e göre bu analiz yöntemi, kâğıda aktarılan ve genele ilişkin konuların analizinde önemli bir işleve sahiptir (Akt: Ekiz, 2017, s.77-78). Söylem analizi, birçok disiplin ile ilişki kuran bir yöntemdir. Bu yönüyle birlikte bütünsel bir yaklaşım sergilemek yerine inceleme noktasını birçok yönüyle kavrar. N. Fairclough, G. Kress, T. V. Leuwen, Ruth Wodak ve Teun v. Dijk gibi dilbilimciler söylem analizinin

gelişmesine yardım eden önemli isimlerdir (Büyükkantarcioglu, 2012, s.171). Edibe Sözen’e (1999, s.81) göre söylem analizi, “hem metin analizi hem eleştirel analiz hem sosyal analiz ve sosyolinguistik bir çalışma” olarak tanımlanabilmektedir.

Söylem analizi metodolojik ve kavramsal unsurlardan meydana gelen sosyal hayata dair bir perspektiftir olup, söylem üzerine düşünme (teorik ve meta-teorik ögeler) ve söylemi datalaştırma yolu olarak karakterize edilir. Bu analiz yöntemi sadece geleneksel metodolojilere bir alternatif olmayıp, aynı zamanda bu metodolojilerin içine sokulmuş bakış açılarına karşı bir alternatiftir. Söylem analizi metodolojide genel, kuramsal ve niceliksel yaklaşımlardan, ayrı ayrı nitelendirilen, detaylı ve nitel yaklaşımlara geçiş için gerekli bir çabadır” (Akt: Çelik &Ekşi, 2013, s.104-105).

Dijk, söylem analizinin temel ilkelerini sıralamıştır (Akt: Barker ve Galasinski, 2001, s.63-64): Söylem analizi yazılı ve sözlü söylemler üzerinden bir açıklama çabasına girer. Söylemlerin geçtiği zaman, yer ve kişiler ve bu kişilerin birbirleriyle olan iletişimleri, değerli, yapıları incelenmektedir. Söylem analizi, söylem bileşenleri ve boyutlarını da ortaya çıkarmaktadır. Yani kelimeler ve seslerin yanı sıra dil ve etkileşim içimlerini de gözler önüne sermektedir. Söylem analizi katı kurallara tabi değildir. Kullanılan söylem içinde bireylerin neleri görmezden geldiğini, ikilemde kaldığını ya da neleri ihlal ettiklerini de inceleme altına almaktadır. Punch’a (2005, s.215) göre, söylem analizi tarihsel ve sosyal bir süreç içinde belirlenir ve siyasal, kişisel, ekonomik gerçekler söylem aracılığıyla bireyler tarafından üretilmektedir. Bu şekilde bir iç yapılanmaya giden söylem analizi, söylem tarafından üretilen insan değerlerini ve deneyimlerini yansıtmaktadır. Söylem analizi bu yapısıyla birlikte insan deneyimlerinin bir parçasıdır.

Söylem analizinin tarihsel süreçte farklı biçimleri oluşmuştur. 1940’lı yıllarda sosyolojik çalışmalar yapılmıştır. 1960’lı yıllarda Goffman’ın çalışmaları ve metin ve mit incelemeleri ile bir analiz sürecine girilmiştir. 1970’li yıllarda bir dil pratiği olarak sosyolojide anlatım ve konuşma yolları sunulmuştur. 1990’lardan günümüze kadar ise eleştirel dilbilimciler sayesinde eleştirel bir söylem analizi kavramı gelişmiştir. Retorik kökenli ve dil felsefesinden etkilenen bir çalışma haline gelmiştir (Sözen, 1999, s.101-102). Eleştirel söylem analizinde Van Dijk önemli bir isim olarak ortaya çıkmaktadır. Bu analiz yöntemi ile, söylemin kendisinden kaynaklanan iktidar ve gücün kötüye kullanılmasının ve oluşan haksızlığın ve eşitsizliğin boyutları söylem ile ortaya çıkarılmaktadır. Bu sayede eleştirel söylem analizi ile egemenliğin yeniden üretilmesi ile dil, söylem ve iletişim sayesinde ekonomik, siyasal ve sosyal gelişmelere bir katkı sunulmaktadır (Özer, 2000, s.79-80). Söylem analizi konuşma yoluyla oluşturulan güç ilişkileri, politik ilişkiler, bilgi formları ve söylem kullanımının oluşturduğu bir yapılanmayla ilgilenmektedir (Sözen, 1999, s.92). Söylem analizi noktasından

kullanılan dil ile sosyal bir gerçeklik oluşmaktadır. Dünyayı daha anlamlı kılmak için dilin kullanımına söylem analizinde önem verilmektedir.

Çalışmamızda bu analiz biçimi ile “Damızlık Kızın Öyküsü” ve “Cesur Yeni Dünya” romanlarında içkin iktidar problemi ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın ana sorusu “Damızlık Kızın öyküsü” ve Cesur Yeni Dünya romanlarında iktidar nasıl işlenmektedir?” şeklinde kurulmuştur. Çalışmanın alt soruları şöyledir;

1. Damızlık Kızın Öyküsü romanında pastoral iktidar, disiplinci iktidar ve biyopolitik iktidar kipleri nasıl işlenmektedir?
2. Cesur Yeni Dünya romanında pastoral iktidar, disiplinci iktidar ve biyopolitik iktidar kipleri nasıl işlenmektedir?

Çalışmada yazılı roman metinleri bütüncül olarak kodlanmış, alt soruların merkezi kavramları olan pastoral iktidar, disiplinci iktidar ve biyopolitik iktidar kavramları tema olarak belirlenmiştir. Metinler bu temalar bağlamında, din, otorite, itaat, disiplin, gözetim, denetim, kapatma, terbiye, beden, cinsellik, nüfus, üreme, heterotopya, yönetimsellik, direniş ve özne olarak kodlanmış ve araştırmanın amacı doğrultusunda yorumlanmıştır.

5.2. Söylem Analizi: Damızlık Kızın Öyküsü ve Cesur Yeni Dünya Romanlarında İktidar Sorunu

5.2.1. Pastoral İktidar

On altıncı yüzyıl ile yeni bir siyasi yapı devreye girmiştir: devlet. Bu yeni mekanizma, toplumu tabi kılma ve merkezileştirici bir siyasi biçime sahiptir (Foucault, 2019c, s.27). Avrupa toplumlarında siyasi erk gittikçe merkezi bir yapı konuma getirilirken Foucault bu erkin farklı bir boyutuna yönelmiştir. Bu boyut daha bireyselleştirici olan ve bireyi yönetmek anlamında ifade edilen bir siyasi biçimdir. Bu yeni iktidar biçimi Pastoral iktidardır (Foucault, 2019c, s.27).

Pastorallık, Orta Çağ'dan sonra Batı toplumlarında görülen, toplum yapısına ve bireyin tüm yaşamına nüfuz eden ve dinsel kökenli etnik tahakküm biçimlerini kapsayan bir iktidar türüdür. Pastoral iktidarın ilk hedefi toplumla iç içe olmak ve güç ilişkilerini elinde bulundurmaktır. Hristiyanlığın başlangıcından Fransız Devrimi sürecine kadar pastoral iktidar, gücünü sadece belirli bir din grubu ve din mekanizmaları üzerinde değil siyasi tipteki bir iktidar gibi tüm toplum üzerinde etkili olmuştur. Temel hedef sürüdeki herkesi gözetim altında tutmak ve selametlerini sağlamaktır (Foucault, 2016, s.208-210).

“Damızlık Kızın Öyküsü”nde pastoral iktidarın işaret ettiği bir Hristiyanlık inancı ve onun izinden giden mesihi çağrıştıran izlere rastlanılmaktadır. İncilin kutsal kabul edildiği ve teokratik bir yönetimin hâkim olduğu bu distopyada komutanlar kendi evlerinin koruyucusu olarak görülmektedir. Evinde yaşayanların tüm hareketleri onun tarafından takip edilir ve kontrol altında tutulur. Yol gösterici olan varlık, bireyin sadece kendi selametini düşünmesine izin vermez onların selameti ve hatta günahlarından arındırılması kaygısını da gütmektedir (Foucault, 2016, s.225). Bu noktada eserde damızlık kızların odalarında ya da çevrelerinde kesici aletlere yer verilmemesine ve ip asılabilecek her şeyin ortadan kaldırılmasına rastlanılmaktadır (Atwood, 2021, s.29). Damızlık kızların bakımı ve hijyen konusu da önemlidir. Evdeki Marthalar tarafından onların sağlıklı beslenmesi ve günlük hijyen rutinleri özenle takip edilir. Pastorallikte iktidarı elinde tutan kişinin herkes tarafından iktidarının da kabul edilmesi gerekmektedir. Kendi çemberinde tuttuğu bireylerin denetimi ve gözetim hakkı yadsınamaz (Foucault, 2016, s.225-226). Damızlık kızların evdeki konumlarından dışarıdaki hareketlerine kadar bedenlerinin kapalı tutunması bir örtünme ve onları pis gözlerden koruma yolu olarak kabul edilmektedir. Damızlık kızlara sadece emrinde oldukları komutan dokunabilir. Bu eylem bir ayin havasında tanrıya yapılan bir kurban seremonisi şeklinde gerçekleştirilir. Evin muhafızları, hizmetlileri, komutanın eşi ve damızlık kız bir araya gelir ve komutanın karısı ile damızlık kızın birbirlerinin ellerini tutarak ruhen bir sayıldıkları noktada komutan damızlık ile ilişkiye girer. Burada cinsel bir tutku ve hazdan bahsetmek söz konusu değildir. Eserde ayinden önce komutan İncil’den bölümler okur: “Semereli olun ve çoğalın ve yeryüzünü doldurun. Bana çocuklar ver, yoksa ölürüm. Ben rahmin semeresini senden esirgeyen Tanrı’nın yerinde miyim? İşte cariyem Bilha. Dizlerim üzerinde doğursun da, ondan çocuklarım olsun” (Atwood, 2021, s.125).

Damızlık kızların ya da komutanın karısının bu düzen ve ayinlere itaatkâr olması beklenmektedir. Çünkü pastoral iktidarda, Hristiyanlık gereği itaatkârlığın özümsemesi ve tanrının iradesine karşı gelinmemesi öğütlenmektedir (Foucault, 2016, s.226). Anlaşıldığı üzere bu ayinin amacı tanrının istediği düzende yaşamak ve onun gücü ile dünyaya bebek gelmesidir. İncil’den güç alınarak teokratik ve denetleyici bir düzenin kurulduğu ve bu yolla dünyaya çocuk getirildiği kitabın vermek istediği en önemli mesajdır.

“Cesur Yeni Dünya”da teokratik bir toplum düzeni görülmemektedir. Din ve tanrı kavramı reddedilmiş olup toplum düzenini yaratan Ford’un ilahlaştırıldığı görülmektedir. Bu açıdan eserde Hristiyanlık temelli bir pastorallik izine rastlanılmaz. Ancak seküler bir tanrı inancı mevcuttur. Semavi bir tanrı temeli olmayan ancak seküler bir yaratıcının izinden giden bir toplum yaratılmıştır. Eserde Henry Ford’a gönderme yapılarak Ford’dan sonra 632.yılda geçen bir zaman dilimini görmekteyiz. Ford’u anmak amacıyla yönetici sınıfın ona tapınmasına da tanık olunmaktadır: “Burada

Müdür karnının üzerinde bir T işareti yaptı ve bütün öğrenciler huşu içinde taklit ettiler” (Huxley, 2021, s.50). Aile ve toplum hayatı düzenlemeleri yapılırken, Ford’un düşünceleri temel alınmış ve toplum yönetilirken onun söylemleri üzerinden bir meşruiyet sağlanmıştır. “Ford’umuz direksiyonun başında, Dünya’da işler tıkırında” (Huxley, 2021, s.67), sözü ile Ford’un pastoral yönüne dair birçok göndermeye yer verilmektedir. Toplumda bu noktada birlik sağlanması amacıyla ayin günleri de yapılmaktadır. Fordson Cemaat İlahievi’nin dört köşesinde devasa büyüklükte T harfleri bulunmaktadır ve binadan hoparlör aracılığıyla sentetik müziklerin duyulması sağlanmaktadır. Binada Ford diyerek ilahi söylenen bireyler kendinden geçmektedir (Huxley, 2021, s.98):

“Gel, Yüce Varlık, Sosyal Dost,
On ikiyi silip bir eyleyen!
Ölmeye can atarız, çünkü sonunda,
Daha yüce hayattır bizi bekleyen.”

Eserde, Ford’un izinden giden, onun yarattığı dünya düzeninde yaşayan ve onun buyruklarına uyan bir toplum tasviri mevcuttur. Ford’un amacı ise toplumun selameti ve istikrarını sağlamak olmuştur. Bu nedenle bireylerin mutlu olmasını sağlamak için onları acı ve üzüntüden uzak tutulmaya çalışılmış ve kafa karışıklığı yaşayıp tedirgin olmamaları için düşünceleri ve yapmaları gereken işler Ford’un buyruklarına uyularak düzenlenmiştir.

5.2.2. Disiplinci İktidar

Pastorallik dar anlamıyla din kurumlarıyla elde ettiği iktidarı kaybederken on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl ile beraber yeni mekanizmaların devreye sokulması ile birlikte yeni bir iktidar ortaya çıkmıştır: Disiplinci İktidar. Modern devletin doğması ile bireyin göz ardı edildiği ilkesi yerine bireyin daha fazla mercek altına aldığı gözlemlenmektedir. Gözetim, kapatma, beden üzerinde tahakküm, bilgi edinme yolları, uysallaştırma ile iktidarın her yere sızdığı görülmektedir. Bunu sağlayan kurum ve mekanizmalar ise kışla, atölye, okul, hastane, hapisane ve okullardır (Foucault, 2016, s.211-212). Bu mekanlar sayesinde birey, toplumdan dışlanmak yerine ıslah eden ve gözetilen mekanlara kapatılır hale gelmiştir (Foucault, 2020a, s.239-240). Kapatılma ve mekân olgusu kapatılan için olumsuz bir deneyim olmaktan öte onları örgüt içinde tutma ve toplum ahlakının yankılarının yansıtıldığı bir yer haline gelmiştir (Foucault, 2013, s.141).

“Cesur Yeni Dünya”da Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi bireylerin üretildiği ve denetime tabi tutulduğu mekândır. Bu mekânda çalışanlar birbirlerinin ve kendilerinin hareketlerinden sisteme bağlı kalmaları açısından sorumludur. Fordson Cemaat İlahievi, ayinlerin ve Ford günü kutlamalarının yapıldığı, bireylerin sistem düşü oluşabilecek

düşüncülerinin engellendiği mekandır. Ford’a olan saygının her daim mevcut olduğu ve varlığının meşrulaştığı en önemli mekanlardan biridir. Ölecek Hastalar Hastanesi, hastalıkların bilgisinin edinildiği ve hastaların denetim altında tutulduğu bir mekandır. İzlanda, cezalandırılanların gönderildiği bir sürgün yeridir. “Damızlık Kızın Öyküsü”nde Rahel ve Lea Eğitim Merkezi, damızlık kızı olmaya aday kadınların eğitim gördüğü ve düzene alıştırıldığı; Komutanın evi, damızlık kızların düzene tabi olmalarını sağlamak amacıyla hayatlarını devam ettirdikleri ve bir çocuk dünyaya getirmelerinin amaçlandığı; Koloniler, gayri-kadınların gönderildiği ve genel toplum düzeninden dışlananların topladığı mekanlardır.

Bahsi geçen bu mekân tasarılarının hepsinde karakterler, gözlem ve denetime sürekli tabi durumdadırlar. Onların düzene katkı sağlayabileceği her bilgi ve düzeni baltalayabilecek her hareketleri kontrol altında tutulmaktadır. Disiplinci iktidarı yaratan ilk faktör gözlemektir. Görme eylemini olanaklı kılabilecek her teknik ve araç ile bireyler de gözlemlenebilir olduklarının farkındadırlar (Foucault, 2019a, s.256). Hal böyle olunca bireyin ve tebaanın davranışları ve ruh dünyası gözlemlenirken aynı zamanda her bireyin bir başka bireyi denetlemesi ve gözetlemesi de beklenen bir tavır haline gelmektedir. Gözetim ruha işler (Tekelioğlu, 2003, s.226).

“Damızlık Kızın Öyküsü”nde kapatılma mekanlarında gözetim ve denetim unsurlarını besleyen öğelere rastlanılmaktadır. İlk olarak Rahel ve Lea Eğitim Merkezi, Teyzeler tarafından idare edilmektedir. Kadınların davranışları, hayat hikayeleri, birbirleriyle olan iletişimleri gözetim altındadır. Buna örnek olarak “Elimi kaldırıyorum, Lydia Teyze başıyla onaylıyor. Kalkıp hole çıkıyorum, mümkün olduğunca göze çarpmadan. Tuvaletin dışında Elizabeth Teyze nöbet tutuyor. İçeri girebileceğimi işaret ederek başını sallıyor.” (Atwood, 2021, s.104). Görüldüğü gibi her hareketin gözlenmesi söz konusu olurken damızlık kızların uyku zamanlarında bile teyzelerin devriye gezmesi söz konusudur. Komutanın Evi’nde yaşayan damızlık kızların dış mekânda gözlem altında tutulmaları olağandır. Muhafızlar tarafından bu görev yürütülürken iki damızlık kızın da birbirinin polisi olması sağlanmaktadır. Fredinki’nin yürüyüş arkadaşıyla ilişkisi bu yöndedir, “Gerçek şu ki, o benim casusum, ben de onun. Günlük yürüyüşlerimizin birinde meydana gelen bir olaydan dolayı birimiz yoldan çıkarsa, diğeri bundan sorumlu tutulacak.”

“Cesur Yeni Dünya”da gözetim ve denetim mekanizmalarının etkinliği hakkında bir açıklama yoktur. Bunun yerine her bireyin birbirini gözetlediği ve bunun yarattığı bir baskı toplumu söz konusudur. Her kurum içinde çalışan bireyler diğerlerinin davranışlarını gözetler ve her birey yüz ifadesi ya da hareketinin oluşturacağı bir şüpheden dolayı kendini kötü hissedebilir. Lenina ve Fanny arasında geçen bir diyalog buna örnek oluşturabilir:

Lenina: ‘Bernard Marx’ı tanıyor musun?’ Fanny irkilmiş gibiydi. ‘Yoksa Şu’ ‘Neden olmasın? Bernard bir Alfa-Artı. Üstelik bana, birlikte Vahşi

Ayrıbölgeleri’nden birine gitmeyi teklif etti. Hep bir Vahşi Ayrıbölgesi görmeyi istemişimdir.’ ‘Peki ya kötü şöhreti?’ ‘Bana ne şöhretinden’ ‘Engelli Golf’ten hoşlanmıyormuş’ diyorlar. ‘Diyorlar, diyorlar,’ diye dalga geçti Lenina. ‘Zamanının çoğunu da yalnız geçiriyormuş; tek başına.’ Fanny’nin sesinde dehşet vardı (Huxley, 2021, s.67-68).

Foucault tahakküm ve disiplin tekniklerini inceledikten sonra bahsedilen kurumsal mekanizmalar adı altında modern öznenin doğuşunu saptamaktadır. (Tekelioğlu, 2003, s.4). Foucault’ya göre (2019c, s.62-63), iktidar bireyi sınıflandırır, yeni bir kimlik oluşturur, bireyselleştirir ve bir hakikat dünyasının içerisine yerleştirir. Bireyi özne haline getiren iktidar yapısı budur. Özne kendi iç sorgulamaları ve bilgisi ile kendisine bağlı ya da denetim-gözetim ile bir başkasına tabi olabilir. Her iki durumda da iktidara boyun eğen bir özne kavramının doğduğu kesindir. Foucault’nun hep merak ettiği şey ise öznenin bir hakikat oyununa nasıl dahil olduğudur. Bunun örneklerini bahsi geçen distopik eserlerde görebiliriz.

“Damızlık Kızın Öyküsü”nde iktidar olgusunu yoğunlukla kadınlar üzerinde görebilmekteyiz. Öncelikle kadınların sınıflandırılması söz konusudur. Sistemin tepesinde “eşler” vardır. Komutanlarla evlenip nispeten yüksek rütbeye sahip olan eşler, ev işleriyle ilgilenir ve mavi renkli elbiseler giymektedir. “Marthalar” komutanın evinde yaşayan, hizmet eden ve çocuk doğurma yaşını geçmiş ya da kısır olan kadınlardır. Yeşil renkte elbiseler giymektedirler. “Damızlık kızlar” eğitim süresinde sadece peçe ve kırmızı kıyafetler giymektedir. Komutanın evine giden damızlık kızlar ise boyunlarının etrafına beyaz bir kanat geçirmekte ve kırmızı bir elbise, kırmızı eldiven giymektedirler. “Teyzeler” ise kadınları damızlık kız olmak için eğiten ve kahverengi elbise giyen kadınlardır. Alt seviyede yaşayan ve ekonomik refah açısından düşük bir seviyeye sahip olan kadınlar ise “Ekonokadınlar”dır. Kendi ev işi hizmetlerini yerine getiren, eşi ile birlikte çocuk sahibi olabilen bu kadınlar mavi, kırmızı, yeşil renkli elbiseler giymektedir. “Jezebeller” ise komutanların yasadışı partilerinde fahişelik yapan kadınlardır. Kolonilere gidenler ise sisteme karşı çıkan ve kurallara uymayan kadınlardır. Burada ağır işlerde çalıştırılır ve kirli hava sebebiyle ölüme mahkûm edilirler. Damızlık kızların kendi isimlerinin kullanmalarına izin verilmez. Damızlık olarak hizmet verdikleri komutan evlerinde komutanların isimlerine iyelik eki eklenmesi sonucu kendilerine bir isim verilir: Fredinki, Gleninki, Warrenki... damızlık kızların mevcut sisteme şartlandırılmaları Teyzeler ve Marthalar tarafından sağlanmaktadır. Kendilerine bilgi ve söylem yoluyla üretilen bir hakikat dünyasında yaşamaları dayatılmaktadır. Eserde kitap okumak yasaktır. Toplumsal hakikat televizyon ve radyolar aracılığıyla kurulmaktadır. Televizyonda devam eden savaşlara ait cepheler ve Melekler’in kazandığı zaferlerden bahsedilmektedir. Damızlık kızlar alışveriş için dışarı çıktıklarında tabelalarda yazı yazmaz bunun yerine görseller tercih edilmektedir. Okumak ve yazmak yasaktır Lydia Teyze “Kalem kıskançlıktır” (Atwood,

2021, s.243) söylemini hatırlatır Eğitim Merkezi'nde öğle yemeklerinde Gerçek Mutluluk isimli bir söylev diskten çalmaktadır: “Ne mutlu ruhta fakir olanlara, çünkü göklerin hükümranlığı onlarındır. Ne mutlu merhametli olanlara. Ne mutlu yumuşak huylu olanlara. Ne mutlu sessizlere” (Atwood, 2021, s.125). Ayrıca Teyzeler tarafından damızlık kızların film izlemeleri sağlanmaktadır. Bu filmlerde ilkel aletleriyle çapa yapan, nehirden su taşıyan kadın ve erkekler gösterilmektedir. Ya da bazen kadınların tecavüze uğradığı veya öldüğü pornografik içerikler gösterilmektedir. Buradaki amaç damızlık kızları buldukları düzene şükretmelerini sağlamak ve onları itaatkâr hale getirmektir. Doğum anları ise bir ayin gibi gerçekleşmektedir. Çevredeki damızlık kızlar ve komutan eşleri bir evde toplanarak damızlık kızın dünyaya getireceği bebeği beklerler. Doğum esnasında “Her kadından yeteneğine göre, her erkeğe ihtiyacına göre” (Atwood, 2021, s.159) sloganı söylenmektedir İncil'den olduğu söylenen bu söz aslında gerçeği çarpıtmaktadır bu söylem aslında Karl Marx'a ait olan “Herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre” (Atwood, 2021, s.159) söyleminin değiştirilmiş halidir.

“Cesur Yeni Dünya”da bireyin dünyaya gelmeden önce kimliği saptanmaktadır. Döllenmiş yumurtalar ihtiyaca göre cinsiyet, sınıf ve fayda durumuna göre kategorize edilmektedir. Bireyin üretimi esnasında yumurtalara isim ve kimlik bilgileri kazandırılmaktadır. Eserde beş ana sınıf mevcuttur: Alfa, Beta, Gama, Delta ve Epsilon. Alfalar gri renkte kıyafet giyerler ve zekidirler. Gamalar yeşil renkli, deltalar haki renkli kıyafet giyerler. Epsilonlar ise siyah renkte kıyafet giymektedirler. Alfa ve Betalar idareci, yönetici olarak şartlandırılırken, Epsilonlar ise zekaya ihtiyaç duymaz önemli olan nokta onların üretime katkı sağlayabilecek yeterli fiziksel güçlerinin olmasıdır. Laboratuvarda üretilen bebekler, Sosyal Belirleme Merkezi'ne gönderilir ve burada bir eğitim görmektedir. Uygulanan en önemli yöntem ise “Hipnopedya”dır. Çocukların uykudayken ses sisteminden aktarılan cümlelerle şartlandırılmaları sağlanmaktadır. Bu yöntem sayesinde çocuklar, mutlu ve mevcut toplum düzenine uygun bireyler haline getirilmektedir. Bireylerin düşünmesini engellemek için kitap okumaları yasaklanmış ve herhangi bir dinin boyunduruğu altında kalarak maneviyatlarının oluşması engellenmiştir. Her sınıf kendi hayatından mutludur çünkü dünyaya gelmeden önce ve sonrasında Hipnopedya yöntemi ile onların şartlandırılması ve sisteme uygun olarak iş görmeleri sağlanmaktadır. Bir nevi kaderleri çizilmektedir. Tüm şartlandırmanın amacı bireylere kendi kaderlerinin sevdirmektir. Bireyler üzerindeki bu istikrarlı ilerleyiş hayatları boyunca devam etmek zorundadır. Bunun için söylemlere ihtiyaç duyulur. Öncelikle Dünya Devleti'nin sloganı Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi üzerinde yazan “Cemaat, Özdeşlik İstikrar”dır. Bebeklik döneminden itibaren bireylerin doğa ve kitap sevgisinin oluşturulması önlenmektedir. Bebeklerin önüne kitaplar ve çiçekler dizilir ardından bebeklerin eşyalara doğru emeklemesi beklenir. Bebekler kitapları kavrayıp onlarla oynamaya başlar ancak zemine elektrik verilmesiyle birlikte bebekler ağlayarak ve çığlık atarak tepki vermeye başlarlar. Tekrardan bebeklerin bu eşyalara yöneltilmesi

sağladığında ise tepkilerinin değiştiği yani bu eşyalara korkuyla ve çılgılık atma refleksiyle tepki verildiği gözlemlenmektedir. Böylelikle insanların hayatları boyunca kitaplardan ve doğadan uzak kalarak yaşaması şartlandırılmaktadır. Çocukluk döneminde eğitim esnasında hoparlörden bireylerin sınıfsal yapılanmaları hakkında bir konuşma dinlettirilir. Çocuğun zihninin bu ses aracılığıyla dolması ve bizzat buna dönüşmesi beklenmektedir. Bu sistemin tüm amacı biyolojik yollardan dünyaya çocuk gelmesini engellemek olduğu için bu yeni düzende aile, romantizm ve özel hayat kavramlarının da bir yeri bulunmamaktadır. Bireyler arasında sık sık söylenen “Herkes, herkese aittir” (Huxley, 2021, s.64) hipnopedik atasözü ile bu gerçeğin unutulmaması en önemli amaçlardan biridir. Bireyin kendi aklını kullanması onun özgürlüğü anlamına gelmez, çünkü insanın kendi iradesi ile özgürleşemeyeceğine inanılmaktadır. Birey de bunun farkındadır. “...Öznenin özgürlüğü üzerine konuşmalar. Verimsiz ve sefil kalma özgürlüğü. Yanlış görevde yanlış adam olma özgürlüğü.” (Huxley, 2021, s.69). Bu dünya düzeninde mutluluk birincil amaçtır. “Soma” adı verilen hap sayesinde bireyin kendini her zaman zinde ve mutlu hissetmesi amaçlanmıştır. Bu hap sayesinde bireylerin hedonizmin doruğuna varması ve istedikleri dünyada diledikleri gibi yaşayabildikleri bir gerçeklik oluşturulması amaçlanmıştır. Bahsi geçen tüm söylem ve öznenin bulunduğu nokta insan bedenidir. Tüm yaptırımlar insan bedeni üzerinden işlemektedir. İktidar bedeni kontrol altına almaya çalışırken onun ruhunu da ele geçirmektedir. Birey ancak bu şekilde disipline edilebilir ve iktidara tabi olabilir. Panoptik şekilde gözlem altında tutulan özne artık doğrudan modern bilim ve disiplinler ile kuşatılırken tüm günlük yaşamı da kontrol altında tutulur hale gelmiştir.

5.2.3. Biyopolitik İktidar

Disiplinci iktidarın tekniklerini içeren, onu dışlamayan ancak bireyin yalnızca kendisine değil nüfus üzerine bir düzenleyici bir iktidar kuran biyopolitika, on sekizinci yüzyıl sonları ve on dokuzuncu yüzyıl başlarında ortaya çıkan yeni bir kavramdır. Bu noktada beden üzerinde bir disiplin yerine, nüfus üzerine denge, biyolojik süreç ve düzenlilik önem kazanmıştır. İktidar, nüfusu yaşatmayı ve yaşamın “nasılı’na müdahalede bulunmayı kendine bir hak olarak görmektedir (Foucault, 2002, s.252-253). Burada yeni bir sorun ortaya çıkmaktadır: Nüfusun nasıl idare edilmesi gerektiği sorunu. Bu noktada yönetimsellik kavramı devreye girmektedir. Yönetimsellik, tahakküm biçimlerinden vazgeçilerek ussal bir biçimde hareket eden, sistematik bir iktidar analizi ve nüfus yönetimi olarak açıklanmaktadır (Lemke, 2015, s.33). Biyopolitika iktidar ile yönetimsellik ile nüfus düzeni sağlanırken bilgi ve söylem pratikleri ile toplumda yeni bir düzenleme ortamı oluşturulmuştur.

“Cesur Yeni Dünya” ve “Damızlık Kızın Öyküsü”nde yeni bir toplum ve nüfusu çoğaltmak üzerine politikalara rastlamaktayız. Cesur Yeni Dünya’da nüfus üretimine ve

yaşamlarına o kadar çok değer verilmektedir ki bebeğin/bireyin üretimi, bizzat yapay şekilde ve laboratuvar ortamında yapılmaktadır. Bokanovskileştirme, yumurtanın tomurcuklanarak tepki göstermesi işlemidir. Tomurcuklanan yumurta çoğalır ve bölünür. Her tomurcuk bir embriyoya ve embriyo ise bir yetişkine evrilmektedir. Bu işlem sayesinde tek yumurtadan doksan altı adet birey üretimi sağlanmaktadır. Doksan altı adet üretim bokanovskileştirme için üst sınır olarak görülmekte olup yetmiş iki adet ise ortalama olarak görülmektedir. Ancak yumurtaların olgunlaşma süresini de hesaba katmak gerekmektedir. Bu noktada Podsnap yöntemi uygulanmaktadır. Bu yöntem sayesinde otuz yıl süren olgunlaşma süreci iki yıla indirgenmektedir. Yani iki yıl içinde on bir bin erkek ya da kadın üretimi sağlanmaktadır. Bu istikrarlı bir nüfus üretimi gerçekleştirmek için yapılan bilimsel bir tekniktir. Nüfusun her zaman dinç, güzel ve genç kalması da iktidarın bir nüfus politikasıdır. “Geriye bir tek yaşlılığı yenmek kalıyordu. (...) Eşeylik Hormonları, genç kan nakli, magnezyum tuzları...” (Huxley, 2021, s.75). Bu sayede yaşlı nüfusun her zaman çalışması ve oturup düşünmeye vakitlerinin kalmaması amaçlanmaktadır. Yaşlı nüfusun ölüme terkedilmediği gözlemlenir.

“Damızlık Kızın Öyküsü”nde bir zamanlar hava kimyasal ve radyasyon ile su ise zehirli atıklarla dolu idi. Bu şekilde bedene nüfuz eden kimyasallar ile ölüm artmış ve doğum oranlarında ciddi bir azalma görülmüştür. Yeni toplumsal düzenin kurulduktan sonra nüfus üretimi bir problem haline gelmiştir. Sağlıklı ve istikrarlı şekilde büyüyen bir nüfus yaratmak için kadınların merkeze alındığı bir üretime ihtiyaç duyulmuştur. Kısır olmayan genç kadınların bu nüfus politikasında önemli bir yeri vardır:

Lydia Teyze, sonraki nesiller için, derdi, her şey çok daha iyi olacak. Kadınlar birlikte uyum içinde yaşayacaklar, herkes bir aile olacak; onlar için kızları gibi olacaksınız, nüfus düzeyi tekrar yükseldiği zaman, sizleri evden eve yollamak zorunda kalmayacağız artık, çünkü idare edecek kadarı olacak. (Atwood, 2021, s.214).

Biyopolitik iktidar, nüfus politikası yürütürken cinselliği mercek altına almaktadır. Cinsellik on dokuzuncu yüzyıl ile sadece bireyi ilgilendiren bir konu değil nüfusu ilgilendiren biyolojik süreçler için bir önem kazanmıştır. Nüfus ve beden cinsellik üzerinde buluşur (Foucault, 2002, s.257). “Damızlık Kızın Öyküsü”nde cinsellik, nüfus üretiminde önemli bir araç haline gelmiştir. Kadınların duygusal bir ilişki içine girmeden sadece nüfusa hizmet amacıyla dünyaya çocuk getirmeleri beklenir. Doğum yapamayan kadınların nüfusa etkisi olmadığı için değeri de yoktur. Gelecek, damızlık kızların elindedir. Teyzeler, Marthalar, Komutanların eşleri bu sınıflandırmaya girmezler. Komutanların eşleri genele göre yüksek bir refah seviyesinde olmalarına rağmen dünyaya çocuk getiremezler. Lydia Teyze onların damızlık kızları görmezden gelmelerini buna bağlar ve “onların yenilgiye uğramış kadınlar olduklarını anlamalısınız. Cinselliklerini kaybetmiş...” ifadesini kullanır. Damızlık kızların

cinselliğinin kullanımı onlar için bir kurtuluş anlamına gelmektedir. Komutanın hizmetinde çocuk dünyaya getirmeyi başaran damızlık kızlar başka bir komutanın emrine verilebilir ve asla toplumdan dışlanmazlar. Damızlık kızların bu süreçte hijyenlerine, muayenelerine, beslenmelerine ve güvenliklerine önem verilmektedir. Cinsel birleşme esnasında damızlık kız ve komutan arasında duygusal yakınlık ya da cinsel haz yasaktır. Bu bir görev olarak görülüyor ve cinsel birleşmenin ciddiyetle yapılması gerekiyor. Bu sebeple Fredinki, damızlık kızları “Biz iki bacaklı rahimleriz, hepsi bu: kutsal tekneler, gezgin kadehler” (Atwood, 2021, s.183) olarak tanımlamaktadır. Damızlık kızların her ay muayene olması zorunludur. İdrar, kan testi alınır ve rahim kanseri olasılıkları değerlendirilir. Bu muayenede doktorun damızlık kızın yüzünü görmesini engelleyen bir çarşaf çekilir. Amaç rahim sağlığını kontrol etmektir doktor başka bir şeyle ilgilenmez. Sağlıklı bir hamilelik dönemi geçirmek ve dünyaya çocuk getirmek sistemde hayatta kalmanın bir adımıdır. Bu sebeple kadınlar hamile bir kadın gördüklerinde kıskançlık hissini bastıramazlar. Onlar için hamile kalmak bir kurtuluştur.

“Cesur Yeni Dünya”da cinsellik toplumda mevcut olan refah ve mutluluk düzeyinin ilerlemesine bir amaçtır. Cinsellik mevcut düzende üretim için bir araç olarak kullanılmaz. Cinsellik, nüfus üretimi için değil ancak nüfusun tek eşlilik, aile, romantizm olgusunu engellemek için kullanılmaktadır. Dünya Devleti’nde cinsellik doktrinler ile nüfusa aşılması sağlanmaktadır. Cinsellik eğitimi hipnopedya yöntemi ile bebek ve çocuklara uykuları esnasında ses aracılığıyla sağlanmaktadır. Çocukların cinsel oyunları oynaması sağlanır. Ayrıca aile kavramı özellikle anne-baba kavramını kullanmak yasaktır. Denetçi bu konuyu şöyle açıklar: “Dünya babalarla doluydu, o yüzden de mutsuzlukla doluydu; dünya annelerle doluydu, yani sadizmden namusa kadar uzanan bin bir türlü sapıklıkla doluydu; erkek ve kız kardeşlerle, amcalarla ve halalarla doluydu, yani delilik ve intiharla doluydu” (Huxley, 2021, s.62-63). Duygusal ve romantik ilişkilerin kurduğu bir düzeni de yıkmak basitti:

Baskılanan dürtü taşar ve taşan sel, duygu selidir, ihtiras selidir ve bu sel deliliğe dahi dönüşür; akıntının gücüne, setin yüksekliğine ve karşı koyma gücüne bağlıdır. Önüne set çekilmeyen akıntı, belirlenmiş kanallardan geçerek sakin ve keyifli bir varoluşa akar. Embriyo açtır; gece yapay kan pompası dakikada sekiz yüz çevrimlik devrini sürdürür. Şişeden alınan bebek çığlık atar; hemen bir hemşire görünür, elinde harici verilen bir salgı şişesi vardır. İşte bu zaman aralığında duygular, arzu ile arzusunun tatmini arasına gizlenir. Bu aralığı kısaltırsan, bütün o eski, gereksiz setleri yıkmış olursun. (Huxley, 2021, s.66-67).

Cinselliğin biyolojik gerçekliği gereği kadınların hamile kalması gibi bir sorun ortaya çıkabilir. Bazı dişi embriyoların kısırlaştırılmaları sağlanabilir. Diğer yöntem ise Malthus kemeridir. Malthus kemeri içinde doğum kontrol hapları bulunur bu sayede

hamilelik engellenebilir. Dünya Devleti’nde cinsellik rastgele bir eyleme dönüşürken bu sayede toplumun mutluluğu ve siyasi düzeni kontrol altında tutulmaktadır. Cinsellik, iktidarın kontrolü altındadır. Nüfus ise bu öğretiler ve düzenin ilerleyişi için Yaratıcı’ya -Ford- ayın düzenlemektedirler. On iki kişi daire şeklinde dans ederek ve ilahi söyleyerek ona teşekkürlerini sunarlar (Huxley, 2021, s.99):

“Hisset yüce Varlık’ın gelişini!

Neşelen ve neşe içinde öl!

Davulların müziğinde eri!

Bende seni, sende beni gör.”

Somanın da etkisiyle hedonizmin doruğuna varan on iki kişi dayanışmayı bir ilahiyle sona erdirirler: (Huxley, 2021, s.101)

“Toplu seks poplu seks, Ford’la neşelen,

Öp kızları birleşsinler.

Oğlan kızla huzur bulur;

Toplu seks poplu seks uçurur.”

Cinsellik, disiplinci iktidar ve düzenleyici iktidarın kesişim noktasındadır. Hazların ortaya çıkarılmasına hizmet eder. Öznenin kendisi kurmasında yardımcıdır. Foucault (2018, s.37), öznenin tarihini yaparken iki farklı inceleme alanı yürütür. Öznelerin bilme ve tahakküm nesnelere dönüşmesi kapatılan mekanlarda oluşurken modern cinsellik deneyimi ile öznenin kendisini yaratmasına olanak tanımıştır.

Biyopolitik iktidar çağı, özgür alanlardaki kapatılma mekanlarını inceler. Foucault modern öznelerin artık kapatılmadığını, dış mekanlarda özgürlüğün kontrol altında tutulduğunu iddia etmektedir (Akay, 1995, s.59-60). Modern bağlamda kapatılma teknikleri heterotopya bağlamında incelenmiştir. “Damızlık Kızın Öyküsü”nde heterotopik mekanlara sıkça rastlamaktayız. Fredinki’nin sürekli geçmiş hayatıyla bağlantı kurarak şimdikiyi anlattığı bu eserde aynı cadde üzerinden ilerlerken hissettikleri kavramı okumak açısından önemlidir.

Eskiden burada doktorlar otururdu, avukatlar, üniversite profesörleri. Artık avukatlar yok ve üniversite de kapalı. Luke ve ben ara sıra bu caddelerde yürürdük. Bunlara benzeyen bir ev, büyük eski bir ev satın almak ve onu tamir etmekten söz ederdik. (...) Böylesi bir özgürlüğün şimdi sözü bile edilemez (Atwood, 2021, s.49).

Bu mekân artık baskıcı bir iktidarın merkezidir: Gilead Cumhuriyeti.

Sağda, yürüyebilseniz, sizi nehre götürecek olan bir cadde uzanıyor. Orada bir kayıkhaneye var, bir zamanlar yarış teknelerini barındıran ve birkaç köprü; ayrıca ağaçlar, çimenle kaplı setler, oturup suyu seyredebileceğiniz ve çıplak kollu genç erkekleri, yarışı kazandıklarında küreklerini güneşe doğru kaldırıp kutlama yapırlarken. Nehre giden yolda eski öğrenci yurtları var, şimdi başka amaçlar için kullanılan, masalsi kuleleriyle, beyaz,

altın rengi ve maviye boyanmış. Geçmişini düşünürken seçtiğimiz şeyler güzel olanlardır. Her şeyin bu biçimde olduğuna inanmak isteriz. (Atwood, 2021, s.57).

Fredinki ve arkadaşı caddede yürürken Duvarı'ı görürler. Bir zamanlar tarihi bir öneme sahip olan Duvar artık cezalandırılanların öldürülüp asıldığı ve bir sergi yerine dönüşen bir mekân haline gelmiştir. “Eskiden, bu blokta bir yerlerde dondurmacı vardı. Adını anımsayamıyorum. Her şey çok çabuk değişebiliyor, binalar yerle bir edilip başka bir şeye dönüştürülebiliyor, insanın eskiden oldukları haliyle onları zihninde tutabilmesi güç.” (Atwood, 2021, s.217). Fredinki, Komutan ile olan yasak ilişkisi sırasında Jezebel'in Yeri'ne giderler. Renkli, açık seçik kıyafetlerin içindeki kadınlar ve subayların bulunduğu bu mekân maskeli baloyu andırsa da bu yer aslında geçmişe yürümenin bir tezahürüdür. Jezebel'in Yeri'ne gitmek yerine Koloniler'e gitmek de bir seçimdir. Cesetlerin temizlendiği ve yakıldığı bu mekân, kutsal atfedilen mezarlıkların bir ters göstergesi biçimindedir. Kenar mahallelerde bulunan cesetlerin yaratacağı salgından korkulması nedeniyle toplumun dışına itilir ve burada yakılırlar. Kitabın asıl heterotopik olan kısmı ise Fredinki'nin geçmiş hayatı ve şimdi arasında kurulan köprüdür. Kitap sürekli olarak geçmiş ile şimdi arasında geçer. Fredinki'nin hayata tutunmasını geçmişini sağlamaktadır. Serena Joy'un verdiği bir fotoğrafa bakar Fredinki ve düşünür:

Zaman öylece durmamış. Zaman yıkamış beni, sürükleyip götürmüş, sanki kumdan bir kadıymışım da dikkatsiz bir çocuk tarafından suya çok yakın bir yere bırakılmışım gibi. Onun gözünden tamamen silinmişim. Şimdi salt bir gölgeyim, bu fotoğrafın parlak yüzeyinin çok gerisinde. Bir gölgenin gölgesi, ölü annelerin olduğu gibi. Bunu gözlerinde görmek mümkün: Ben yokum orada (Atwood, 2021, s.193).

“Cesur Yeni Dünya”da heterotopya kavramını yoğunlukla Vahşi Ayrıbölgesi'nde görmekteyiz. Ayrıbölge incelemesinden önce mevcut düzene ait dışlanan ya da yok sayılan mekân tasarımlarını gözden geçirmek gerekmektedir. Eserde geleneksel mekanların toplumdaki izlerinin tamamen silindiği görülmektedir. Geleneksel mekanlar toplumdaki dışlanır. “Ev, ev; boğucu bir yaşam; bir erkek, düzenli olarak doğuran bir kadın, her yaşta erkek ve kız çocuklarından oluşan bir grupun balık istifi yaşadığı birkaç küçük oda, hava alamazsın, boş yer bulamazsın; mikroptan arındırılmamış bir hapisane; karanlık, salgın hastalıklar ve kötü kokular.” (Huxley, 2021, s.61). Denetçi geleneksel mekanların yok sayılmasından gururla bahseder: “(...) bunların yanında, bir de Geçmiş'e karşı bir kampanya başlatıldı; müzeler kapatıldı, tarihi anıtlar havaya uçuruldu.” (Huxley, 2021, s.72). Mevcut düzende alt sınıfların barakaları bir ayırma duvarı ile işaretlenmektedir. Mevcut düzenin bir parçası sayılsalar da toplumsal yaşam alanından dışlanan Gama, Delta ve Epsilonlar duvarın bir tarafında Alfa ve Beta üyeleri diğer tarafta yaşamaktadır. Ayrıca mezarlık gibi geleneksel bir

terime Dünya Devleti’nde yeri yoktur. Mezarlık yerine Krematoryumlar tercih edilmektedir. Bedenin yakılması ve fosfor edilmesi amacıyla kurulan bu binalar yine aynı şekilde toplum dışına itilen mekanlardır. Ova gibi açık alanlara inşa edilen bu yapılar tehlike sinyalleri ile donatılmaktadır. Ayrıca soma alarak da bireylerin kendilerini hayali ve ilacın etkisiyle özgür olduklarını sandıkları bir mekân tasarımı da yaratılmıştır. “Lenina ve Henry başka bir dünyada -soma- tatilinin sıcak, sonsuz dostluk dolu, renk cümbüşü dünyasında dans ediyorlardı.” (Huxley, 2021, s.94). Eserin bir diğer heterotopyası Vahşi Ayrıbölge’dir. Bu bölge Dünya Devleti tarafından kenara atılan bir mekân tasarısı olsa da tamamen ayırmak mümkün değildir. Çünkü bu bölge tamamen özgür bırakılmamakla birlikte Müfettişler tarafından denetlenmektedir. Vahşi Bölge, dört ayrı Alt Bölge’ye bölünmüştür ve elektrik telleriyle çevrelenmiştir. Bu bölgenin bir kenara itilme ve denetlenme sebebi ise bölgedeki Kızılderili ve melez insanların aile hayatının devam etmesi, biyolojik yollarla çocuk dünyaya getirilmesi, Hristiyanlık inancının devam etmesinden kaynaklıdır. Bölgede, Dünya Devleti bireyleri sadece izin alarak ve Ayrıbölge Koruma Görevlisi eşliğinde bir turist gibi bu bölgeye gelip zaman geçirebilmesi mümkündür. Vahşilerin bölgeden kaçma gibi bir durumları söz konusunda elektrik telleri ve bölgeye atılacak olan gaz bombaları onlar için caydırıcı önlemlerdir. Son olarak mevcut düzeni tehdit eder şekilde düşünceler içine girmek, yasaklı kitapları okumak, sisteme direnmenin cezası İzlanda’ya gönderilmektir.

Eserlerde yer alan tahakküm ve bireyin yönlendirilmesi biçimleri sonucu direniş bulgularına da rastlanılmaktadır. Foucault’ya göre (2019b, s.176), iktidarın her yerdeliği direnişi dışlamaz aksine iktidar ilişkileri büyüdükçe direniş imkânı her zaman daha fazla olmaktadır. İktidarın olduğu yerde direniş de her zaman mevcuttur. Eserde, Moira karakteri direnişin önemli bir temsilini yansıtmaktadır. Eserin başından itibaren sistemden kaçmayı ve yeraltı örgütlerine katılmayı, damızlık kız olmamak için Jezebel’in Yeri’nde çalışmayı göze alan bir karakterdir. Kızıl Merkez’den Teyzeleri kandırarak ve onlara zarar vererek kaçmayı göze alan Moira, aylarca yer altında yaşamıştır. Tam kaçacağı esnada yakalanan Moira, Koloniler’e katılmamak için fahişelik yapmayı ve bundan keyif alarak yaşamayı sürdürmüştür. Eserde düzenin parçası olmayı kabul eden ancak direnişi her durumda gösteren karakterler de mevcuttur. “Damızlık Kızın Öyküsü”nde Fredinki, alışverişe çıktığı zamanlarda muhafızların kaçamak bakışları, ıslık çalmaları ile rahatsız olmaktadır çünkü bu sistemin tamamen dışladığı ve yasakladığı bir durumdur. Fredinki odasında aklından yasadışı mezheplere ait bir şarkıyı mırıldanır sürekli (Atwood, 2021, s.84):

“Şaşırtıcı rahmet, hangi tatlı ses
Benim gibi bir sefili kurtarabilir,
Bir zamanlar yitik, ama şimdi bulunmuş,
Eskiden tutsak, ama şimdi özgür.”

Özgürlük kelimesi ve bunun düşünülmesi yasaktır ve bir direniş örneğidir. Fredinki'nin düzenli olarak gittiği muayene randevusunda doktorun onunla cinsel ilişkiye girmeyi teklif etmesi ve komutanlar için kısır kelimesini kullanması tamamen yasaklı olan bir durumdur. Doktorların bu tarz söylem ve eylemleri önemli bir direniş örneği olarak görülmektedir. Eserde gücün önemli bir temsili olarak görülen Komutan, yine en büyük direniş örneğini göstermektedir. Komutanların, damızlık kızlar ile duygusal bir bağ kurması yasaktır. Ancak Komutan, Fredinki ile gizli gizli görüşmeye başlar. Bunun nedeni gerçek bir şeyler yaşamak ve hissetmektir. Fredinki'yi odasına çağırarak onunla Scrabble oynar, tamamen yasak olan kitaplarını gösterir, onu öpmek ister, ona krem ve dergi hediye eder. Komutan daha da ileri giderek Fredinki'yi Jezebel'in Yeri'ne götürür. Bu ilişkinin açığa çıkması düzenden kovulma ya da ölüme terkedilme ile sonuçlanabilmektedir. Bu ilişkiden etkilenen Komutan, cinsel birleşme ayininde Fredinki'nin yüzüne elini götüreceken Fredinki yüzünü çevirir. Fredinki, Komutan'a bu durumdan bahseder ve başkalarının yanın da kendisine cansız bir nesneymiş gibi davranmasını gerektiği konusunda uyarır. Çünkü bu basit eylem bile Koloniler'e gönderilmek için yeterlidir. Fredinki, Komutan'ın odasında sürekli kitap okumaktadır:

Şimdiye kadar bir Mademoiselle dergisi, seksenlerden kalma eski bir Esquire, bir Ms., ben büyürken annemin değişik evlerinde gördüğümü belli belirsiz anımsadığım o dergi, ve bir Reader's Digest okumuştum. Romanları bile var. Raymond Chandler'ın bir eserini okumuş ve tam şu sıralar Charles Dickens'in Zor Zamanlar'ını yarılamıştım. Bu durumlarda hızla, oburcasına, neredeyse tarayarak bir sonraki açlık döneminden önce mümkün olduğunca çok şeyi zihnime atmaya çalışarak okuyorum. Yemek olsaydı bu, açların oburluğu; seks olsaydı, arka sokaklarda bir yerde hırsızlama sevişme olurdu. (Atwood, 2021, s.240).

Komutan bu esnada Fredinki'yi izler çünkü bu yasadışı eylem onun için bir gösteri gibidir. Damızlık kızlar da kendi içlerinde bir direniş göstermektedir. Gleninki, bir gün Fredinki'ye gizli bir örgütten ve şifreden bahseder. Örgütün gizli parolasının Mayday kelimesi olduğunu söyler. Tamamen gizli olması sebebiyle mecbur kalmadıkça kullanılmaması gerektiğini belirtir. Bu durumun açığa çıkması ölüm demektir. Damızlık kız konumunda olmasa da ve genele göre yüksek bir refah seviyesine sahip olan Serena Joy da direniş göstermekten kendini alıkoyamaz. Fredinki'ye giderek Nick ile beraber olmasını ve bir bebek dünyaya getirip bu evden uzaklaşmasını teklif eder. Serena Joy, bu durumun mevcut düzen içerisinde sıklıkla yapıldığını ve doktorların bu konuda önemli bir rol üstlendiğini belirtir. Bu şekilde Fredinki'nin bu yasadışı teklif karşısında ılımlı bir tutum sergilemesini amaçlar. Fredinki, Nick ile olan yasak beraberliği sonucu daha önemli bir yasağı da uymamaktadır. Gün geçtikçe Nick ile aralarında duygusal bir bağ gelişir. Bu bağ Fredinki'nin düzene karşı koymak için yaptığı en büyük eylemdir.

Tekrar gittim Nick'e. Tekrar tekrar, kendi başıma. Serena bilmeksizin. İstenmiş değildi, hiçbir mazeret yoktu. Onun için değil de, tümüyle kendim için yaptım. Kendimi ona vermek olarak bile düşünmedim bunu, çünkü verecek neyim vardı ki? Beni içeri aldığı her sefer, cömert değil, müteşekkiri hissettim kendimi. Yapmak zorunda değildi. (Atwood, 2021, s.338).

Cesur Yeni Dünya'da bireylerin şartlandırılmaları nedeniyle direniş dürtüsüne sık bir şekilde rastlanmamaktadır. Sistem içinde bunun istisnası Bernard'dır. Bernard, sistem içinde kendisini yalnız ve mutsuz hissetmektedir. Kendi iradesiyle sevinmek ve üzölmek istemektedir. Bu düşüncelerini paylaştığında insanlar bunun tehlikeli olduğunu belirtir. Çünkü bu bile İzlanda'ya gönderilmesi için yeterlidir. Lenina kendisine soma kullanıp rahatlaması gerektiğini söylediğinde reddeder. “Kendim olmayı yeğlerim. Suratsız da olsa kendim olayım. Ne kadar neşeliyse de başka biri olmak istemem.” (Atwood, 2021, s.105). Bernard şartlandırılma gereği insanların köleleştirildiğinden bahseder ancak o özgürlük istemektedir. Lenina'ya huzur içinde denizi ve ayı seyretmeyi ve sistemden olabildiğince uzakta durmayı istediğini belirtir. Lenina bu düşünceler karşısında fazlasıyla korkar ve ona anlam veremez. Bernard, düşünceleri ile var olduğu sürece bir direniş temsil eder. Bu sebeple de adaya gönderilerek cezalandırılmaktan kaçamaz. “Bernard çalımla kapıyı vurup dışarı çıkarken, tek başına ayakta durup, tüm Düzen'e kafa tutmakta olduğunu düşünerek övünüyor, bireysel varlık ve öneminin bilincine varmaktan dolayı sarhoş, uçuyordu.” (Atwood, 2021, s.113). Eserde John karakteri de direnişin temsilidir. Vahşi Ayrıbölge'den, Diğer Taraf'a geçtikten sonra aradığı mutluluk ve özgürlüğü bulamaz. Lenina'ya karşı hislerine karşılık bulamayan, babası tarafından kabul görmeyen ve annesini kaybeden John, hastanede somanın insanları zehirlediğini söyleyerek onları direnişe sürüklemeye çalışır. Bu olay sonrasında Denetçi ile görüşme imkânı bulan John düşüncelerini ona da açıklar:

'Ben keyif aramıyorum. Tanrı'yı istiyorum, şiir istiyorum, gerçek tehlike istiyorum, özgürlük istiyorum, iyilik istiyorum. Günah istiyorum.' Mond ekler: 'siz mutsuz olma hakkını istiyorsunuz.' John devam eder: 'mutsuz olma hakkını istiyorum.' Mond ısrarla devam eder: 'Eklemek gerekirse, ihtiyarlama, çirkinleşme ve iktidarsız kalma hakkını da istiyorsunuz; frengi ve kansere yakalanma haklarını, açlıktan nefesi kokma hakkını, sefil olma hakkını, sürekli yarın ne olacak korkusu içinde yaşama hakkını, tifoya yakalanma hakkını ve her türden ağza alınmaz acıyla işkence çekerek yaşama hakkını da istiyorsunuz.' John, 'Hepsini istiyorum.' (Atwood, 2021, s.238).

Ancak John tüm bu düşünceleri karşılığında fenere kapatılır. Uzun süre boyunca hayattan beklentilerini Shakespeare okuyarak bulan John, Yeni Dünya'da bunların

karşılığını bulamadığı için sevdiği kadını öldürerek ve ardından intihar ederek sistemin en büyük direniş temsilini oluşturmaktadır.

6. SONUÇ

Distopik eserler, yazarların içinde yaşadıkları toplum ve iktidar düzeninin gelecekte ulaşabileceği sonuçları tahayyül etmeleriyle ortaya çıkmıştır. Politik edebiyatın bilinen iki örneği olarak “Damızlık Kızın Öyküsü” ve “Cesur Yeni Dünya” romanlarının yazarları da yaşadıkları dönemi sorgulayan bu eserleri ile gerek dönemlerinin gerekse geleceğin muhayyel dünyasının iktidar ilişkilerini gün yüzüne çıkarmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda tez çalışmasının ana eksenini iktidar sorunu olarak belirlenmiş, roman metinleri Michel Foucault’nun iktidar kipleri ve iktidar kavrayışı eşliğinde okunarak analiz edilmiştir.

Çalışmanın kritik kavramlarından biri distopyadır. Bu nedenle öncelikle distopyanın siyaset felsefesi ile ilişkisi üzerine düşünülmüş, kavram tarihsel süreci bağlamında incelenmiştir. Bu noktada distopyalara neden ihtiyaç duyulduğu irdelenmiş ve ütopya kavramının distopyaların doğuşuna zemin hazırladığı sonucuna ulaşılmıştır. Antik çağlardan itibaren insanların hayali toplum ürünü olan ütopyaların daha iyi bir gelecek hayalinin modern dönemlerde gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması ile distopyalara olan ilgi artmıştır. Distopyalar, karamsar bir gelecek tasviri kurması açısından ilgi odağı haline gelmiştir. Ancak onları asıl önemli yapan, modern siyasal rejimlere yönelttikleri güçlü eleştiridir. Modern dünyanın ekonomik düzeni olarak kapitalist sistem, sisteme içkin ekonomik buhranlar, sonrasında yaşanan ve yayılan anti-demokratik rejimler, otoriter ve totaliter rejimlerin bireyleri itaatkâr, uysal bedenler haline getirme isteği ve bunu sürekli kılmak için ürettikleri eşsiz gözetim ve denetim araçları yazarların imgeleminde karanlık dünyalar yaratmıştır.

Çalışmada söz konusu eserler Foucaultcu iktidar kavrayışının adlandırdığı üç iktidar kipi üzerinden temalandırılmıştır. Pastoral, disiplinci ve biyopolitik iktidar kiplerinin her biri bir tema olarak belirlenmiş, metinler yapısal olarak kodlanmıştır. Buna göre din, otorite, itaat, disiplin, gözetim, denetim, kapatma, terbiye, beden, cinsellik, nüfus, üreme, heterotopya, yönetimsellik, direniş ve özne olarak kodlanan metinler, her bir tema altında değerlendirilmiştir.

Pastoral iktidar teması ekseninde yapılan okuma sonucunda, “Damızlık Kızın Öyküsü” romanı ile “Cesur Yeni Dünya” romanlarında din kodunun ortak olduğu görülmektedir. Damızlık Kızın Öyküsü romanında toplumun selameti Hristiyanlık dini ve İncil öğretileri temel alınarak sağlanmaktadır. Buna göre bireylerin dünyevi hayatları kadar ölümden sonraki hayatları da düşünülmekte ve kötülük ve günahattan uzak tutularak korundukları söylenirken, aslında onların itaatkar kılınarak uysallaştırıldıkları ve yönetimlerinin kolaylaşmasının amaçlandığı görülmektedir. “Cesur Yeni Dünya”da ise topluma din temelli bir pastorallik yerine seküler bir tanrı anlayışı hükmetmektedir. Foucault pastoral iktidar sorununu ele alırken Hristiyanlık temelli bir idareden söz etse de Cesur Yeni Dünya’da karşılaşılan durum yapay bir ilah kavramından ibarettir. Ancak

iki romanın anlattığı iki düzenin de müminleri benzerdir. Cesur Yeni Dünya'daki Fordist ideoloji ile Damızlık Kızın Öyküsü'ndeki radikal Hristiyan öğretiler, her iki dünyanın müminlerince adeta hava solur gibi solunmaktadır.

Eserler disiplinci iktidar teması bağlamında incelendiğinde iki romanda da toplumsal düzenin özgülleştirme adı altında özneleştirme teknikleriyle kurulduğu ve işlediği görülmektedir. “Damızlık Kızın Öyküsü”nde köktenci Hristiyan bir grubun iktidarı ele geçirmesi sonucu yeni bir toplumsal düzen kurulmuştur. Geçmişte kimyasallardan kaynaklanan hastalıklar sonucu toplumda doğum oranları düşmüştür. Hal böyle olunca bu yeni düzende asıl amaç, kadınların bir üreme aracı olarak kullanılması ve böylelikle doğum oranlarını artırmak olmuştur. Kadınların sınıflandırıldığı ve her an gözetim altında tutuldukları bu yeni düzende onların kendi bilinçlerinin farkına varması engellenmiş, disipline edilerek yeni topluma entegre olmaları amaçlanmıştır. Aynı şekilde “Cesur Yeni Dünya”da Fordist ideoloji ile gelenekselliğe tamamen yüz çeviren bir dünya düzeni kurulmuştur. Bu düzende insanlar doğuştan toplumsal bir sınıfa ait olarak dünyaya gelirler ve yapay biçimde şekillendirilmiş bu yeni dünyaya doğal biçimde boyun eğerler. Bu eserin diğerinden farkı, bireylerin doğal toplumsallaşma süreçleriyle değil, henüz dünyaya gelmeden şartlandırma merkezlerinde disipline edilmiş olmalarıdır. Dolayısıyla ayrıca disiplin tekniklerinin kullanılması gerekmemekte, ancak gözetim ve denetim dış dünyadan gelecek tehditlere karşı devam etmektedir.

Eserler, biyopolitik iktidar teması bağlamında ise yönetimsellik, direniş, nüfus kontrolü, heterotopya, cinsellik gibi kavramlar eşliğinde incelenmiştir. Bu süreçte karakterlerin gündelik yaşamları, birbirleriyle olan ilişkileri, kurumsal ve toplumsal yapıların yönetim mekanizmaları ve iç ve dış mekanların örgütlenme biçimleri ele alınmış, her iki eserde de iktidarın söylem ve bilgi aracılığı ile yeni bir toplumsal inanç ve değer düzeni oluşturduğu görülmüştür.

Biyopolitik iktidar disiplinci iktidarı da kapsayan dispozitiflerle işlemektedir. Bu iktidar biçiminde insanın biyolojik süreçlerinin yönetilmesi önemlidir. Bu da geleneksel olandan farklı bir yönetim tarzı yaratmıştır. Burada esas, bireylerin tek tek yönetiminin yanı sıra topyekûn nüfusun yönetilmesidir de. Bunun iki eserde de açık biçimde işlendiğini görmekteyiz. “Damızlık Kızın Öyküsü”nde kadınlar doğurganlık yeteneğine göre sınıflandırılmakta, bu yeteneğe sahip olanlar doğrudan birer üreme aracı olarak nesneleştirilmektedir. Romanda toplumsal düzen cinsellik düzeneğine göre biçimlenmiş, ancak bu düzenek nüfus politikalarına bağlanmıştır.

“Cesur Yeni Dünya”da ise biyolojik temelli olmayan bir nüfus politikasına gidilmiştir. Nüfusun şartlandırılması ve düzenlenmesi noktasında onların iradelerini tamamen ortadan kaldıran bir düzen kurulmuştur. Ancak eserde dikkat çeken nokta, diğer romandaki düzenden farklı biçimde cinselliğin üreme ve nüfus ile bağının kopmuş olmasıdır. Burada cinsellik bir haz aracına dönüştürülmüştür. Uyuşturucu ve cinsel

hazla kendinden geçen bireyler ise tek bir şeye hizmet etmektedir: Ford'a yani tüketim tanrısına...

Sonuç olarak gerek Cesur Yeni Dünya gerekse Damızlık Kızın Öyküsü romanlarının her ikisi de sürükleyici iki hikaye anlatırken, aslında modern dünyanın temel sorunlarına, radikal dini siyasal örgütlenmelere ve hazzı tüketim toplumlarına güçlü eleştiriler getirerek dikkat çekmektedir. 1932 ve 1985 yıllarında basılmış olmalarına rağmen iki roman da adeta bugünün toplumlarına seslenir gibidirler. Bu bağlamda politik edebiyatın bu iki örneği, bugünün politik sorunlarına ve gelecekte muhtemel totalitarizm tehlikesine dikkat çekerek bugünün post/modern insanına onlarca yıl öncesinden uyarılar göndermektedir.

KAYNAKÇA

- Agamben, G. (2001). *Kutsal insan, egemen iktidar ve çıplak hayat* (İ.Türkmen, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A. (2015). *Sokrates'ten jakobenlere batıda siyasal düşünceler*. İletişim Yayınları.
- Ağkaya, O. (2016). Ütopya ve distopya: Siyasetin edebiyat üzerindeki etkisi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4), 23-48.
- Akay, A. (1995). *Michel Foucault: İktidar ve direnme odakları*. Bağlam Yayınları.
- Akgündüz, G. Ö. (2013). Foucault'da iktidar ve beden ilişkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, 38 (4,1-16)
- Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları* (Y.Alp&M. Özışık, Çev.). İletişim Yayınları.
- Atasoy, E. (2020). Distopik kurgu ve ümitvar distopya bağlamında ütopyacılık geleneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(3), 1135-1147.
- Atwood, M. (2017). *Başka dünyalar, bilimkurgu ve hayal gücü* (S. Sıral, Çev.). Kolektif Kitap.
- Atwood, M. (2021). *Damızlık kızın öyküsü*. Doğan Egmont Yayıncılık.
- Avcı, M. (2021). Ütopya içinde distopya: Herbert George Wells'in *Zaman Makinesi*. *Temaşa Felsefe Dergisi*, 16, 192-202.
- Bacon, F. (2021). *Yeni atlantis* (U. Gülsün, Çev.). İlgü Kültür Sanat Yayıncılık.
- Bal, M. (2010). Ütopyanın siyaset felsefesi tarihinde evrimi. *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 3(1), (1-13).
- Barker, C., & Galasinski, D. (2001). *Cultural studies and discourse analysis: A dialogue on language and identity*.
- Baş, T., & Akturan, U. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri: NVivo 7.0 ile nitel veri analizi*. Seçkin Yayıncılık.
- Baudrillard, J. (2008). *Simgesel değiş tokuş ve ölüm* (O. Adanır, Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Bauman, Z. (2014). *Bireyselleşmiş toplum* (Y. Alagon, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2015). *Özgürlük* (K. Eren, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). *Modernlik ve müphemlik* (İ. Türkmen, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z., & Lyon, D. (2016). *Akışkan gözetim* (E. Yılmaz, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

- Berktaş, F. (2012). *Politikanın çağırısı*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bertrand, J.-M. (2003). Altınçağ. M. Riot-Sarcey (Ed.), *Ütopylar Sözlüğü* (T. Ilgaz, Çev., ss. 29-33). Sel Yayıncılık.
- Bezel, N. (1993). Ütopyalarda ve karşı ütopyalarda aklın ve insanın durumu ve kapsamı. Varlık Yayınları.
- Bradshaw, D. (1993). Sonsöz. A. Huxley (Ed.), *Cesur Yeni Dünya* (S. Kılıç, Çev., ss. 257-266). İthaki Yayınları.
- Büyükkantarçioğlu, S. N. (2012). Söylem incelemelerinde eleştirel dilbilimsel boyut: Eleştirel söylem çözümlemesi ve ötesi. Ö. Özer (Ed.), *Haberi leştirmek* (ss. 55-76). Literatürk Yayınları.
- Campanella, T. (2020). *Güneş ülkesi* (T. Yılmaz, Çev.). Zeplin Kitap.
- Cevizci, A. (2009). *Felsefe tarihi*. Say Yayınları.
- Cevizci, A., & Küçükalp, K. (2010). *Batı düşüncesi felsefi temeller*. İsam Yayınları.
- Cioran, E. M. (2013). *Tarih ve ütopya* (H. Bayrı, Çev.). Metis Yayınları.
- Civelekoğlu, F. (2017). Korkunçlaşan dünyanın tesellisi noktası olarak distopya. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 80, 11-38.
- Claeys, G. (2021). Distopyanın kökenleri: Wells, Huxley ve Orwell. G. Claeys (Ed.), *Ütopya edebiyatı* (Z. Demirsu & D. Göl, Çev.) (s.155-190). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çelik, E. (2015). Distopik romanlarda toplumsal kurgu. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 57-79.
- Çelik, H., & Ekşi, H. (2013). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Çörekçioğlu, H. (2015). *Modernite ve ütopya: Ütopya, 1984, Mülksüzler üzerinden*. Sentez Yayıncılık.
- Dağ, N. (2020). *Cumhuriyet dönemi Türk romanında ütopya (1923-1950)*. Hiperlink Yayınları.
- Demir, R. (2019). Bir kent distopyası olarak Tahsin Yücel'in *Gökdelen'i* ve romanın distopya edebiyatı içindeki yeri. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 446-467.
- Doyuran, L. (2018). Medyatik bir çalışma alanı olarak eleştirel söylem çözümlemesi (Televizyon dizileri örneğinde). *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 301-323.
- Ekiz, D. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.

- Ercan, S. A., & Marsh, D. (2016). Qualitative methods in political science. H. Keman & J. J. Woldendorp (Ed.), *Handbook of research methods and applications in political science* (ss. 309-320). Edward Elgar Publishing.
- Erol, P. E. (2016). Modernite projesinin kökenleri, dinamikleri ve sonu. *Sosyoloji Dergisi*, 33, 49-66.
- Fitting, P. (2021). Ütopya, Distopya ve Bilimkurgu. G.Claeys (Ed.), *Ütopya edebiyatı* (Z. Demirsu & D.Göl, Çev.) (ss.193-219). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Foucault, M. (2002). *Toplum savunmak gerekir* (Ş. Aktaş, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (2013). *Deliliğin tarihi* (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2016). *Entelektüelin siyasi işlevi* (I. Ergüden, O. Akınhay, & F. Keskin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2018). *Hermenötüğün kökeni* (Ş. Çiltaş Solmaz, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2019a). *Hapishanenin doğuşu* (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2019b). *İktidarın gözü seçme yazılar 4* (I. Ergüden & O. Akınhay, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2019c). *Özne ve iktidar* (I. Ergüden & O. Akınhay, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2020a). *Büyük kapatılma* (I. Ergüden, F. Keskin, & Ş. Çiltaş, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2020b). *Cinselliğin tarihi* (H. U. Tanrıöver, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Fougeyrollas-Schwebel, D. (2015). Ev emeği. H. Hirata, F. Laborie, H. L. Doare, D. Senotier (Eds.), *Eleştirel Feminizm Sözlüğü* (ss.144-149). Dipnot Yayınları.
- Frajese, V. (2003). Campanella. M. Riot-Sarcey (Ed.), *Ütopyalar Sözlüğü* (T. Ilgaz, Çev., ss. 63-66). Sel Yayıncılık.
- Frisby, D. (2013). *Sunuş: George Simmel-modernitenin ilk sosyologu*, George Simmel, Modern kültürde çatışma (Elçin Gen, Çev.), İletişim Yayıncılık.
- Gros, F. (2021). *Michel Foucault* (İ. Birkan, Çev.). İletişim Yayınları.
- Huxley, A. (2021). *Cesur yeni dünya* (Ü. Tosun, Çev.). İthaki Yayınları.
- Jameson, F. (2009). *Ütopya denen arzu* (F. B. Aydar, Çev.). Metis Yayınları.
- Kartal, O. (2018). Biyopolitik distopya: Yorgos Lanthimos sinemasından “insan” manzaraları. *Cogito Dergisi*, 90, 101-120.
- Keskin, F. (1997). Sunuş: Foucault’da öznellik ve özgürlük. M. Foucault (Ed.), *Özne ve iktidar seçme yazılar 2* (ss. 30-44). Ayrıntı Yayınları.

- Koçak, O. (2005). Ütopya. F. Başkaya (Ed.), *Kavram sözlüğü* (ss. 659-665). Özgür Üniversite Yayınları.
- Kolakowski, L. (1999). *Modernliğin sonsuz duruşması* (S. Ayaz, Çev.). Pınar Yayınları.
- Koşmak, F. (2019). *Ütopya dünyası: Karşılaştırmalı bir inceleme*. Kriter Yayınları.
- Kök, S. (2014). İktidar ve direniş bağlamında gündelik hayat siyaseti. H. Aliyar Demirci & İ. Parlak & N. Değirmenci (Eds.), *Siyaset Bilimi Araştırmaları* (ss. 79-99). Seçkin Yayıncılık.
- Kumar, K. (2005). *Ütopyacılık* (A. Somel, Çev.). İmge Kitabevi Yayınları.
- Kumar, K. (2006). *Modern zamanlarda ütopya ve karşı ütopya* (A. Galip, Çev.). Kalkedon Yayıncılık.
- Kurtyılmaz, D. (2020). *Ütopya, karşı-ütopya ve modernite*. Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Küçük, H. (2019). Aldous Huxley (brave new world) Cesur yeni dünya. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(2), 143-151.
- Lemke, T. (2015). *Foucault, yönetimsellik ve devlet* (U. Özmakas, Çev.). Pharmakon Yayınevi.
- Lemke, T. (2016). *Politik aklın eleştirisi: Foucault'nun modern yönetimsellik çözümlemesi* (Ö. Karlık, Çev.). Phoenix Yayınevi.
- Lemke, T. (2017). *Biyopolitika* (U. Özmakas, Çev.). İletişim Yayınları.
- Madonna-Desbazille, M. (2002). Ütopya. M. Riot-Sarcey, T. Bouchet, & A. Picon (Ed.), *Ütopyalar Sözlüğü* (T. Ilgaz, Çev., ss. 205-207). Sel Yayıncılık.
- Mannheim, K. (2016). *İdeoloji ve ütopya* (M. Okyayüz, Çev.). Nika Yayınevi.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akınhay & D. Kömürcü, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.
- More, T. (2021). *Utopia* (S. Eyüboğlu, V. Günyol, & M. Urgan, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Moylan, T. (2018). *Scraps of the untainted sky: Science fiction, utopia, dystopia*. Routledge.
- Multon, H. (2003). Binyılcılık. M. Riot-Sarcey, T. Bouchet, & A. Picon (Ed.), *Ütopyalar Sözlüğü* (T. Ilgaz, Çev., ss. 63-66). Sel Yayıncılık.
- Nakıboğlu, G. (2015). Ütopyadan doğmak, ütopya doğurmak: heterotopya kavramı ve heterotopya bağlamında balık izlerinin sesi, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5, 381-407.

- Ojakangas, M. (2016). Platon'un devlet ırkçılığı: biyopolitikanın tarihini yeniden okumak. İçinde O.Kartal (Edt.), *Biyopolitika cilt:2* (ss. 27-48). Notabene Yayınları.
- Omay, M. (2009). Ütopya üzerine genel bir inceleme. *Sosyoloji Dergisi*, 3(18). 1-14.
- Orhan Bingöl, (2019). Foucault'da iktidar, beden ve özne üçlüsü, *Asia Minor Studies*, 7(2), 327-334.
- Ören, E. (2015). Ütopyacı tepki ve ütopyalar. İçinde M. A. Ağaoğulları (Ed.), *Sokratesten Jakobenlere Batıda Siyasal Düşünceler* (ss. 359-380). İletişim Yayınları.
- Özer, Ö. (2000). Haberde egemen söylemin yeniden üretilmesi: Türk basınında Türkiye'deki İranlı muhaliflerle ilgili haberler. *Kültür ve İletişim*, 3(2), 87-103.
- Öztürk, S. (2012). *Mekan ve iktidar, filmlerle iletişim mekanlarının altpolitikası*, Phoenix Yayınevi.
- Paull, L. (2014). *Kovan* (Z. Yeşiltuna, Çev.). Martı Yayıncılık.
- Popper, K. (1989). *Açık toplum ve düşmanları cilt 1: Platon* (M.Tunçay, Çev.). Remzi Kitabevi.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar* (D. Bayrak, H. B. Arslan, & Z. Akyüz, Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İnsan Yayınları.
- Siisiainen, L. (2016). Hristiyanlık ve biyopolitika üzerine: Foucault'ya dair eleştirel bir tartışma. İçinde O.Kartal (Edt), *Biyopolitika cilt:1* (ss.83-104). Notabene Yayınları.
- Sözen, E. (1999). *Söylem*. Paradigma Yayınları.
- Stableford, B. (2017). Ekoloji ve distopya. G. Claeys (Ed.), *Ütopya edebiyatı* (Z. Demirsu, Çev., ss. 359-390). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sullivan, R. (2013). *Kırmızı pabuçlar*. Everest Yayınları.
- Tandaçgüneş, N. (2013). *Ütopya: Antik çağdan günümüze mutluluk vaadi*. Ayrıntı Yayınları.
- Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: kavram analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 3(5), 163-175.
- Tekelioğlu, O. (2003). *Foucault sosyolojisi*. Alfa Aktüel Kitabevi.
- Touraine, A. (2002). *Modernliğin eleştirisi* (H. Tufan, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.

- Urgan, M. (2014). *Thomas More'un yaşamı ve Utopia'nın incelenmesi*. İçinde T. More, *Ütopya* (ss. 109-244). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Urhan, V. (2013). *Michel Foucault ve düşünce sistemleri tarihi*. Say Yayınları.
- Usta, S. (2014). *Türk ütopyaları: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e ütopya ve devrim*. Kaynak Yayınları.
- Ülger, G. (2018). Ütopyadan distopyaya. G. Ülger (Ed.), *Distopya: Hayal ile gerçek arasında distopik yaşam temsilleri* (ss. 9-27). Aya Kitap.
- Vattimo, G. (2012). *Şeffaf toplum* (Ü. H. Yolsal, Çev.). Say Yayınları.
- Vieira, F. (2021). Ütopya kavramı. G. Claeys (Ed.), *Cambridge Edebiyat Araştırmaları Ütopya Edebiyatı* (Z. Demirsu & D. Göl, Çev., ss. 3-35). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Weber, M. (1997). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu* (Z. Aruoba, Çev.). Hil Yayın.
- Yıldırım, S. (2018). Ütopya ve distopyadan sosyal gerçekliğe: cinsiyetin tüketimi. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(4), 364-373.
- Zamyatin, Y. (2019). *Biz* (S. Arıkan & F. Arıkan, Çev.). İthaki Yayınları.

